

శ్రీరామనవమి

(వ్యాస తోరణము)

మలయవాసిని

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారి ఆర్థిక సహాయముతో

ప్రథమ ముద్రణ—1992

ప్రతులు - 1000

వెల : రూ. 25/-

ప్రతులకు :

ఆంధ్ర శేషగిరిరావు

ప్లాటు నెం. 63 M I. G.

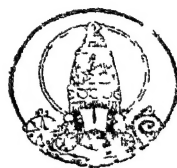
లాసన్స్ బేకాలనీ

విశాఖపట్టణము - 17

ముద్రణ :

వి క్ట రీ ప్రెస్,

విజయవాడ - 1

తిరుమల తిరుపతి

శ్రీనివాసునికి

భక్తిప్రపత్తులతో

— రచయిత్రి.

విషయ సూచిక

అంకురార్పణ

శ్రీరామసేవసీతము

వృంత వృత్తాంతము

1.	ఆంధ్రకవులపై రామాయణ ప్రభావము	1
2.	వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రసిద్ధ శ్లోకములు : పూర్వాంధ్ర కవుల అనువాద విధానములు	32
3.	ప్రాకృత భాషా రామాయణములు : ఆంధ్ర రామాయణములపై వాని ప్రభావము	61
4.	అపభ్రంశ రామాయణము : స్వయంభూకవి సాహిత్య సౌరభము	81
5.	చంద్రావతి రామాయణములో 'కుకుయ'	104
6.	శ్రీల రామాయణపు పాటలలో 'శ్రుతకీర్తి'	109
7.	విశ్వనాథ దర్శించిన 'సీత'	118
8.	రామాయణము—గోదావరి	129
9.	రామాయణము—ఆంధ్రవిశ్వదాభిరామము	137

అంకురార్పణ

రామాయణానికి సంబంధించిన వివిధ విషయాలు అప్పటివ్పటి వ్యాసాలుగా వ్రాసినవి, సాహిత్య సదస్సుల కోసం వ్రాసినవి కలిపి ఒక పుస్తకంగా రాయాలనే ఉద్దేశంతో ఆ వ్యాసాలన్నీ చేర్చి చూస్తే తొమ్మిది సమూహాలు. తొమ్మిది సంఖ్య సమకూడగానే రామునికి సవమికి గల సంబంధం మనసులో మిసిసింది ఆ ప్రణ ప్రభులననమన పుస్తకానికి 'శ్రీరామనవమి' అనే పేరు పెట్టాలనే సంకల్పమూ కలిగింది

వెంటనే ఆ తొమ్మిది వ్యాసముల వ్రాతప్రతిని నవగ్రంథి తోరణముగ దోయిలించి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారికి ఆర్థిక సహాయానికై పంపాలను కున్నాను ఈ వ్రాతప్రతిని తిరుపతి దేవస్థానం ఆఫీసులో ఇవ్వడానికి చూవారు తీసుకువెళ్ళారు. ఆరోజు ఆఫీసుకు సెలవట. ఇక పోస్టుద్వారా పంపుదామని అక్కడి పోస్టాఫీసుకు వెళ్ళారు పోస్టాఫీసులో ఆకౌంటరు దగ్గర పనిచేసే కార్యకర్త ఆ పుస్తకాన్ని తాము దేవస్థానం ఆఫీసులో అందజేస్తామనగా వారి చేతిలో పెట్టి చూవారు విశాఖ వచ్చారు. ఆ పోస్ట్ ఉద్యోగిద్వారా పుస్తకం దేవస్థానం ఆఫీసు చేరింది. దైవసహాయపు తీరులలో ఇది ఒకటి అనుకోవాలి. పరిచితమూర్ఖుడ. కాక పోయినా స్వయంచోదితుడై ఈ ఉపకారమునకు ఉద్యమించిన ఆ ఉద్యోగి శ్రీ బాలాజీ నామడు కావడం అస్తికృత్యావాన్ని అధికతరం చేసింది అనంతర కార్యసానుకూల్యం.

ఆ ఆర్థికసహాయంతో ఈ 'శ్రీరామనవమి'ని ముద్రించాను.

ఈ నా రచనను ఆ తిరుమల తిరుపతి శ్రీనివాసునికే భక్తితో పూజా పుష్పంగా సమర్పిస్తున్నాను.

ఈ పూజా పుష్పపు 'వృంత వృత్తాంతాన్ని' విపులంగా వివరించినది మా నాన్నగారు ఈ నా సాహిత్య జీవనమార్గాన్ని రామకథామధుమయ మార్గంలోకి నడిపించినది వారే. ఆ మార్గంలో నేను నడచిన తీరును సాకల్యంగా సమీక్షించిన వారికి నా భక్తిపూర్వక సమస్కృతులు.

ఈ నా రచనను అతిశ్రద్ధతో, అభిమానంతో చదివి 'శ్రీరామ నవమీతము అనే పేరుతో అభిప్రాయాన్ని వ్రాసి యిచ్చిన సహృదయులు, విశాఖ సాహి అధ్యక్షులు శ్రీ గణపతిరాజు అచ్యుతరామరాజుగారికి నా హృదయ పూర్వక కృతజ్ఞతాంజలిలు.

ముఖచిత్రాన్ని ముచ్చటగా గీసి పెట్టిన వి.ఎస్. ప్రకాష్గారికీ, అతి స్వల్ప కాలంలో ఈ పుస్తకాన్ని ముద్రించి ఇచ్చిన విక్టరీ ప్రెస్ వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

—మలయవాసిని

శ్రీ రామ న వ నీ త ము

వేదమంత్ర వ్యాఖ్యాత్రుని, మంత్రోపదేశకురాలిని ఆచార్య యందురు. సకల వేదసార మూర్తిమత్వము శ్రీరామునిది ఆ మహామహిముని విషయిక నవీన నవ వ్యాసముల పరిశ్రమా ప్రవణముగ “శ్రీరామనవమి”గా ప్రచురించిన శ్రీమతి కోలవెన్ను మలయవాసినిగారు సార్థకాచార్య దిరుదాంచితులు వారి బునిత్రీ శ్వశ్రూపవసథములు వైదుష్యమునకు వాసి తెక్కినవి ఆమె ఆంధ్ర విశ్వవిద్యా అయాంధ్ర శాఖాధిపత్యమును కూడ సమర్థముగ నెరపిన విడుషీమణి.

ఇందలి నవమవ్యాసమున రామాయణమెట్లు ఆంధ్ర విశ్వదాధిరామమై వెలుగు లీనుచున్నదో తెలియపరచి, సర్వము రామమయమెట్లయినదో విశదీకరించుటలో రాముని విశ్వరూపదర్శనమును సాధారణ పరితృప్తికమునకు ప్రసాదించినారు.

సర్కారు సొమ్మును స్వామి కైంకర్యమునకే కానిండు. దుర్వినియోగ మొనర్చి శిష్యాత్వమైన ఒక నేరగానికి— కంచెల్ల గోపన్నకు— రామదాసు నామమిడి, రామలక్ష్మణులే ఆతనిని చెబునుండి విడిపించిరని కథలును, గాథలుగా యావద్భారత మున ప్రచార మొనర్చుకొన్నాము.

అది యొక రాజనీతి ఆంధ్ర విశ్వ రామభక్త్యావేశమెంత గాఢపాక్షిక భావమో దీనిని బట్టి విశదమగును.

ఆ తొమ్మిదవ వ్యాసము సాధారణముగ తోచు అసాధారణ సమగ్ర జన సామాన్య సులభగ్రాహ్య బహుజన సమ్మోదయోగ్య వ్యాసము.

కొందఱాంధ్రకవులపై, ప్రత్యేకముగ ప్రబంధకవులపై, వేదాంత గ్రంథ కర్తలపై రామాయణ ప్రభావ ప్రవృద్ధిని రచయిత్రి ప్రసాద ప్రసారముగ చెప్పినారు.

ప్రభావమునగా ఒక కాంతి, ఒక శక్తి, ఒక మహిమ, ఒక తేజము. రామాయణ తేజః పుంజము లాయా కావ్యములలో ప్రబంధములలో ఎట్లు ప్రసరించినవో ప్రవచించుట వ్యాసలక్ష్యము.

ఇన్ ఫ్లయెన్స్ అను అంగ్లపదమునకు సహనారకముగ నిన్న మొన్నటి వరకు ‘ప్రభావ’మను అర్థము రూఢియైవచ్చుచున్నది. కాని ఆ అంగ్లపదమునకర్థము ప్రేరణమని మాత్రమే. ఆయా కవులకు రామాయణముపై గల మిక్కుటమగు ముక్కువను ప్రదర్శించుచున్న దీ వ్యాసము— ప్రేరణము ఆ ముక్కువ.

రామకథా సంబంధేతర కావ్యాది గ్రంథములలో ప్రసక్తాను ప్రసక్తముగ ఆయా కవులు కూర్చిమెయి రామాయణ సంబంధి విషయములను చూర్చి రచించు పట్టలను మాత్రమే రచయిత్రి సమాహార మొనర్చి చూపుటచే రామవ పాండకియ, సర్వచనోత్తర రామాయణాది కావ్యముల ప్రసక్తి యందు కానరాదు.

ఇం దదాహృతులైన కవులకు రామాయణముపైగల పేరిమి అతిశయించి, వారి రచనలను అవగుణము పార్చేయు పట్టలను కూడ వలపనము లేకుండ రచయిత్రి తలకొని చూపినారు పొన్నగంటి తెలగన్న “యయాతి చరిత్రము”లోని అనందరృషిలను, అనౌచిత్యములను, అతివ్యాప్తిని చూపుట ఆర్జునే అట్లే దామెర వెంగళ నాయకుడు “ఋషాశ్వ చరిత్ర”లో రామకథను ఎట్లు కల్పించకొని ప్రవేశపెట్టెనో, అది ఎట్లు సందర్భబద్ధిహీనమైనదో చెప్పినారు. అంతాఘాత్యుని ‘భోజరాజీయము’లోని పావకలోముని కథా ప్రసక్తియేగాక, రామాయణ పాత్రలతో పోల్చి చెప్పు పట్టలను కూడ విశదపరచినారు.

చారుసత్త్వాస్యుడగు కృష్ణరాయభూవిభుని కవితాప్రాధిని, శ్రీరామచంద్ర సాంద్ర కరుణా కటాక్ష లబ్ధ సిద్ధ సారస్వతి విశేష నిరర్గళ వాగ్దైభవ శేషడగు రఘునాథరాయల కవితా చాతుర్యములను విశేషముగ లగ్నించుటలో రచయిత్రి మహారాజ కవులయెడ వారికిగల సంప్రదాయ సిద్ధ గౌరవ భావములు ప్రస్ఫుట మైనవి.

ఎంతటి కవియేని హేతుశూన్యాది కావ్యదోషములకు పాల్పడినచో సుతిమెత్త గను, డిదాత్తముగను యామె వారిని గర్హించినారు. శ్రీపాదవారి ‘వేదాద్రి మహాత్మ్య’ ప్రబంధ రచనమును గురించి వారి అభిప్రాయములను పరిశీలింపుడు.

వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రసిద్ధ శ్లోకములను పూర్వాంధ్ర కవులెద్ది విధానముల సనువదించిరో తెలుపునది రెండవ వ్యాసము.

అనువాదమనగా పునరుక్తి, అనుక్షణ కీర్తనము, వివరించి చెప్పుట అని అర్థములున్నవి— భాషాంతరము చేయుట అని బ్రానుదొర యిచ్చిన అర్థమే సరి యైనది. ‘తర్జుమా’ అని ప్రయోగములోనున్న వేరొక పద మున్నది.

వ్యాసోద్దేశము ఆయా పూర్వాంధ్రకవుల అనువాద విధాన పరామర్శమేగాని తరతమము బుద్ధుష్టములు చేయుట కాదు గావున రంగనాథ, భాస్కర, వరదరాజ, గోపినాథ రామాయణములలోని ఆంధ్రీకరణ పద్ధతిని వివరించినారు. అందుకై

రచయిత్రి వాల్మీకి రామాయణములోని ఋషుశతాధిక ప్రసిద్ధ శ్లోకములలో ఇరు వదిలీని మాత్రము స్వీకరించి విశదించినారు ఆ వివరణములో గోపినాథ రామాయణకర్త వెంకటకవి యనువాదము పలుతావుల యధామూలముగ, స్ఫూర్తి మంతముగ, మనోహరముగ, గంభీరముగ, రమణీయార్థ సంభరిత మూలశ్లోక విధేయముగ, యథాతథముగ ననువదించియున్న, రక్తిక రామాయణ కర్తలు కొన్నిట మూల శ్లోకములకు ఛిన్నముగనో, అతిశయముగనో, విరుద్ధముగనో భాషాంతరము చేసినట్లును తెలియపరచి అభ్యాసశీలముగ గోపినాథకర్తను సమీక్షించి మెచ్చినారు.

ప్రాకృత భాషా రామాయణోత్తర పరిశోధనలకు పరమ ప్రయోజనకరమైన వ్యాసము యిందలి మూడవ వ్యాసము. రచయిత్రి ప్రగాఢ నిశిత పరిశోధనా ప్రావీణ్యమునకు నికషోపలమైన వ్యాసమిది.

ప్రాకృత భాషలో రెండు పాదములుగా జైన, వైదిక మతప్రచార సంప్రదాయ లక్షణములున్నవి. నాలుగవ శతాబ్దిలోని విమలనూరి "ప ఉమ చరియప్" "(పద్మ చరిత్ర)" అనునది జైన రామకథా కల్పనము. అతని ననుసరించి ఆ సంప్రదాయ పరంపరలో 8వ శతాబ్దిని పండిత్రుడు, 9వ శతాబ్దిలో శీలాచార్యుడు, 11వ శతాబ్దిలో భద్రేశ్వరుడు రామాయణగాధలను ఉపకథలుగనో, కథగానో ప్రయుక్తము చేసిన తెలుగును, 7వ శతాబ్దిలోని సంఘదాసు, 10వ శతాబ్ది చెందిన పుష్పదంతుల సంప్రదాయములలో వెల్వడిన గ్రంథములలోని యితీవృత్త, కథా విశేషములను సకృత్తుగా స్పృశించి, ఆ జైనప్రాకృతరచనలలో రామకథా ప్రసక్తిని గుణాధ్యుడు పైశాచీ ప్రాకృతంలో వెలయించిన బృహత్కథలోనూ, ప్రవరసేనుడు మహారాష్ట్ర ప్రాకృతంలో రచించిన సేతుబంధ కావ్యంలోనూ ఎట్లు తెచ్చిరో దర్శింపజేసారు.

ప్రాకృత రామాయణముల ప్రభావము రంగనాథ, భాస్కర, మెల్ల, గోపీ నాథ రామాయణములలో ఏ రీతిని ద్యోతమానమయినదో వివరించినారు. చిలకమర్తి, పానుగంటి, సునర్ల, సోమరాజు రామాయణావళి పాటకముల ప్రసక్తి సంబంధ వర్ణితమైనను చెప్పదలచి చెప్పినారు.

ఈ వ్యాసములోని అనేక విషయములు పాతకావ్యమునకు అజ్ఞాత పూర్వములగుటచే సమంత్రులము కలిగించును. జీవస్నాయు పరిస్థితియును ఒకానొక పరిచిత రామాయణ గాననివాసమునకు, ప్రాకృత భాషా రామాయణాంశములు కొన్ని విభిన్నముగ నుండుట తెలుసుకొనవగిన విషయమే కావచ్చును. అందువల్ల పాతకుని ప్రగాఢ విశ్వాసములు విపర్యయములు కానక్కరలేదని

తలంతును. సంపూర్ణ సత్య సమగ్ర రామాయణ గాథా విధానమెట్టిదో! ఎవరి ఎఱుక వారిది ఎవరి వెదనలు వారివి. ఎవరి అనుభూతులు వారివి.

నాలుగవ వ్యాసము “అపభ్రంశ భాషాకవి చక్రవర్తి బిరుద నామాంకితుడయిన పదియవ శతాబ్దపు ప్రాకృతభాషా కవి స్వయంభూకవి అపభ్రంశ రామాయణము- అందలి సాహితీ సౌరభము

అపభ్రంశమనగా అదియొక ప్రాకృత భాషావిశేషము. ఒక గ్రామ్యభాష. పతనమని కూడ అర్థమున్నది భ్రష్టమైన భాషయను అర్థమన రూఢియైనది. నిన్న మొన్నలవరకు పుష్ట కుటుంబములలో వీరని పతనావస్థను చెప్పవలసి వచ్చుచో “వీహా అపభ్రంశము”ని హీనార్థమున ప్రయోగించెడివారు. ఒక అపభ్రంశ భాషకు వ్యాకరణమును కూడ వ్రాసి స్వయంభూ “ఛండశ్చూడామణి” బిరుదాంకితుడు కూడ నాయెనట. అలంకార సంధాన కౌశల ముండగా ఆతివేల వ్యాకరణ శాస్త్ర పరిజ్ఞానము ప్రకర్షించిన కవిగా స్వయంభూ కవిని మెచ్చి, ఆతని కాయా శాస్త్రముల గల పాండితిని ఉదహరించి శ్రీపతి వలయవాసినిగాను చెప్పిన విషయములను బట్టి వారి కాశాస్త్రముల ఎడగల యపార గౌరవము తెలియుచున్నది.

స్వయంభూకవి వ్యాకరణ జ్ఞాన మనల్పమును, అమోఘమును కావచ్చును. కాని ఏ తత్కర్తృదర్శనము గణముగా భాసింపక నా బోండ్లకు, అప్రయక్తా పుష్టారా సమర్థ నిరర్థక స్త్రోతాప్రయోజక, న్యూనాధికాసమాప్రసంగోపమాది దోషబంధురముగను, అనౌచిత్యము తోచును. స్వయంభూ కవికిగల వ్యాకరణ చాపల్యా వేశముగ తోచును. అట్టి మరలను చూచియే ఆదిశంకరలు భజగోవింద శోకము చెప్పినట్లు తోచును. ద్విజేంద్రలాల్ రాయ చంద్రగుప్త నాటకములో “కాత్యాయనుడు” బీరిరి మాటికి పోనిని స్మరించి చాణక్యుని చీకాకు పరచిన ఘట్టములు స్మరణకు వచ్చును. సహృదయ యౌట రచయిత్రుని స్వయంభూ రచనమున రస రమ్యత మాత్రమే గోచరించినది. అది వారి బౌద్ధార్థము- వారి ఉదాత్తత-గుణ గ్రహణ పాఠీణత

వంగ సాహిత్యములో ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రజా కవయిత్రి చంద్రావతి కరుణారసప్రసాదిత బీభత్ విశేషములతోపాట, వంగజనపదముల ప్రజల నాల్కల నాట్య మూడు సట్లామె రచించిన రామాయణ కావ్య ప్రశస్తిని తెలుపుటయు, ఆ కవయిత్రి కవీంద్ర కర్తృత కైరీంబాదుహిత “కురుయ” చిత్రబోధిత్యముల పరిశీలించుటయు యిందలి అయిదవ వ్యాసలక్ష్యము. కుకుయ పాత్ర చిత్రణ పోషణము లుచితరీతిని సాగిననూ నాయక పాత్రోదాత్తతా భంగకరముగ నున్నదని వ్యాసకర్తృ యాధార్థ్యమును వెల్లడించారు.

ఆరవ వ్యాసము శ్రీల రామాయణపు పాటలలో “శ్రుతకిర్తి” శ్రీలవిధులు, సంస్కారములు, అచ్చటముచ్చటలు, లలిత శృంగారాది ధావములు, ఆయా చేష్టలు, అవస్థలు, కోపతాపములు, మౌగ్ధ్యములు, ప్రౌఢతలు చక్కగ విశదీకరించి శ్రుతకిర్తిని “నానా విధ వచన రచనాచణ”గా నిరూపించినారు.

సప్తమ వ్యాసము “విశ్వనాథ దర్శించిన సీత—

అద్యతనాంధ్ర కవితోక సర్వము గౌరవ సమాచార పాత్రమే అయినను, ఆంధ్ర సాహితీ లోకమున శ్రీ విశ్వనాథ హిమవచ్చుంగాగ్రాగ్రహంగ నాకు నదా స్పృశించును. ఎంత పౌరాతన్యమేదికొనిన మూర్తియో, అంతటి ప్రాంత దర్శన మాయనది. అట్టి మహామహిమాన్వితుడు కల్పనము చేసిన సీతను దర్శించి మలయవాసినిగారు తమ జన్మకు చారిత్రవ్యంగు సంఘటన చేసికొంటినని చెప్పుకొనిరి. నాకును అట్లే అనిపించినది. శ్రీరామాయణము శ్రీరామని అనునయే కాదు, ‘శ్రీరామ’ ఆయన మనకూడను అని నాకు తోచును.

“గోదావరీయం సరితా వరిష్ఠా” అని ఆర్యోక్తి. ఈ సంపుటిలోని ఎనిమిదవ వ్యాసములో వాల్మీకి రామాయణము మొదలు దాశరథీశతకము వరకు ఆయాకవులు గోదావరీ ప్రసక్తి తెచ్చిన సన్నివేశములను వివరించి ఆ ఆర్యోక్తి సార్థకతను తెలియజెప్పినారు. భవభూతికే కాదు, ఈ రచయిత్రికే కాదు, ఆంధ్రుల కెల్లరకు అభిమానాతిశయ పాత్రమైన నది పూత గోదావరి.

“వివిధ భారతీయ భాషలలో రామాయణం” అను ఒక మహాత్కృష్ట గ్రంథమును మలయవాసినిగా రిదివరలో ఏనాడో రచించి సకల పండిత ప్రకారా మోదముత్రోపాటు ఉత్తమ పట్ట ప్రదానమును కూడ అందినవారు. అది రామాయణ పరిశోధనలకు కేవలము కరదీపికకాదు. మధ్యందిన మార్తాండ తేజః సదృశమైనది. అట్టి విదుషీమణి రచించి సంకలించిన వ్యాససంపుటి యిది— శ్రీరామసవమి. అందలి విషయముల కూలంకషముగ పరిశీలింపగల వ్యవస్థ భావి పరిశోధకులకే యుండును ఆ వ్యాసములను ప్రచ్చి తీసిన సవనీతమిది— భావి పరిశోధకుల కిది యొక అమృతభాండమగు గాక.

నా కీ యవతారికా రచన మొక సదవకాశము. ఒక పదిత్రకార్యము. కావున ఆచార్య శ్రీమతి కె. మలయవాసినిగారికిని, పరితృలోకమునకును.

హాశిష్టసదనము
డాబా లోట
22-2-92

కృతజ్ఞతలతో
గణపతిరాజు అచ్యుతరామరాజు
అధ్యక్షులు విశాఖ సాహితీశాఖ....

వృంత వృత్తాంతము

“శ్రీరామనవమి”

ఈ పదబంధము ఉచ్చారితమై చెవిని పడడంతోదే మనస్సులో తట్టేది శ్రీ రామనవమి వ్రత వాతావరణం.

శ్రీమన్నారాయణుడు శిష్టపరిపాలనము, దుష్టశిక్షణం చేయుటకు రాముడుగా జన్మించిన తిథి చైత్రశుద్ధ నవమి.

అది హిందువుల పెద్ద పండుగలలో ఒకటి.

శ్రీరామనవమివలె నవమి తిథితో సంబంధితమై మరెకొన్ని పండుగలు మనకు ఉన్నాయి.

అడవిసవమి, ఆనందానవమి, ఉభయనవమి యున్నగునవి ఏడాది ఏడాదికి వస్తూ ఉంటాయి.

పీడిలో శ్రీరామనవమి కాక దుర్గానవమి ఒక్కటే ప్రజా బాహుళ్యమునకు పరిచితమై ఉంది. మిగతా నవములు నేటికాలాన విస్మృతిలో పడినట్లే చెప్పవచ్చు.

శ్రీరాముని అర్ధాంగి సీత పేరిట ఉన్న నవమి పర్యం కూడా అదే స్థితిలో ఉండనవచ్చు. అది ఏటేట వైశాఖశుద్ధ నవమిని వస్తుంది. రామాయణానికి వాల్మీకి సీతాచరిత్రమనే పర్యాయనామాన్ని కూడా కూర్చి ఉన్నాడు. కాని ఆ పట్టాన్ని నేడు హిందూదేశంలో ఏ ప్రాంతం వారు కాని పాటిస్తూ ఉన్నట్లు పొడకట్టదు.

కాగా పైన పేర్కొన్న నవములన్నిటిలోనూ మేటి అనతగ్గది శ్రీరామనవమి పర్యమేనని తెలుతుంది.

స్థితి బట్టిది అయితే ఆశ్వయుజ శుద్ధనవమి-దుర్గానవమిని-మహర్నవమి అంటారేమిటి అనే సందేహం తొణికిసలాడుతుంది. మహర్నవమి నాటికి అంటే ఆశ్వయుజ మాసమప్పటికి ఆ ఏడాది సగకాలం-ఆరుమాసాలు గడచిపోతాయి. ఆ నాడున్నూ పూజలు, పురస్కారాలు, భక్ష్యవిశేషాలు, సరస పదార్థ సంపన్నమైన భోజనాలు, సవనస్థ్ర ధారణలు ఉన్నా శ్రీరామనవమి నాటి ఉషారును మరిపించ చాలినంత మిన్నగా ఉండవనిపిస్తుంది.

ఏమంటే శ్రీరామనవమి చైత్రశుద్ధనవమి తిథికదా! చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమి నవవత్సర ప్రారంభదినం. అంటే నవవత్సరోత్సవ సందడి. ఆ సందడితో జతపడి ఘనంతకాలోత్సవ వాతావరణంలో శ్రీరామనవమి,

అది రాముని పుట్టిన రోజైనా భద్రాచల రామదాసు భద్ర ప్రయోగమున కల్యాణోత్సవ కోలాహలము కూర్చుకొన్నది వీధివీధికి పండ్లి సందళ్లు, నిండుగా మామిడి రెమ్మల తోరణపు రెపరెడలు, పరియపు పొడి విశావుతో పానకపుండెలు, వడతేర్చగల స్థితి పొందడానికి నానెట్టిన పెసరవప్పతో నెంచిన బుట్టలు, చిరుగాలిని పుట్టించి చెమట చీదరను సరోధించే లాశవృంతాలు—అనాది మరపుకురావు.

మాడంత చలితో వచ్చే మహాలక్ష్మిపండగల మహర్నవమి చామ్యల కొలుపులు శ్రీరామనవమి చిన్నెలను మానవుని చిల్తాన్నుండి మరలించి చూపలేవు.

శ్రీరామనవమి గొప్ప అట్టది.

అట్టి “శ్రీరామ నవమి” పేరు పెట్టుకున్నది ఈ తెనుగు గ్రంథము.

“శ్రీరామనవమి” గ్రంథాన్ని చేతప్పగన పొరకుదు. అందులో శ్రీరామనవమి పర్వ సందర్భపు శాస్త్రవిహిత నియమానుష్ఠాన వివరణాంశాలు ఉంటాయని అనుకుంటాడు.

కాని విషయ సూచిక విలోకిస్తే వ్రత సందర్భపు ఆచరణీయాలు ఏమీ కనిపించవు. అట్లే పరకాయించగా పుస్తకం శ్రీరామని కథకు, రామాయణానికి సంబంధించిన తొమ్మిది వ్యాసాల సంకలనంగా తెలిసివస్తుంది.

ఇక్కడ నవమిశబ్దం తిథి పరంగా కాక సంఖ్యామాత్రం సంబంధించిందిగా ఎంపిక.

నవమి శబ్దానికి నిఘంటుకారులు రెండు అర్థాలు చెబుతారు. ఒకటి—పక్షము నందు తొమ్మిదవ తిథి అని, రెండు సంఖ్యామానములోని తొమ్మిదవది అని. ఈ రెండవ అర్థం ఇక్కడ నవమికి వర్తించాలి అన్నమాట.

పుస్తకం దైటిలు పేరిటే “శ్రీరామనవమి” అనే పెట్ట ఆచారాల శీర్షిక. రెండోలైనులో చిన్నసైజు ఆచారాలతో తొమ్మిది వ్యాసాల రోచబగు అని విభిత్తు. తోరణ శబ్దం జతచేయడంతో దైటిలు యొక్క చాచిత్యాన్ని సరిహద్దించేది అయింది. అంతవరకు ఆనరించి ఉన్న అస్పష్టతను కూడా రాలగించింది.

పండుగల సందర్భాన కూడ ఈ సంఖ్యామాత్రం సంబంధిత ప్రయోగాలు ఉండనే ఉన్నాయి. నవనక్షత్రశాంతి, నవదాత్రివ్రతం, నవవ్యాహర్యనము మున్నగు ఉత్సవాల నామాలు వినిపిస్తాయి.

అసలు వాల్మీకి రామాయణంలో గణితవారావరణం గర్భితమయ్యే ఉంది. రామాయణంలో ఇరవై నాలుగు వేల శ్లోకాలు. గాయత్రీమంత్రములోని ఇరవైనాలుగు అక్షరాలకు ఒక్కొక్క దానికి వెయ్యేసి శ్లోకాలు. దశరథుడు, దశగ్రీవుడు పంచ వది వది సంఖ్యామానవు నామాలు ఆ కావ్యంలో ఉన్నాయి.

ఈ గ్రంథ శీర్షిక ఇట్లు సరసార్థ సంపన్నమై ఉన్నది గ్రంథంలోని తొమ్మిది న్యాయాలలోనూ రామాయణ పరమార్థం ఎట్లు అంతర్లాపిగా ఉన్నదో- ఇంచుక ఇంచుకగా దినసు-గమనించడ మనేది ఒక పూజావిశేషమనిపించు కొంటుంది అనే ఉద్దేశముతో ఈ వృత్తాంతము కథితమగుచున్నది.

ఈ తొమ్మిది వ్యాసాలలో తొలితది దాని శీర్షిక-‘అంద్ర కవులపై రామాయణ ప్రభావము’ అని

రామాయణ ప్రభావము భారతీయులపై అవరళముగ ఉంటూ వచ్చింది కాబట్టే వివిధ శాతుల, వినిన్న భాషల, వేరు వేరు సంప్రదాయాల జనాభాతో కూడిన ఈదేశాన ఒక విధమైన ఏకరాసూత్రిము నిబద్ధితమైన ఉంది. ఇటీవల దూరదర్శనంలో ప్రవర్చితమైన రామాయణ చిత్రము ఈ విషయమును నిరూపించి ఉంది నిరుప రాసముగా

జన సామాన్యము ఈ విధముగా రామాయణప్రభావమునకు లోనగుటవలన కంటే ఉత్కృతమైన ఉపన్యాసములు, లోకజాలగు కవులు రామాయణప్రభావ ప్రసారమునకు అంతులగుట అధికప్రయోజన కారిగా ఉండును.

రామాయణప్రభావానికి ఉపన్యాసక టళలుడు లోగితే సాధితమయ్యే ప్రయోజనానికి ఒక నిదర్శనాన్ని ఇక్కడ నివేదిస్తాను. ఆ నిదర్శనం ప్రస్తుతం పరామర్శితమగుచున్న శ్రీరామసవతిలో ప్రస్తావితమైనదికాదు. రామాయణ సంబంధము కలదియే అగుచేత ప్రకరణోచితములై ఉంటుందనే భావముతో చేర్చి చెప్పడము అగుచున్నది.

పై పేరున్న శ్రీనివాసశాస్త్రి నిత్యరామాయణపారాయణ పాటించిన రాజకీయ నాయకుడు. ముప్పేడ అగుటచే వీధి దీపాలవద్ద చదువుకొని బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమున గొప్ప పదవులు నిర్వహించినవాడు. మంచివాగ్మి, మదరాసు రాష్ట్రానికి చెందినవాడు. ఈశతాబ్ది మొదటిలో 1900లో మదరాసులో బ్రిటిష్ అర్బన్ కొఆపరేటివు సొసైటీని స్థాపించాడు.

దాని ప్రారంభదశలోని కమిటీ మెంబర్లలో రాజశాస్త్రి, రామస్వామిఅయ్యర్ రంగాచారి అనే ముగ్గురు వ్యక్తులు అస్తమానా వీధి పేచీలేవతీస్తూ ఉండేవారు. ఒకనాడు జనరల్ బాడీ మీటింగ్ లో ఉపన్యసిస్తూ శ్రీనివాసశాస్త్రి రామాయణం లోని ఒకశ్లోకాన్ని చదివాడు ఆ శ్లోకంలో మారీచుడు రావణునితో “రాముని బాణాహతిని రుచిచూచి ఉన్నాను. అప్పటి నుంచీ రకారము ఆదిని గల రథము. రత్నము వంటి పేళ్లు విన్నా ధైర్యం పల్లటిల్లి దడవస్తూ ఉంది అతనితో యుద్ధం మాత్రం తలపెట్టవద్దు” అని మనవి చేసుకున్నాడు

ఈ శ్లోకం చదువుతూ శాస్త్రి రాజశాస్త్రి, రామస్వామిఅయ్యర్, రంగాచారి అనే ముగ్గురి వైపు ముఖం తిప్పాడు. సందుసభలోని వారు అందరూ ఉబ్బెత్తుగా చప్పట్లు చరిచారు. రకారము ఆదిని గల ఆ మువ్వరు పేచీల పెదబాబులు బుద్ధి తెచ్చుకొని పెదమార్గాన్ని వీడి సహకారపంథాకు వచ్చేరు. ఇప్పుడు ఆ సంస్థ మదరాసు మాన్య సంస్థలలో ఒకటైఉంది.

ఇక్కడ మనం గమనించ వలసిన విషయం ఒకటి ఉంది సభలోని వారి కందరకు రామకథ పరిచిత పూర్వమై ఉండుట. అట్లా ఉండడం చేత శాస్త్రి చదివ శ్లోకం యొక్క అంతర్థం అందరికీ అవగతమయింది పెద్దసవ్వుకు కారణం అయింది రకారాద్యక్షరనాములు సవ్వుల పాలయ్యారు ‘మారీచమాయా చమత్కారధిక్కార నిర్దీచనారాచలాభేటకాచారచామికరాహార్య వాపుడైన, రాముని ఆశీర్వాదాన్ని అంది బ్రీఫ్లింగ్ అర్బన్ కౌ ఆపరేటివ్ సంస్థ మదరాసు మహా నగరంలో మహిత సంస్థ అయింది

ఉపన్యాసకుల మీది ప్రభావము వల్లకంటే కవులమీది ప్రభావము వల్ల మరింత శాశ్వతమైన ప్రయోజనము సిద్ధించును. ఇది హెచ్చు ప్రయోజన కారి అని చెప్పాలి.

కవులగువారు వరసారస్యత పట్టభద్రులు. పుస్తక ప్రణేతలు. కాగా వారు రామాయణము వల్ల ప్రభావితులైతే వారు రసించిన పుస్తకాలలో ఒ ప్రభావం విద్యుద్బంధమువలె నిలిచి పోలుస్తుంది.

భూతకాలమును వర్తమానం ద్వారా భవిష్యత్తుకు చూపించే దీవ్య దర్శణం గ్రంథమనేది. అట్టి ప్రత్యేకతగల రామ కథ సంబంధ కావ్యాలు వివిధ ప్రక్రియ లలో తెలుగులో ఉన్నన్ని ఇతర భాషాప్రాంతాలలో వానరావు. ఈ రచయిత్రి విషయాన్ని తన థీసిస్ లో విపుల పరచి ఉంది.

ఇక్కడ ప్రత్యేకము రామసంబంధకావ్యములు వ్రాసిన వారిని గుఱించికాక ప్రసక్తాను ప్రసక్తిగా రామకథను లాక్కుపచ్చి రాము వ్రాసిన గ్రంథములో జొనిపిన కవులను గుఱించి, వారి గ్రంథాలను గురించి వ్రాసినది

తమకు భగవద్దత్తముగా వచ్చిన కవితా శక్తికి శ్రీరామకథను తడివలేకాని సాఫల్యం లేదనే నమ్మకం ఆంధ్ర కవిలమువారికి తడవులను పట్టి వస్తూవుంది.

ఆనుప్రసక్తిగాను, అవకాశం కల్పించు కొనిన్నీ రామకథా ప్రచారం ప్రారంభించు కొన్న ఇంచుమించు చిరపైమంది కవుల, వారి కావ్యముల ప్రసక్తి ఈ వ్యాసమున విహంగ వీక్షణము.

ఈ సందర్భమైనది ఈ గ్రంథకర్త మాటలు :

“కొందఱు కవులు తమ కావ్యముల కేవలయో ఇతివృత్తముల నెన్నుకొనిరి. కాని రామాయణ మగిన తమకుగల అభిలాసము ఆ కథ నేదియో విధముగ చెప్పినగాని ఆత్మత్వపై కాదు

ఈ విధమగు కవిత, కావ్యమునకు సందర్భము పొన్నిగంట తెలగన్న యయాతి చరిత్ర అయిదు అశ్వాసములు అయిదువందలకు మించి పద్యములు గల యయాతి చరిత్ర, రామాయణకథ లండవ అశ్వాసమున నాలుగింట మూడు భాగములు, మూడవ అశ్వాసమున నాలుగింట ఒక భాగము ఆక్రమించుచున్నది. ఆ కథ చెప్పటకు అచ్చట కల్పితమైన సందర్భముగూడ సరియైనదిగాలేదు. యయాతి మహారాజు వేటకేగినాడు ఒక ఇట్టి పెంటబడి హిమాలయమును, ఆకాశ గంగను చూచి జాబారి యాశ్రమమునకు పోవును. అచ్చట మునిగి రాజు సమస్కరించును. జాబారి రాజునుగాంచి యిట్టిని పెంటడింట కూడని పని యనుచు పూర్వము రీతిన బంబించి రాముడు కష్టముల పాలయ్యెనని సందర్భము కల్పించి రామకథ గురించి చెప్పినాడు. రామకథను విపులముగ చెప్పదలచినాడు కాబోలు. రామముతో కథ ఎత్తుకొనినాడు గావటుని దండయాత్రలను, దుష్టచేష్టలను విపుల పరచినాడు. అందు దేవతల మొర, దశరథుని నివాసము కూడ చెప్పినాడు. ఇంతలో ఈ అవాంతరగాథ అసలుకు మించిన కొసరగు చున్నదను సత్యము అతనికి పొడగిట్ట యుండును. ఆ సంద కథ అతి సంగ్రహముగ హుటాహుటిని నడిపించినాడు.

దశావతారపురుషలలో సప్తముడయిన రాముణ్ణి శ్రీనాదుడు 'రాజరానేక గుణభద్ర రామభద్ర' అని స్తుతిస్తున్నాడు. పెద్దన్న రామబాణముని కొనియాడుచు న్నాడు మరి యొక కవి తన పాత్రయొక్క పేటకుక్కలలో ఒకదానికి రామబాణ మని పేరు పెట్టినాడు.

దామెర వెంగళ నాయకుని బహుళాశ్వ చరిత్రమున సేతారామ కల్యాణము తెలుగు ముద్రతో జరిగింది.

రామాయణముచే ప్రభావితమైన కొందరు కవులు తమ పాత్రలను రామాయణ పాత్రలతో పోల్చుచు వచ్చిరి. అనంతరామాయ్యుడు, పిఠవీరభద్రుడు, అబ్బయ మాత్యుడు, తెచాలి రామకృష్ణుడు చేమూర వెంకటకవి. రఘునాథరాయలు మున్నగు వారు అట్టి కోవకు చెందినవారు.

రఘునాథరాయలు భక్తుడుగా బహు దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపిత రామభద్రుడగుటచే కాక కవిగా ఇంకేవి రామ నామముతో సరిరావు అనుచున్నాడు. రామునికి సముద్రము కట్టుకాలువ, శివభసన్ను చెఱుగు పట్టెము, సప్తసాలములు కలువజేసులు, లొక ఈగ, దుందుభిశాయము కాలిబాతి, అశుల్య కాలిగియిన బొమ్మ అంటూ వర్ణించి ఆహా పుట్టించిచాడు.

రామాయణముచే ప్రభావితమైన ఆంధ్రకవులు తమ రచనలందు పదించదిగ రామాయణ ప్రసక్తి తెచ్చి దాని ప్రభావము ప్రశాసనానాన్యంలో ఆస్తిగత మగునట్లు అనంతముగ ఎట్లు తోడుపడిరో ఈ వ్యాసము వెల్లడించుచున్నది దీని తరువాతి వ్యాసము ఇంతకంటె ఇంచుక పెద్దది.

దాని శీర్షిక "వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రసిద్ధ శ్లోకముల అనువాద విధానాలు" అని.

అనువాదమొక కళ. అది యీ నాడు యూనివర్సిటీలో ఒకానొక ఏరియా అఫ్ స్టడీగా రూపొందింది. ప్రబల పాఠ్యాంశమై ప్రత్యేకమొక శాఖగా (స్పెషల్టీ) ఎదుగుతున్నది.

ఈ అనువాద కళ మూలంగావే సంస్కృతభాషా కావ్యాలు ఈ దేశము లోని వివిధ దేశభాషలలోకి అనువాదితములై ఈ దేశీయుల మనసెక సరళిలో మమతామాన్యులై సోదరభావాన్ని సమకూర్చుకొనిరి.

గ్రంథకర్తరి ఈవ్యాసములో అనువాదకళలో ఆంధ్రుల అంతస్తు అవగతము చేయుటకు షాస్త్రీకి రామాయణములోని ఇరవై ప్రసిద్ధ శ్లోకములను తీసికొని రామాయణమును అనువదించిన ఆంధ్రకవులు ఆయా శ్లోకములను ఎట్లెట్లు చూర్చిరో, తెలియ చెప్పచు తులనాత్మకమైన సవిమర్శన పద్ధతి చేకొని చిత్రించినది.

మచ్చునకు “మానిషాద” శ్లోక విషయం వివరించుకుందాము. ఈ మూల శ్లోకానికి రెండు అర్థాలు

ఈ శ్లోకమును రంగనాథ, భాస్కర వరదరాజు, గోపినాథ, వావిలి కొలను రామాయణములలో ఏ విధముగా అనూదితమైనదో రచయిత్రి చెప్పిన రిమార్కు పదాలు.

“రంగనాథ రామాయణ ఆంధ్రీకరణమున ప్రాపించి తిరుగుము బహు వత్సరములు” అని కలదు ఇదిమూల విధేయముకాని అనువాదము.

భగవత్పరమైన రెండవ అర్థము ఆంధ్రీకరణమున రాలేదు.

భాస్కర రామాయణమున “నీవును చెగవచ్చు” మని కలదు. మూలమున నది ధ్వనించుచున్నదేగాని ఇచటవలె సువృత్తము చేయబడలేదు. అయినను ఇది మూల భావమునకు విధేయమగు ఆంధ్రీకరణము కాదనలేము.

వరదరాజు రామాయణమున మూలభావమున అతిక్రమించి సాగినది.

రఘునాథ రామాయణములోని అనువాదము సంస్కృతక్రమే పదములకు సరియగు సర్థమొనగు తెలుగు ప్రయోపదములతో చేయబడినది. మూలభావము ముచ్చటగ చెప్పబడినది.

ఈ పేర్కొనబడిన వానిలో దేనియందును రెండవ అర్థము ఆంధ్రీకరణమునకు రాలేదు.

శ్రీ వావిలి కొలను సుబ్బారావు గారు యాత్రము రెండర్థములు ఆంధ్రీకరణమున చూపిరి.

మిగతా పందొమ్మిది శ్లోకాల విషయం ఇట్లే ఎఱివికిగా విమర్శించింది. హెచ్చుకుందులను వివరించింది.

తులూత్తుక టిలనకు ఈ ప్రకరణము సందర్శన స్థాయిలో నిలబడగల పరువము కలిగియున్నది ఈ గ్రంథంలోని తొమ్మిది వ్యాసాలలో ఇది పెద్దది. తరువాతి వ్యాసం దీనిలో సంగోరుకు తగ్గుతుంది

పరిమాణంలో సగానికి సగం తగ్గినా ప్రభావంలో సరితూగగల సవరదనంతో ఒప్పే ఆ వ్యాసం దీక్ష :

“ప్రాకృత భాషా రామాయణములు—
ఆంధ్రరామాయణములపై దాని ప్రభావము”—అని

తెనుగు రామాయణాల్లో కానవచ్చే అవాల్మీక వృత్తాంతాలు ప్రాకృత రామాయణాల నుండి దిగుమతి నొందినవి. అన్ని ప్రక్రియలలోను ఆంధ్రకవుల ప్రాకృతరామాయణాల్లోని వివిధ ఘట్టాలను ఏర్పికూర్చి ఆంధ్రరామాయణ రచనని రమ్యతరం చేసారని రచయిత్రి పలు ఉదాహరణలతో పరిస్పృటం చేసింది. విజ్ఞాన దాయకమైన వ్యాసం.

ప్రాకృత రామాయణ కావ్యాల్లో ప్రధితమైన స్వయంభూకవి అపభ్రంశ రామాయణమును గురించినది నాలుగవ వ్యాసము మూడవ వ్యాసముకంటె ఇది కొంచెం విస్తృతమై ఉంది. ఈ వ్యాసము శీర్షిక “అపభ్రంశ రామాయణము—స్వయంభూకవి సాహిత్య సౌరభము”—అని.

స్వయంభూదేవుని రచనమున ఆలంకార సంధానము, వ్యాకరణ శాస్త్ర పరిజ్ఞానము ప్రతిధ్వనించుచుండునని ఈ గ్రంథకర్త తీర్మానించి వ్యాసాన్ని దిద్దింది.

ప్రబంధముఖమున పరంపరగా విధింపబడిన అష్టాదశ వర్ణనలలో పెక్కింటికి స్వయంభూకవి వ్యాకరణముతోడి ఉపమానము కూర్చిన నేర్పు ప్రశంసనీయుము ఉన్నది. వ్యాకరణమనగా శబ్దశాస్త్రమనేకాక ప్రకాశపరచుట అనే అర్థం కూడా ఉంది కదా!

పట్టాభిషేకము, పురప్రవేశము, స్త్రీ, భోజనక్రియ, వస్త్రము, హాలాకారులు, గృహప్రవేశము, లక్ష్మణుని మూర్ఖ, రాజ్యము, యుద్ధము మున్నగు వర్ణనములు అన్నీ వ్యాకరణ వాలావరణములో మునిగి తేలినవి.

రామాయణ పాత్రలలో హనుమంతుడు వ్యాకరణ శాస్త్రవేత్త అని ప్రసిద్ధి. ఈ కవి రచనమున లక్ష్మణుడు, అంగదుడు మున్నగువారు కూడ వ్యాకరణ వేత్తలై భాసిస్తున్నారు.

రామని వనయాత్ర సందర్భమున అనేకనదుల ప్రస్తావన మాచ్యుట కొల్లు నదిగా చేయబడి యున్నది. దీని తరువాతి వ్యాసము 'చంద్రావతి రామాయణములో' కుకుయ అని.

ఈ గ్రంథంలోని తొమ్మిది వ్యాసాల్లో నడిమిది ఆయిన ఓది మిక్కిలి చిన్నది. పరిణామమున చిన్నదేదనను స్థితిలో చిత్రమైనది

తెలుగులో మొల్లవలె వంగ భాషలో చంద్రావతి రామాయణ రచయిత్రి.

మొల్ల వితంతపు. చంద్రావతి పెళ్లికాని పడుచు మొలరామాయణాన్ని తెలుగుదేశంలో పీఠి బడులలో చదివించేవారు. చంద్రావతి రామాయణాన్ని వంగదేశాన పెళ్లిళ్ల సమయంలో చదివిస్తారు. మొల్ల రామాయణ పరసము ఆంధ్ర దేశాన నెనుబాటు పోందింది చంద్రావతి రామాయణము పెళ్లిళ్లలో యాచారిని వంగదేశాన కీర్తితము అవుతూనే ఉంది.

ఇంత కంటే మేలి విషయం చంద్రావతి రామాయణంలో ఒక క్రొత్త పాత్ర సృష్టి పొందడం.

ఆ పాత్ర పేరు కుకుయ. ఆమె కైక రూతురు. సీతాపరిధ్యాగమునకు కుకుయ కుచ్చేష్ట కారణం. సీతకు కుకుయ ఆడుబిడ్డ. ఆడుబిడ్డ అర్థమగడు అని మోట సామెత. ఏరామాయణంలోను లేనికొత్త సృష్టి ఈ కుకుయ. రాజాకు విసిని కర్ర మీద రావణుని చొమ్మ వ్రాయించినది పట్టుబలవంతము చేత. ఆ మీద కొక్కురాయి పనిచేసింది కుకుయ. సీత ఆదవిపాలయింది.

సీత నిట్లు గోడుకుడిపిన కుకుయను పిడుదాము.

ఈవ్యాసముతరువాతదాసిశీర్షిక 'స్రీరామాయణపుపాటలలో శ్రుతకీర్తి' అని.

దుష్టరాలిని పీడి శిష్టరారి వద్దకు వచ్చేము అనిపిస్తుంది ఈ వ్యాసం చదువుతూ ఉంటే.

జానపద కవుల పుణ్యం అని సీత వృత్తాంతముతో పాటు బెల్లెళ్ళ ఊర్మిళ, మాండవి, శ్రుతకీర్తి సంగతులు చూడా వినగలుగు తున్నాము. ఊర్మిళాదేవి నిద్ర పుస్తకాలకొంది. మాండవి పేర ఒకనది కొంకణ తీరాన. శ్రుతకీర్తి విషయం ఆంధ్రప్రదేశ్ రామాయణపు పాటలలో ఉన్నట్లు ఈ వ్యాసములో విశ్లేషణ. దుష్ట బుద్ధిది యైన కుకుయను గురించికంటే శిష్టబుద్ధిదైన శ్రుతకీర్తి వృత్తము పరిమాణ మున ఒకింత పెద్దది.

శ్రుతకీర్తి నల్లనిది. నగుమోముది.

మళ్ళీ ఇక్కడ పటము సంగతివచ్చింది. శూర్యజల పాత్ర ఆ రాక్షసి తోనగఃతోసికి వచ్చింది మొండి పట్టు పట్టింది. ధరణి కూచుంది. దానిని వదల్చు కోదానికి శాంత సీతిని పటమువేయమంటున్నది.

అక్కడ కుకయ, ఇక్కడ శాంత పటము గీయదానికొకరకులు కాని ఇద్దరి అంతరువులు వేరువేరు. ఒకచోట కుచ్చితము, వేటొక చోట అచ్చిక బుచ్చిక అమాయకత. కుకయ చెప్పింది విసిసకర్ర షీడిది రావణుని రేఖాచిత్రం. సముద్రంలో చూచిన అలనాటి నీడను పట్టి శూర్యజల కిచ్చింది రావణుని అంగుష్ఠమాత్ర చిత్రం. అప్పుడప్పుడు చూచినదానినిపట్టి.

బొమ్మగీయించి విసిసకర్రను సీతగుండెలమీద పెట్టింది కుకయ. తనఅన్న బొటనవేలి బొమ్మకి ప్రాణప్రతిష్ఠ చేయించి తెచ్చి వాళ్లనెత్తిన కొట్టింది శూర్యజల తరువాత తారస పడిన తీంద్రలోశ్రుతకీర్తి తీవరకరై అయినది. ఆస్థాన మున ఆమె కాకలు తీసిన న్యాయవాదిని వలె వాదన చేసింది. కావుననే వ్యాసకర్త్రీ ఈ వ్యాసాన్ని ముగిస్తూ శ్రుతకీర్తి 'నానావిధ వచనరచనాచణ' అన్నది.

ఇది ఆరవ వ్యాసం దీనితరువాతివ్యాసశీర్షిక 'విశ్వనాథ దర్శించినసీత' అని. పరిమాణమున ఆ ఆరవ వ్యాసం ఈ ఏడవవ్యాసం కొంచెం ఇంచుమించు సమానం,

ఇంతవరకు అవలోడించిన విషయాలన్నీ ప్రాయశఃపూర్వకంగా పూర్వాంధ్రకవుల రచనలను పట్టి. ఈ వ్యాసంలో అవలోడించినవి ఆధునిక కవిగ్రామణి శ్రీ విశ్వ నాథ సత్యనారాయణచే అభివ్యక్తములు. ఒక విధమైన కొత్తమూస అనిపిస్తుంది ఈతరం యువకులకు. కాని భారతదేశపు వివాహధర్మమునకు ఇది పునాది అని వారు తెలుసుకోవలసి ఉంది.

ఈ వ్యాసమున, ముగిస్తూ గ్రంథకర్త చెప్పిన మాటలు "విశ్వనాథ వారి దృష్టిలో సీత పరమపాతివ్రత్య భవ్యచరిత. అనుసూతముగ వచ్చు పాతివ్రత్య ఘనమునకు పరమ ప్రామాణ్యము కల్పించునట్టి పుణ్యవనిత. రామునకు ఆనపాయని. ధర్మగోపిని, పరదేవతా స్వయాపిణి. సీతారాములు దాంపత్యధర్మ ప్రతి పాదకులు. అయా పాత్రల మాటున లానే సీతనుదర్శించిన అనుభూతిని పొందారాయన."

‘విశ్వనాథ దర్శించినసీత’ అనే శీర్షికగల ఈ వ్యాసానికి పిమ్మట రామాయణము-గోదావరి’ అని శీర్షికగల ఎనిమిదవ వ్యాసం. చిన్నది.

‘సీతానిమజ్జన పుణ్యోదకేషు’ అయిన గోదావరి తెలుగువారి పెద్దనది. వాల్మీకి గిరి సంభూతమైన శ్రీమద్రామాయణగంగ’ అనికవివాక్యము. గోదావరి గంగకు అప్పగారు అని ఒకనాటి జనశ్రుతి నేటి జియాలజిస్టులు అది శాస్త్రసమ్మతమైన మాట అంటున్నారు ఏమంటే డక్కను పీరభూమి ఏర్పడ్డాక కాని భూగోళం మీద గంగాసింధుమైదానం ఏర్పడలేదని ఆశాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతం. ఈ కొత్తమైదానపు నదుల కంటె పాత పీరభూమి నది పెద్దవయస్సుది కదా.

గంగకంటె భూతకాల ప్రభూతమైన గోదావరి - వాల్మీకి రామాయణము. ఉత్తరామ చరిత్ర, పద్మపురాణముమున్నగు గ్రంథములలోను అనంతా మాత్యుడు, పింగళిసూరన్న, కంచర్లగోపన్న, జనమంచి శేషాద్రి శర్మ మున్నగు వారి కావ్యాల్లోను ప్రస్తావన పొందిన రీతి పొంకముగా చూపబడింది.

రామాయణంలో గొతముడు వస్తాడు గోదావరి గొతమానీతమని కొన్ని పురాణాలు, అన్ని పుష్కర మాహాత్మ్యాలూ చెబుతున్నాయి ఈనాడు గోదావరికి గొతమి అనేపేరు కూడా చెల్లుతూఉంది. మరి అయితే వాల్మీకి ఆ పర్యాయనామాన్ని ఒక్కసారి కూడా రామాయణంలో వాడేడు కాడేమి ?

వాల్మీకి రామాయణంలో ఎంతసేపు గోదావరి పేరే ప్రస్తావించబడలేదు. ‘గోదావర్కాస్పమీపే’, ‘ఇయంగోదావరీ రమ్యా’, ‘రమ్యాం గోదావరీనదీం’, ‘వందే గోదావరి నదీం’ మున్నగు పదజాలమే వస్తుంది.

దీనిని పట్టి ‘గోదావరి’ అనేపేరే వాల్మీకికి ప్రియమైఉంటుంది అనుకోవాలి. లేదా అప్పటికి గొతమి నామం ప్రచారంలోకి వచ్చి ఉండదనుకోవాలి, తెలుగువారికిన్నీ గోదావరి నామమే హెచ్చుగా నచ్చింది అనుకోవచ్చు. అనదికి తూర్పు, పడమట భాగానఉన్న జిల్లాల స్థలాలకి తూర్పుగోదావరి మండలం, పడమట గోదావరి మండలం అని పేళ్ళు పెట్టుకుని వ్యవహరిస్తున్నారు. నదుల పేరట జిల్లాలనామాలు వెలయించుకొని ఆంధ్రులు అభినందనీయు లగు చున్నారు.

ఇక తొమ్మిదో వ్యాసము సంగతి. వ్యాసము పరిమాణము చిన్నది, పరిధి పెద్దది. దానిశీర్షిక ‘రామాయణము - ఆంధ్రవిశ్వ దాభిరామము’ అని. రాముడు ఆంధ్రుల ఇలవేల్పు అని చెప్పుటకు రచయిత్రి అనేకవిషయములు తవ్వి తీసినది,

పీల్చి కూర్చుండి పరిశోధనా పాటవమునకు, పరిశీలనాప్రాబల్యమునకు, లోకజ్ఞానవిస్తృతికి ఈ వ్యాసమును మచ్చుతునకగాచేకొనవచ్చు.

ఈమాదిరి వ్యాసాల వలన రామాయణ పరమార్థము ప్రజలకు చేరి వారిని ప్రబుద్ధులనుజేయగలదు. ఇవి రామాయణానికి ఒక నిధిమగా వ్యాఖ్యానప్రాయాలు.

వ్యాఖ్యాన మనగా అర్థవివరణకదా : అర్థవివరణతో రామాయణ కావ్యానికి వ్యాఖ్యలు పెక్కులు వెలసిఉన్నాయి. అర్థవాలో హాఖ్యమైనది రెండు : ఒకటి గోవిందరాజ వ్యాఖ్య, రెండు తిలకవ్యాఖ్య.

మొదటిది దక్షిణాదిది రెండవదీ ఉత్తరాదిది. గోవిందరాజ వ్యాఖ్య నాలుగు వందల ఏండ్లద్రీతం తరుపతి కొండ పీడి అంజనేయస్వామిగారి చెంత వుట్టింది. తిలకవ్యాఖ్య వారణాసిలో వుట్టింది. ప్రాసించి మహారాష్ట్ర విద్వాంసుడు. అతని గృహమాధవుడు రామడు ప్రయాగప్రభువు పోషణమున ఆ వ్యాఖ్యాగ్రంథ రచన.

అయితే ఈ రెండు గ్రంథాలు కూడా విజ్ఞాన సర్వస్వాలు కాని కేవల అర్థవివరణ గ్రంథాలు కావు. వాటియందు క్రోడీకరింపబడి ఉన్న విశేషాలు అపారమైనవి. సామకాశాన వానిని చదివి చక్కగా జీర్ణము చేసుకునే ఓపిక, ఓరిమి ఈ వ్యాఖ్యల వారికి లేవు.

ఇప్పుడు ఎంతసేపు ఆ విషయాలు ఎత్తుకుని వాటి చిన్న చిన్న వ్యాసాల ర్ఘ్యుషమిచ్చి గోరుముద్దలుగా అందించాలి. శతాబ్దులుగా ముసెల్తలు సేకరించి ఆపాల మృద్ధగాజేసిపెట్టిన ఆవిజ్ఞానాన్ని ఈ పదప కాలంలో చిన్న చిన్న మోతాకుల్లో విద్యార్థులకు అందించాలి. ఆవిజ్ఞానాన్ని విస్మృతిపాలు కానియడం మహాపాతకం.

ఈ విషయాన్ని మన విద్యాశాఖాకారులు పాఠ్య వుస్తక నిర్ణయ సమయ సందర్భమున గుర్తులోకించు కోవాలి.

చిన్నచిన్న వ్యాసాలవ్యాకృతి ద్వారా రామాయణసందేశమును సంస్కృతిని ప్రజాసామాన్యపు అండుబాటుకు, మననానికి తేలించే ప్రయత్నం ఈ 'శ్రీరామ నవమి'తో నవనవలాడు చున్నది.

సంఘశ్రేయస్సు ప్రధానధ్యేయమైన రచన 'శ్రీరామ నవమి'.

-ఆంధ్ర కేశగిరిరావు.

పువ్వులు

రచయిత్రి : శ్రీమతి కోలవెన్ను మలయవాసిని

పువ్వులు అసగానే ప్రతివారి మనస్సులోనూ ఎన్నెన్నో మధురస్మృతులు ముందుకు వస్తాయి. పూలంటే శుభానికి చిహ్నం ఎంత చిరాకుగా వున్న మనసైనా సరే పువ్వులను చూస్తుంటే ప్రకాంతత నొందతుంది ఆ పూవులలో మనము ఎన్ని రకాలైతే చూస్తున్నామో, చూడని వాటి పేర్లు వింటున్నామో, మల్లె, బంతి, జేమంతి, జాజి, విరజాజి, కనకాంబరం, సందివర్గనం, గులాబి, నాగమల్లె, సంపెంగ... ఇంకా ఎన్నో. ఆ పేర్లన్నీ ఒకచోట పొందుపరచి పుస్తకంగా రూపొందించి మన కందించారు శ్రీమతి కోలవెన్ను మలయవాసిని ఎం. ఎ. పి. హెచ్. డి. గారి ఈ పుస్తకము భారత ప్రభుత్వము యొక్క బహుమతి నందుకున్నది

ఒక పూవుల పేర్లై కాదు, ఆ పూవు ఎలా ఉంటుంది, పూవులు మనకు తాగా రావాలంటే చెట్టు దోహదం ఏం చేయాలి. ఇత్యాదులన్నీ కూడా చక్కగా విశదీ కరించారు. ఒక్కొక్క పూవు వెనుక దాగియున్న రహస్యమైన ప్రాచీన గాథ లను క్లుప్తంగా తెలియజేసారు. 'పారిశ్రామికపరమణము', 'సాగంధికపరమణము', ఏ పూవుల వలన సృష్టింపబడినాయో అందరికీ తెలుసును కానీ సీతారాములకు మల్లెపూవులకు సంబంధించిన 'కుందమాల', శ్రీకృష్ణదేవరాయలచే రచింపబడిన 'అముక్తమాల్యద', శ్రీనాథుని 'హరవిలాసము', ఇంకా వసుచరిత్ర, 'చిత్ర భారతము' అను కావ్యాలు కొందరికి తెలియకపోవచ్చు. రచయిత్రి తమ 'పువ్వులు' పుస్తకములో 'పువ్వులు-కార్యాల' అన్న శీర్షిక క్రింద పది పేజీలలో ఈ కావ్యాలలోని కథలన్నీ క్లుప్తంగా వ్రాసి ఆపాలగోపాలానికి అప్పకర్తినీ, ఆనందాన్నీ కలుగజేసే ఈ పుస్తకాన్ని మనకందుబాటులోకి తేవటం మన అదృష్టమనే చెప్ప వచ్చు.

సర్వసామాన్యజైలో పాఠకులకు అర్థమయ్యేట్లుండే విజ్ఞాన శ్లోకంధాల తక్కువ. ఈ పువ్వుల పుస్తకం ఆ లోటును లేకుండా చేస్తుంది.

సీతమ్మ వాకిలా సిరిమల్లె చెట్టు స్త్రీమల్లె చెట్టేమో చిరగణాసింది..... మల్లెలలో మొదలైన ఆంధ్రంపీఠ ప్రాచీనమైన ఈ పాటను గుర్తు చేసారు.

ఎన్నెన్నో సామెతలు మరెన్నో వాడుకపదాలు కనిపిస్తాయి అంతేకాదు మందార మకరంద మాధుర్యమున తేలు పుడుపంబు వోవునే మదనములకు అనే పోతనగారి భాగవత పద్యాన్ని కూడా జ్ఞాపకం చేసారు. మందారాల విషయంలో, మనం ఒక్కొక్క పువ్వునీ గూర్చి చదువుతూ ఉంటే అవి మనకు చిరపరిచితాలే అయినా ఏ ఉద్యానవనాలలోనో, కనీసం పెరిటితోటలోనో తిరుగుతూ ఒక్కొక్క చెట్టునీ, దానికి పూసిన పూవునీ చూస్తూ ఆ వాసనల్ని ఆఘ్రాణిస్తున్న అనుభూతి కలుగు తుంది.

మనుషులలోలాగా, జంతువులలో లాగా పువ్వులలో కూడా ఆదా మగా పువ్వులుంటాయి. హారపాదులకు పూసే పూవులలో ఆడపువ్వు అడుగు భాగంలో పిందెలుంటాయి. మగపువ్వులు రాలిపోతుంటాయి అని వ్రాశారు. పూలలో భేదాలు వివరిస్తూ పూవులలో నుండి తేనె ఎలాగ వస్తుందో చెప్తూ తేనెకంటే తీయనిది సృష్టిలో ఏముంది? తేనె కావాలంటే పువ్వులుండాలి; పూవులేనినాడు తేనె లేదు అంటారు. పువ్వులతో చేసే వంటకాలు, సువాసన ద్రవ్యాలకు కావలసిన పూలు, ముండ్లులకు కావలసిన పూవులను వివరిస్తూ వుంటే ఇన్ని రకాలు సృష్టిలో ఉన్నాయో అనిపిస్తుంది ప్రకృతిలో అన్ని రకాల పూవులను ఏర్పికూర్చి మాలగా చేసి ఆ మాలికను మనకందజేసిన మయవాసినిగారు ఎంతో అభినందనీయులు.

‘సమాచారము’ పత్రికలో జి. కృష్ణకుమారి

తెల : కాపీ ఒక్కటికి 10/రూ.

మ హా వా క్య ము

ఫలములపేర వానిదినుపజులపేర మృగాళిపేర ని
ష్కలుషములై యెసంగు క్రిమినంతతిపేర మహేశ్వరాంచిత
ఫలములపేర స్త్రీపురుష సంఘముపేరను నిండియుండె భూ
తలమున రామనామము ముదంబును సత్రము నంఘరించుచున్

క్రొత్తపల్లి సుందరరామయ్య
(రామదాసు వాచకం)

ఆంధ్రకవులపై రామాయణ ప్రభావము

పొన్నిగంటి తెలగన్న - యయాతి చరిత్ర
 శ్రీనాథుడు - శృంగారనైషధము
 పెద్దన - మనుచరిత్ర
 శ్రీకృష్ణదేవరాయలు - ఆముక్తమాల్యద
 సిందితిమ్మన - చారిత్రాక్షరణము
 ఘర్షణి - కాళహస్తిశ్వరపరాహత్యము
 పింగళి సూరన - కళాపుష్పదయము
 రామరాజు - వసుచరిత్ర
 దామెర వెంగళనాయకుడు - బహుళాశ్వచరిత్ర
 అనంతాచార్యుడు - భోజరాజీయము
 పినపీఠన - శృంగార శాకుంతలము

జైమిని భారతము

కనుపర్తి అబ్బయ్యాచార్యుడు - అనిరుద్ధ చరిత్ర
 తెనాలి రామకృష్ణుడు - ఘటికాచల మహాత్యము
 చేమకూర వెంకటకవి - సారంగధర చరిత్ర
 రఘునాథనాయకుడు - వాల్మీకి చరితము
 శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రి - వేదాద్రి మహాత్యము
 వేదాంత గ్రంథకర్తలు

ప్రత్యేకము రామకథాసంబంధ కావ్యములు రచింపకపోయినను

అలో రామకథ నేడియోరీతిలో ప్రస్తావించుచు వచ్చుట సంస్కృతకవులలో పలువురు పొందించుచు వచ్చిరి.

మృచ్ఛకతిక నాటికలో మొదటియంకమున రామాయణప్రస్తావన కలదు.

అంతయును చూడగలముగ బహుసర్థలు రామకథకు సంబంధించినవి. వాని అత్యు

నాటికములలో రామప్రస్తావన కానరాదు. మేఘసందేశమునూత్రతలు 'సీరా నిమజ్జన పుణ్యోదకేశు', 'రామగిర్యాశ్రమేషు' అని సీరారాములచే పవిత్రీకరింపఁ బడినట్లు వర్ణించెను వరాహమిహిరుడు, సంబంధుడు, బాణుడు, హాలుడు, గోవర్ధనుడు, త్రివిక్రమభట్టు మున్నగువారు తమతమ కావ్యములలో ప్రసన్నాను ప్రసక్తిగా రామకథాప్రస్తావన చేసియుండిరి.

తమతమ కావ్యములలో నిట్లు ప్రసక్తానుప్రసక్తిగా రామకథను ప్రస్తావించుట సంస్కృతకవులకంటె తెనుగుకవులలో మఱింత యసెకమనవచ్చును.

వ్రాయునది తెనుగున. అది సంస్కృతకావ్యమునకు అనువాదముకాక పోవు గాక. మిశ్రమప్రబంధమో, ఉర్పాద్యగ్రంథమోయైనను అందు పూర్వకవిస్తుతిలో జాతీకి ప్రస్తావించుదుగును. గ్రంథమున నెడనెడ రామాయణప్రస్తావనయు కొన్ని గ్రంథములలో నుండును

కొందఱు కవులు తమకావ్యములకేవలయో ఇతివృత్తముల నెన్నుకొనిరి. కాని రామాయణమనిన తమకుగల అభిమానము ఆకథనేదీయో విధముగ చెప్పినకాని ఆత్మతృప్తికాదు. ఈవిధముగ కవిరి, కావ్యమునకు నిదర్శనము పొన్నిగంటితెలగన్న యయాతిచరిత్ర. అయిదు ఆశ్వాసములు అయిదువందలకు మించి పద్యములు గల యయాతిచరిత్రలో రామాయణకథ రెండవ ఆశ్వాసమున నాలుగింటి మూడు భాగములు, మూడవ ఆశ్వాసమున నాలుగింటి ఒకభాగము ఆక్రమించుచున్నది. ఆకథ చెప్పటకు అచ్చట కల్పితమైన సందర్భముకూడ సరియైనదిగాలేదు. యయాతి మహారాజు వెంటకేగినాడు. ఒకఇట్టివెంటబడి హిమాలయమును, ఆకాశగంగనుచూచి జాబాలి యాశ్రమమునకు పోవును. అచ్చట చుండి రామ నమస్కరించును. జాబాలి రాజునుగాంచి యిట్టిని వెంటబడించు! కూడనిపని యనుచు పూర్వము లేడి వెంటబడి రాముడు కష్టములపాలయ్యెనని సందర్భము కల్పించి రామకథ వివరించి చెప్పినాడు. రామకథను విపులముగ చెప్పదలచినాడుకాబోలు. రావణునితో వైరుకొనినాడు. రావణుని దండయాత్రలను దుష్టచేష్టలను విపులపరచినాడు. ఆపిద జైత్రధ్వజమున, దశరథుని వివాహముకూడ చెప్పినాడు. ఇంతలో ఈ అవాంతరగాథ

అసలుకుమించిన కొసరగుచున్నదను సత్యము అతనికి పొడగట్టియుండును. ఆవీడి కథ అతిసంగ్రహముగ హుటాహుటినీ నడిపించినాడు.

యయాతి తీర్చిదిద్దిన రామకథ రీతిలో తొలుత రావణాదులు స్వర్గముపై జైత్రయాత్రలు సల్పుట, మార్గమధ్యమున వెండికొండకడ విడిసి చెన్నైలకాకకు విరాళినొందుట, రంభాగమనము, బలాత్కారము, సలకూబరుని శాపవృత్తాంతము వర్ణితము.

రావణుడు దేవతలనెల్ల జయింప వారలు విష్ణువుతోడ మొరపెట్టుకొనుట, అభయ ప్రధానమిచ్చి విష్ణువు రాముడై జన్మించుట, విశ్వామిత్రుని యాగమనముతో ద్వితీయాశ్వాసము పూర్తయగును.

విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులతోడ్కొనిపోవుట, రాటకసంహారము, యజ్ఞ సంరక్షణము, ఈశచాపభంగము, సీతావివాహము, పట్టాభిషేకభంగము మొదలు రావణసంహారమువరకుగల కథాభాగమెల్ల సబబుది పద్యములలో ముగించెను.

కథారీతిలో తెలుగన్న మార్పు లేలేదు. మాయామృగము హాసీతాః హాలక్ష్మణాః యని యబచినట్లు పలురచనములలోనుండ నిందు 'ఓతమ్ముడ, లక్ష్మణా' యని కేకయిడినట్లు గలదు. ఇది తమ్ముని సహాయమర్థించెనని సీత తలంచుటకు మాణింత దోహదకారియగుచున్నది.

అవస్థాచిత్రణము తెలుగన్నకు అలవోక. రాటకను అచ్చ తెలుగున వర్ణించి నను మెచ్చుకోలు నందినది.

చ. పెలుచగురూపుతోఁనుక పేరులుదూల వెడందనాలుకన్
సెలవులు నాకికొంచు, నిరుసేతుల గెడఁమువాలుఁబూనియై
పొలుసుగవుల్కుడుంగదురు ఎట్టకుఁగల్గెనటంచు నాచ్చుచున్
సొలవకవచ్చుటాటిఁగనుంగొనరా జడదారి రాముతోన్

సలకూబరుని బేర వెడలుచున్న రంభవర్ణనయు రఘుజీయముగ నున్నది.

రామాయణకథను తెలగన్న పొడిచింటికి చెప్పలేదు. ఖర్చునలించిన వివరించెను. రామకథాప్రస్తావన నడమ సూర్యాస్తమయవర్ణనమున రెండు పద్యములు తెలగన్న భావనావ్రతీధను ప్రదర్శించుచున్నవి.

పదప్రయోగమున తెలగన్నలో తెలుగుదనమధికము. రాముని సమాద్రుని గూర్చి యాడినమాట యదాహరింపవచ్చును.

మనవాడై సంక్రదుడు చె

ప్పినమాటలుచింది, రింక నిలుతివకమల

స్థానివచ్చి కట్టగట్టుడు.....'

మనవాడు, కట్టగట్టుట తెనుగుదనము చిప్పిలు చదబంధములు.

కవిత కమనీయమైనదయ్యు తెలగన్న రామాయణపద్యపైగల అభిరుచి బొచిత్యమును ముంచి యీ పని చేసినాడనవలయును. అందు మతియొక అపరిత్యముకూడ గలదు. జాబాలి రాముడు మోసబియ్యెనని చెప్పుటతోడనే యయాతి 'మృజ్జగంబులంబోవగ గావదిరమున బొల్పగు రాంబడునట్టి యామెచే నేవగమోస పోయె? నతడేమిటదాగడలేతి? నాకునోరేపర! యానరీవలయుచేట పడస్వీస వెడకయ్యెడునె' అనినాడు. రాముడు 'మృజ్జగంబులంబోవగగావదిరము' కల వాడని యయాతిని తెలియును. కాని యాతడు లేడిచెంటి నందుకు వెడరిగాడో మాత్రం తెలియదు. ఇది సమంజసమని యిచ్చుచున్నాము.

ఈ కథ 'నలపు పుట్టచెవిరిదిగా చెప్పించెద జగంబెఱింగిన' దని జాబాలి చెప్పుచున్నాడు. 'జగంబెఱింగిన' కథ యయాతిని అగియదా?

ఏదియోవిధముగ రామాయణము చెప్పవలెనని మతూహలముతో తెలగ నాడ్చుడు ఈ యసందర్భములకు పొల్పడినాడనవలయును.

ఈ సందర్భమున శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు
తెలుగుకవులలోమేల ప్రబలమును రామకథను కొలదిగ చెప్పియుండిరి

హర్షనైషధము సాంధ్రీకరించిన శ్రీనాడుడ. దశావతార వర్ణనములో శ్రీ
రామాయణ వర్ణనమును గావించెను తక్కిన అవతారములతోపాటు రామాయణ
మునకును నొక ప్రత్యేకముచేసి చూడకొనరేదు. ఆయా అవతారములనెల్ల
ఒకటిరెండు పద్యములతో వర్ణించువృత్త, గీత, కందములలో కీర్తించిన శ్రీనాడుడు
శ్రీరాముని ప్రత్యేకము గల గీతసదంశులలో సంతించెను

సీ రస స్వజింపిన విభాతకుఁ బూర్వరాముండఁ
లీలాహాససహస్రరేఖనము గ
దనవిశ్వభూపతిత్వములొడ భరమాష
బచ్చిదాకే! యస్వయమునొందఁ
దన్నజించించునధ్యాత్మదేదులు రావ
దాకహృన్మోహనానందదగఁ
దగభక్తధారద్రెచ్చిన శంఖముకుని చిత్తి
కడగిరకంబుదంబుదంబు గెలుస
దివ్యరామ సహస్రప్రతిసిధి యనుగఁ
దారకబ్రహ్మమనదనపేరుమోయ
సతిశయిల్లిన సీసప్తపాదతార
మ రహం నను వర్ణింతుదివృపురుష

1. 'జాబాగి రామాయణకథ చెప్పట కర్చింపబడినది. ఇది యాంధ్రభారతములో
గాని సంస్కృతభారతములోగాని లేదు స్పష్టముగా ఇది యేదోపంక కర్చించుకొని
కొంత యసందర్భముగా విప్పించిన కథగా కనిపించును. దీనికి కారణమేమని
నిచారించినచో చెంటినే స్థూలవృద్ధిని స్ఫురించునది ఆంధ్రకవులందరికి అభిమాన
పాత్రమైన శ్రీరామకథ చెప్పిననే కాని కవిరాశక్తి సాఫల్యమునొందదను కవుల
విశ్వాసము. సందేహము లేకుండ ఇది తెలగన్న శ్రీరామకథ చెప్పటకు ప్రోత్స
హించెను.

ఈపద్యమునందు సీసపద్యపాదములలోని భావము శ్రీహర్షునిదే. కాని తేటగీతలోని భావము పూర్తిగ కవిసార్వభౌమునిది. శ్రీరామనామము తారక బ్రహ్మముగా కీర్తించినాడు శ్రీనాథుడు. ఈశ్వరార్చన కళాశీలుండగు శ్రీనాథుడు అహరహంబును వర్ణింతుననిన దివ్యపురుషుడు శ్రీరాముడు. రామకథయు, రామనామమును శివభక్తులకు కూడ శిరోధార్యమయినది. శ్రీనాథుడు శ్రీరామావతారమునకు మూలము ననుసరించి మఱొక సీసపద్యమునుగూడ ప్రత్యేకించెను.

సీ. జనకాంజ్ఞకును లోకజనవాదమునకుఁగా
 నుర్వీయగులక్ష్మీనుజ్జగించి
 తజునిఁబుత్తునిఁజేసితట్టి నెయ్యముపొందె
 నజుని పొత్తుండవై యవతరిలితి
 ధాతిగినిష్ఠాకుసంతతినుదృవంబొంది
 యాశ్రయించినవారి కమృతమిత్తు
 వాలాయముగ విశ్రవసుకూర్మికన్నెకు
 విశ్రవస్త్యముగూర్చ వేడ్కపడితి
 పెద్దకాలంబువాసితి ప్రియవధూటి
 ననుజునొకనాఁడు వాసిదేహంబుదొఱిగి
 తెవ్వఁడెఱుగును నీచందమిట్టిదనఁగ
 రాజతానేకగుణభద్రరామ భద్ర

శ్రీరాముడు జనకాంజ్ఞకు రాజలక్ష్మిని, జనవాదమునకు గృహలక్ష్మిని ఉజ్జగించినాడు.

రెండవపాదమున అజుడనగ బ్రహ్మ. అజుడు పుత్రుడుగానున్న విష్ణువు, ఇష్టాకువంశజుడగు అజమహారాజునకు మనుమడై జన్మించినాడు.

ప్రియవధూటిని పెద్దకాలము బాసినాడు. కాని తమ్ముని నొకనాడు వాసి యుండలేక అవతారము చాలించినాడు. అతనిచందమెఱుగ నెవరితథము అని ప్రశ్న.

ఈ ప్రశ్నకుమించిన ప్రశ్న యొకటి శ్రీరాముని సూటిగా ప్రశ్నించినది కలదు.

రే. కామసమ్మోహితకౌంచ ఘాతమునకు

పగచినీచాటుకవిచెంచువానిగినిసె

గామమోహితయగు నింతిగ సైపటువ

సనుజులకొల్పితివి నీకుఁ జనునె రామ ?

రామకథన చాలిన వాల్మీకి కామమోహితయగు కౌంచపక్షినికొట్టెనని చెంచు వానిపై గినిసెను. రాని రాముడు కామమోహితయగు శూర్పణఖను పరాభ వించుటకు తమ్ముని పురికొల్పినాడు. ఇది న్యాయమా ? అని ప్రశ్న. సమాధానము రాముడే చెప్పవచ్చు.

ప్రబంధకవులగు పెద్దనాదులుకూడ రామకథను తమకావ్యముల గాన మొనర్చిరి.

మనుచరిత్రమున స్వారోచిషి విష్ణువు ప్రత్యక్షమైనవేళ - శ్రీరాముని గూర్చి యొక పద్యము చెప్పెను.

మ. పవిధారాపతనంబుగైకొనని యప్పొలస్తుమై సప్తధా

తువులందూలుపరిశ్రమంబునకు నుద్యోగించెనాసప్తసా

లవిభేదంబొనరించినెల్లక సలీలంజన్మయుష్మన్మరు

ద్భవనాస్త్రింబొసగున్ సిరుల్ రఘుకులస్వామీ ? రమావల్లభా :

శ్రీరామాబాణము సప్తతాళములను చీల్చివచ్చుట మున్ముందు రావణుని సప్తధాతువులను భేదించుటకు నేర్పును కూర్చుకొనుటవలెనున్నదనియు, అట్టి అస్త్రము సిరులనిచ్చుననియు వర్ణన. శ్రీరాముడు ఒకమాట, ఒక బాణము, ఒక పత్నిప్రతముతో పేరుగన్నవాడు. రామబాణమునకు ఎడరులేదు. కావున రామ బాణమును ప్రత్యేకముగ కీర్తించినాడు ఆంధ్రకవిపితామహుడు. ఆ కవిపితామహుని యీ పద్యము 'రాయలవారి అముక్తమాల్యదనుకూడ అలంకరించినది.

ఆముక్తమాల్యదలో రాయలు శ్రీరాముని ప్రత్యేకము చెండు పద్యములలో ర్ణించినను, చెండింటియందును కోదండరామునికాండ చాతురనే కొనియాడెను. ండచాతురని కొనియాడగల నేర్పు కృష్ణరాయలకే చెల్లినది. మొదటిపద్యము నుచరిత్రమునందలిది. పెద్దనగారి పద్యమును మక్కువతో మహారాజు తనకావ్య మున చేర్చుకొనెను. చెండవది సీసపద్యము

సీ. స్వందనస్థితివిడోజః శత్రుజాడ్య కృ
జ్ఞిర్యూమరుద్గురుజ్ఞాత్కృతములు
క్రవ్యాశి రాధాత్రకనదస్మగ్గాహన
స్ఫుటశల్యహవ్యభుక్చాత్కృతములు
యోధవర్మితహృత్పుటోత్కాంత నిఃపాత
సాలాశ్మకృతముహుష్టాత్కృతము
పటితోగ్రరక్షః కబంధభారభృశార్తి
భుగ్నభోగపణింద్రహత్కృతములు

తే. శ్రాంతరథ్య నిరంతరచ్ఛాయదములు
దివ్యతావకకాయుకోత్తేరితములు
కలుషములిడంచుగౌత లంకాపురాంగ
వాంజరచలత్కలంబకదంబకములు

ఆముక్తమాల్యద సంజీవని వ్యాఖ్యయందు ఈ పద్యమునకు తాత్పర్యము ఇట్లు కలదు.

‘రామరావణయుద్ధమందు రావణునితోఁబోరుటకై శ్రీరాములవారికి దేవేంద్రుడు క్షనరథమొసూఁతనసాతథి మాతలి దళమునం బంపెను. అందుండి శ్రీరాములవారు భోరుధృతిగిది. అప్పుడు వారినిండిన ప్రయోగింపబడిన బాణము లెట్లుండెననగా బాణములన్ని పిడికదలెక్కలు కట్టదును. అకాశములో ఆ బాణములు రైదని నీవనమనూర్చుండుననా భవములంబోధివ యాతెక్క రూక్మారముల వేత
[...]

ఆబాణముల యలుగులనుండి ఆకసమున గాలితోడి యొరయికచేత పొడమిన యగ్ని జ్వాలలు రావణాసురుని నెర్తులంజోచ్చి, చుండు చుండు అని స్ఫుటముగా శబ్దించుచుండెను. పోదులమైములపులోడి హృదయములను భేదించుకొని అవరికిడున్ని ప్రహరిలోని లిలమిం దగిలి రాత్ రాత్ అని మాటిమాటికి మ్రోగుచుండినవి. చలించుచున్న పైయుండి భయంకరపు రక్కసి మొందెములు నేలంజాపకట్టుగా బడగా ఆభారమునను నొప్పి చెంది పడగులుకుంగి అదిశేషము పెల్లగా ముసకొట్టు చుండెను. అ లోరాచియ్య నా నా పరువులలో ఒడలించుక రేరిగజ్జములకు ఆబాణములు ప్రియియిసి తనసీడల నొసంగుచుండినవి అట్లు లంకాపట్టణపు ముంగిటి యాకాశం ను చలించుచున్న యాబాణపరంపరలు పాపములను పేగొట్టును గాక. అది యారక్కసులను పారి వేనిని గూర్చిన్నట్టిగావున తప్పక కలుషములను గూడ గూల్చునని సూచన'

రామనామకవధెను రామబాణములుకూడ పాపహరములని ఈ రాజకవి భావన.

శ్రీరామావతార వర్ణనప్రియత శ్రీకృష్ణదేవరాయల బలరామావతారవర్ణన మున గూడ ప్రస్ఫుటించినది.

చేయు వర్ణనము బలరా మావతారమునదయినను చేసినది రామునిగూర్చి బలరామునిలో శ్రీరాముని గాంచిన మహనీయు డీతడు.

చ. శీతిహాలకృష్ణైఋష్టియదగెన్ శీతియందునె సీతయంచు ద
తృతిదిరహా ద్రిణాండివముఁదాలిది రామశరీరమెత్తి యా
శీతిఖననక్రియన్మగుడఁజెందగఁగాక, కళిందశాతదిన
శీతిదున నేటికిన్సూలమ చేఁగొవి నీకవశాత్మతస్మాత్!

రామావతారము నెంబడిది బలరామావతారము. బలరాముడు శ్రైల్లనివాడు. ఆయనకు నాగలి ముఖ్యాయుధము. అతడు సురాపాన ఫరాయణుడు.

ఇది 'ఇది భాగవతాంశము' అని పేర్కొనబడినది. భాగవతంలో మూడు కర్మం
మూడు పద్యం గలది. ఇది మూడు పద్యం గలది. ఇది మూడు పద్యం గలది.

రాముడగుట ఆమె రామానురక్తగావున రాముడు తనకైపాటుపడుటం గాంచిన ఆమె ఒప్పరికింపక తప్పకవచ్చునను తలంపుచేతననియు, పాసమత్తతవిరహవైవశ్యముగను నుత్ప్రేక్షితములు.'

సీతాదేవి నాగేదీచాలున పుట్టినదగుటచే నేడును బలరాముడు నాగలిధరించి భూమిని పెకలించుచున్నాడట శ్రీరాముని సీరావిరహము అవతారాంతరమునుట యట విశేషము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆశ్వాసాంతపద్యములందును శ్రీరాముని కీర్తించి యున్నాడు.

పంచమాశ్వాసాంతమున 'సమాశ్రితపం ద్రైశిరోధి సోదరా' అని శ్రీరాముని శరణాగతవత్సలతను ప్రకీర్తించినాడు. కావ్యాంతమున శ్రీనివాసుని భక్తితోప్రార్థించు సగ్వీణి వృత్తములో—

“వాలినిర్భేదనా వారిజాతేక్షణా”

అని యొత్తుకొనెను. వాలి నిర్భేదనము శూరనిర్భేదనముకదా:

శ్రీరామునిట్లుకీర్తించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తనరాజ్యము : రామరాజ్యముతో పోల్చికొని యున్నాడు. కృష్ణరాయల రాజ్యము

“ప్రజలకెల్లను గడురామరాజ్యమయ్యె

జారుసత్వాధ్యాయాశ్వరసారసింహ

భువిభువి కృష్ణరాయః యభ్యుదయమొంది

పెంపుతో నీవుదాత్రిజాలింపగాను”

| పీఠిక, 34 |

శ్రీరామప్రభావమేగాక రాయలపై రామరాజ్యప్రభావమును ప్రసరించినది

పెద్దన మనుచరిత్రమునను, కృష్ణరాయల ఆముక్తమూల్యదయందువలెనే పారిజాతాపహరణ కావ్యమున నందితిమ్మన దశావతారవర్ణన గావించెను. అరణ్య కాండమాదిగాగల వృత్తాంతమును తిమ్మన వర్ణించెను.

మ. అరవిందాననగోలుపోయిన యవజ్ఞావా ప్రిచేపీరవా
 నరసైన్యప్రకరంబునేలి జలధిన్బంధించి లంకాపురీ
 శ్వరకంఠావిటవి నేర్చిరౌష్యగిరి లజ్జాపంకముంగీర్తిని
 ర్వురపూరంబులచేడొలంచితిగదా రామావిధానంబునన్

విష్ణుభక్తులగు ఈ కవులేగాక శివభక్తుడగు ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వర
 మహాత్మ్యమున వర్ణనలలో రామకథను జోడించినాడు. సూర్యాస్తవయ వర్ణనమున
 రామాయణ కథాధాగమగు చూయలేడి పృథ్వాంతము ఉపమానముగ కొనిరాబడినది.

శా. సాయంకాలరముపి తీశ్వరుడ, తెంజాయన్ముఖం బోప్పగా
 వాయస్వచ్చితఘ్రసత్త్రివతరకాండధ్వస్తపాదంబుగాఁ
 జేయం, జక్రవధూధరాసుతకు విశ్లేషవ్యథాపాదియై
 మాయాహేమమృగంబుగాఁబడియై సమ్మూర్తాండుడస్తాద్రిపై

| ఆ 4, ప. 87 |

ధరాసుతకు విశ్లేషవ్యవథాపాదియైన మాయాహేమమృగంబువలె భానుఁ
 డస్తాద్రిపై భాసించినాడట ఆయోధ్యకాండమున మంతర, అరణ్యకాండమున
 మాయామృగము కథాగతిని ముందునకు నడిపిరి. కావున మాయామృగము
 రామాయణకథలో ప్రధానపాత్రవహించినట్టిది. ఆ ఘట్టమును కవి రూపకాను
 ప్రాణితి ఉత్పేక్ష చేసెను. ఇది సహజైకవేద్యము.

ద్వితీయాశ్వాసమునను రాముని ఉపమానముగ తెచ్చిన సందర్భమొకటి
 గలదు.

‘బలములుదీర్చిరి, నడిచిరి
 బలపంతుడైన యుగ్రపైనేచి, బలా
 బలచింతలేక రాక్షస
 బలములు రఘరాముమీఁద బైకొనురీతిన్

కాళహస్తీశ్వరుని భక్తుడిట్లు రామకథనుపమానముగ గొనుట ఆంధ్రకవులపై
 రామాయణప్రభావము సాటిలేనిదని చాటివెప్పచున్నది.

పింగళసూరనయు రామకథను సంక్షిప్తముగ రగడలో తన ప్రబంధమగు కళాపూర్ణోదయమున కూర్చిరాడు.

రామవపాండవీయ ద్వ్యధికావ్యముతో శ్రీరామకథను వర్ణించినను పింగళి సూరనకు తృప్తికలుగలేదు. కళాపూర్ణోదయమున మణికంధరుని తీర్థయాత్రల వర్ణించుపట్టున దర్భశయనంబునకేగిన మణికంధరునిచే - రామభద్రదుస్స్థిద్రవభక్తి తాత్పర్యంబుల సేవింపచు వీణావాదనానునాదమేదురీగానకొలంబితోడ రామకథా గానంబుచేయించెను సంగీతజ్ఞానము భక్తియు క్తమయినదచట

తురగవల్లన రగడలో రామాయణమునందలి ప్రధానాంశములనెల్ల గూర్చి సంక్షేపముగా రామాయణమును నుడివినవాడయ్యెను. అధునిక కాలమున రగడలో రామాయణమునంతనుగూర్చిన కవులుగలరు. వారిదిది ఆదర్శప్రాయము గావచ్చును. ఆరుకాండల రామాయణ మరువదియొనివిది పంక్తులలో వర్ణించెను.

తురగవల్లన రగడ :-

‘దశరథావనీశవిమలతర తపఃఫలావతార
నిశితశరలఘుప్రయోగనిహత తాటకవిహార
కపటపలుసుబాహుదళసమదీతగాధిసూనుయాగ
అపరిమేయగౌతమాంగనాభదమనపదపరాగ
కోమలేఖుదళన సదృశమోరళంభుచాపభంగ
శోమిజావివాహోవిభవపూర్ణసమ్మదాంతరంగ
పరశురామ గర్వపవనపానసీసబాహునాగ
గురువచోనుపాలనాతికుతుకంధుతరాజ్యభోగ
పాదభజనదితరణాతిఫలతగుహసమస్తపుణ్య
పాదుకాప్రదానవిహితభరతసోహృదానుగుణ్య
మనవిరాధమదవినాశకలితబహువిపన్నరాస
మనుజుడనుచేతనాత్మవివిధమౌచికులనిజాను
తనవిజయదశమియందును నున్నాను

అతులబలభరాదిదనుజ హాసనజనితవిముఢమోద
హరిణరూపధారిదారుణాసురాసుహరణదాణ
పరమఘోరభాహుబలకబంధమర్దనప్రవీణ
అమలశబరికాఫలోపహారరుచిఘనాభిముఖ్య
సమవవారిదర్పదమన సఫలితార్కతస్యసఖ్య
శరణవరణపరపరాసుజప్రదీపితప్రసాద
అరుణితాక్షికోణవిరచితాంబురాశి గర్వసాద
పర్వతేషు రచితసేతుబంధసుతరసింధుకొండ
గర్వపంక్తికంఠ కంఠబంధస్రవచండకాండ
సకలదేవతామిత చక్రతసాఘభవలతాలవాత
సకలపాతరంగినేత్ర తానకిపిన్లోగ్ణగాత్ర
యతిజహర్హపుణ్యసామయతిర్నిర్ణభక్తకామ
సతతసితయశోభిరామసర్వలోకపూర్ణదామ
అపితదదళనాతిరొదయా ర్తపాలనాపినిద్ర
మహితనిభిలగుణసముద్రమహ్మబోవురామభద్ర !'

ఇందు శ్రీరామునకు పింగళి సూరన చెసిన విశేషణము అర్థగంభీరములు. కథాస్ఫోరకములు.

రామనామసంక్లిర్తసమేదియో తీరున ప్రబంధకవులంఁ ను గావించినవాడే సూరన కథనే సంక్షిప్తముగా నుడివినాడు.

శ్రీరామ పదారవిందభజనా నందుడగు రామరాజభూషణుడు వసుచరిత్ర తావ్యారంభము సీతాకల్యాణ వైభోగముతో చేసినాడు.

కా. శ్రీభూపుత్రివివాహవేళ నిజమంజీరాగరత్నస్వలీ
లాభివ్యక్తివరాంఘ్రే రేణుభవకన్యాలీలయందున్మదిం
దాదాదినపదకర్రచూతలనదేద్రదత్తుముంగఘ్నసి
తాదామూపత్రిప్రోవుతన్

ఇది సీతారాములు సనికల్లుచొక్కునందర్భము. ఘట్టమూర్తి కవిరారముచే
యతతో దొక్కించినాడు

కృతిపతి వర్ణనములో పెక్కుతావుల రామకథతో అభేద్వావసాయముగ
వర్ణించెను ఒకసీసపద్యమున రామరాజుచరిత్రను రామాయణముగ చెప్పెను.

సీ. పట్టాభిషేక విపర్యయంబునఁబోలు
వెడలిపిరియాసుజుల్ పెంటఁగొలువఁ
జిత్రకూటాఖ్యజెలగు పెన్దొండ సాం
ద్రాకూరిద్విపేంద్రనాదవనిజేరి
ఖలజనస్థానవాసులఁబల్కురవధించి
మహిమనుకలఖరస్మయమడంచి
హరివీరభటమహోద్ధతిన్దృగంపింప
దురమునఁగదిసితద్దోహిఁదునిమి

తే. యనఁజుతరపార్థివీందిర సభిగఁజెంచ
సాధుకర్ణాటవిభవసంస్థాపనంబు
పూనిశరణాగతునెల్లఁబోరెరాంబు
డతఁడు నిజచరితంబు రామాయణముగ

ఫట్టాభిషేకభంగము, భార్యాసుజులతోడ వసవాసగమనము, చిత్రకూటనివాసము,
ఖరాదుల, జనస్థానవాసులగు పెక్కురక్కసులవధ, అద్వితీయించివిరోధులను
వధించుట మున్నగు రామాయణకథఁబట్టముచే పద్యమున ప్రస్తావితములై నవి.

శ్రీరామునకు కల్యాణము నిశ్వామితుగ్రునితో నేగుటతో జరిగినది. ఆ విషయ
మును కృతిపతియగు రామరాజుతోగూర్చి

‘నిశ్వామితుగ్రునిఁగొల్పిరాముఁడతఁడుర్వింజెందెఁగల్యాణము
నిశ్వామితుగ్రునిఁగొల్పిరాముఁడతఁడుర్వింజెందెఁగల్యాణమున్’

అని నిశ్వామితుగ్రుని కబ్బము శ్లేషించి చెప్పెను.

రామకథతోడ నించుకయు పొంతనములేని పసురాజుకథయందును రామ రాజ భూషణుడు రామాయణకథామట్టుములను తనరమణీయ శ్లేషనైపుణితో నటనట వర్ణించి యుండెను.

ప్రథమాశ్వాసమున ఉద్యానవనవర్ణనమున ఉద్యానవనమునందలి చిలుక అన్నిటిచే గూడ రామనామస్మరణచేయించినాడు భట్టుమూర్తి

‘ఆదరణీయ రామకథనాంక శుకోక్తులతోడ’ అని వర్ణించెను

తృతీయాశ్వాసమునను వన వర్ణనమున చిలుకగారిని వర్ణించుతావున ఆంజనేయుని దౌత్యమును శ్లేషమూలమున వ్యక్తముచేసెను.

చ అనిల కుమారుండు మరుదధ్వనిరోధిపలాశిమండలీ
ఘనవనరాశిరోఽబ్రుడమెకానువు పద్మనిచిక్కినుక్కిగా
నినకరముద్రఁబివెలయించి తదంబులురాగపాళిగై
కొనుచుఁబ్రయాణ తేజమునఁగూరిచెగంటెపలా శపీధుల్య

| తృ 139 ప |

అనిల కుమారుండగు హనుమంతుడు దేవరాజుర్గనిరోధకమైన రాక్షస సమండల మనెడి సముద్రములో, భూపుత్రియు పద్మనీతాతిశ్రీయునగు సీరాదేవి చిక్కుపడి పృథుడగా, భర్తయగు శ్రీరాముని చేతియుంగఠమును గనుపఱచి సంతసింపజేసి, సీరాదేవియొక్క పద్మరాగమణి పాళిని గ్రహించి, పలాశపీథులందు | రాక్షసపీథుల | పాలమునకు సంబంధించిన వహ్నితో నింపెను.

సితము ముద్రికసిండుట, చూడామణిని గ్రహించుట లంకకు చిచ్చుపెట్టుట ఇందు వర్ణింపబడినవి.

రామకథతో సంబంధములేని గ్రంథములయందే యంతచక్కగ చెప్పిన శ్రీరామ పదార్పిత భూరాసందుడగు రామరాజభూషణుడు ప్రత్యేకముగ రామాయణమును రచించి యుండినచో ఆంధ్రభారతికొక యమూల్యరత్నాంగుళీయమై యుండెడిది.

పొన్నగంటి తెలగన్న యయాతిచరిత్రలో వలె దామెర వెంగళనాయకుడును బహుశాశ్వరచరిత్రలో కల్పించుకొని రామకథ ప్రవేశపెట్టినాడు కృష్ణ సకు మిథి లలో విందు జరిగిన తరువాత “దాశరథియై త్రేతాయుగంబున సిరాశాతోడఁ జెండ్లియై మదీయగోత్రంబు పనిత్రంబుచేసిన చరిత్రంబుతెజంగు మీరెఱుంగుదురు వినంగోరెద నానతీయవలయునన్న విశ్వంభరు |కృష్ణ| సన్నిహి వివాహితుండు బాహులాశ్వ విశ్వంభరాభర్త కిట్లని చెప్పందొడంగె.”

మొత్తము అటువది పద్యములు రాముని పెండ్లి కొడుకునుచేయుట, తలంటుట, సీతను అలంకరించుట, పెండ్లి, శోభనము చున్నగువాని వర్ణనమేకాని కథాప్రస్తరణ మేమియురేదు. ఈ వర్ణనమున తెలుగునాట పెండ్లి ఆచారము లన్నియు ప్రవేశపెట్టినాడు. ధవళములు పొడిచినాడు. కన్నులవాడుడియి రాముని చూచి మిథిలా సగరపు అమ్మలక్కలు “మగవుట్టొందిన నిట్టులుండవలదా” అనుకొనినారు.

ఉ. వాంటి వాంటి విలుధవర్గకర్పితగ్రాహకుంభుంబు
కోకపయోధరల్ మయలగూర్చిన యూరతివల్ల రంబున
శ్రీకరదర్శణంబులును బెల్లుగఁగాంట గృహంబునొచ్చి యి
జ్ఞాకుకులాగ్రిగఱుండు వివాహవిత్తక జేరెనంతటన్

శోభనమునాటి రాత్రి :-

ఉ. సీమపొలంతులట్లు రఘుశేఖర యూపుపుబోడిరాదుగా
రామసరత్నగర్భయుదరంబున బట్టినమిన్న మెన్నసూ
మామకరాంకరాజ్యరమ నానిసి యిది దొంగిలమాదెగం
నేమియుఁజేయనేరదును యని చెప్పి ల్లడన్

అమీద

ఉ. తిన్నగి దెల్లనాకుగడ లేలగ వరిమొత్తగోరునన్
సున్నమురాచి చుట్టిననుచుట్టకడన్ తగిలొచ్చుంచితా
వెన్నెల రాచరాబణి విద్రుమరక్తిమ నిక్కువక్కలా
కన్నెయొసంగి నవ్వలిమొగంబయిరాట్టవిపాణివాణిన్

అయోధ్యానగర ప్రవేశములో కథ సమాప్తమగును.

శా. సీతారాముల మాళవీభరతులన్ శ్రీనూర్మిళన్లఘ్నమున్
 ధూతామున్ శ్రుతకీర్తి కీర్తినిధిశత్రుఘ్నం దశస్యందనం
 డీతానందముతోడ దోడుకొనిపోయెన్ నాడయోధ్యాన్వేషకం
 చాతండికతఃకెప్పియ జ్ఞనకునిన్ హర్షంబునొందించినన్

అమీద కృష్ణునిలో ఈరామకథను జతపరచినాడు.

మ. రఘువంశంబునఁబట్టి యధ్వరము సంరక్షించి మాసింద్ర స
 త్యమముంగాచియు విల్లుద్రుంచి మహిజం బ్రాపించితాతోర్తిఁజెం
 దిమనారణ్యముఁబొందియందు ఘనవిద్యేషిష్యతిన్నాడయో
 ద్యమదోరజనుగూడి రాజ్యసుఖిపౌనారాజపీఠహరీ :

మధ్య తొనిపిన రామకథను కృష్ణున పెట్టు అతికినాడు

ఇట్లు కల్పించుకొని రామకథచెప్పుటయేకాక బహుళాశ్వచరిత్రము ఆద్యంః
 రామాయణపాత్రల సంబంధము ప్రసరించుచునేయున్నది. మొదటిపద్యమే
 సిగ్గుగాను ప్రసర్తిగలది.

శా. శ్రీమధ్భూమితసూభవాకబర భూసీమంత సీతా లలం
 తీముత్తామణి పేరివిత్తునకు జ్యోత్స్నీకాంత కాంతిచ్చటా
 భూమంబుంబయిఁ జిల్లు తక్కుననుజూపుల్పూచు శ్రీరాముడి
 దామర్లాన్వయ వేంకటాద్రి విభునిన్ ధన్యాత్ముఁ గాఁ జేయుతన్

[ప్రథమ -1]

శ్రీకృష్ణుడు మిథిలకు విచ్చేసినవెనుక అతనివర్తన శ్రీరాముపరముగ సాగినది

సీ. జానకీధవ పదధ్యాసప్రమోదాస్య

కమనీయగండ భాగములవాడు

రఘురామదరణ స్మరణదీ వికస్మర

స్వచ్ఛరోమాంచ గుద్దములవాడు

రాహుర్నిరాన్నసత్ర ప్రహృష్టద్విశా
 కీరక్షితస్నాత శిరమువాడు
 రఘుకులాధిప ఘనాపఘన సాక్షాత్కార
 చిర్తాబ్జమన నమస్కృతులవాడు

ప్రదయ మృగమదరేఖామహిదుహిత
 దీశసింహాసన త్కనద్దివ్యరత్న
 నూత్నపదకంఠువాడు భూసురుడు, జనకు
 డవుడు కొలువుండి హరిరాకవావయినియె

రామునితోడి ఉపమానముగ 'త్రాతంగాదని నీపదిక్కుని పదాబ్జంబేదలం దాల్చి
 విఖ్యాతిన్ లంకవిభీషణుండు కలుగంగా' అని వర్ణించెను.

శ్రీకృష్ణునిది బహుళాశ్వదు చేసినవిందులో
 'మరీచాయుక్తముల్ శాకముల్ నీవేగతి నారగించెదో?
 మారీచవైరికి మారీచమహిత శాకానీకమిది ప్రేయంబౌనా కాదో'

రామాయణములో మారీచునిపాత్ర కీలకమైనది. ఆమారీచ ప్రస్తావన
 ఈకవి ఈకావ్యమున చమత్కారముగ చేసినాడు. రామభక్తుడై కళానిధి చెప్పిన
 దండకములో 'మారీచమాయా చమత్కార ఐక్యార నిర్మిత నారాచలాభేటకాదార
 చామీకరాహార్యచాపాయ' అనినాడు. ఈకావ్యమున మరీ రెండుతావుల
 మారీచ శబ్దము ప్రయోక్తము. అది అక్కడ శ్లేషయుక్తము. మరీచ మనగా
 విరియము. 'మారీచవైరికి మారీచమహిత శాకము రుచించునా' అని బహుళాశ్వనకు
 సంబంధము కలిగినట్లు కవి చమత్కరించినాడు.

ఈకవి తండ్రి రామభక్తుడు. కవి రామభక్తుడు. ఆకవి రచించిన కావ్యములోని
 ప్రధానపాత్రలు - బహుళాశ్వదు, కళానిధి రామభక్తులు. రామజపమాలిక,
 రామరాజ్యము, పంటవలతి కన్నీయ పెండ్లికొడుకు, విల్లు విఠిదినమేటి, రామ
 ముజాఫుంబేదనా యోధనాదిపారాధన, మున్నగు ఈకవి ప్రయోగములు, రాముని

యెడ నితనికిగల గౌరవభావమును వెల్లడించుచున్నది. ఆకవియే 'ఉద్యోగరాఘవుడు' అను ప్రయోగమును రెండుతావుల చేసినాడు. కులవృత్తిమాని కలవసపెల్ల వెచ్చించి కులటనుకూడి చెడ్డయిందిచెదారమైన కళానిధిని 'ఉద్యోగరాఘవుడ' నినాడు. ఇది హస్యధోరణి. కాని కళానిధి చరిత్రము రామభక్తి ప్రతిపాదితము. కళానిధి ధనికుడగు వైశ్యుడు కోవెల వెలయాండ్రినంటి ఆ కోమలిపిల్లడు ఊగి అయినాడు. లంఛియ వెదల సడుపగా అతడు రఘువర్షహమోహనగేహదేహిని చేరి రఘుకుల ప్రవరుని ధ్యానించుచు -

శా. నేనాద్రవ్యమువెట్టి గట్టిగుడివెయే నీకట్టిసట్టాయెనా
కానీ కుమణికిరీట ముఖకైంకర్యంబు గావించుదో
యానారీమణి కిచ్చుట త్వదనుకంపాసర్వదైతిం గదా
యేరా దేవర మామదాటుటకు తండ్రి ! శాసకీపల్లవా ?

అని పశ్చాత్తప్తుడైనాడు. అతని కుసుకు వచ్చినది. కుసుకుతో కల రాముడు ప్రత్యక్షమయినాడు. ముక్కిలేచినాడు కళానిధి. 'రాముహస్త మొకయింత భక్తుని మస్త విస్మయమైనది. కళానిధికి ప్రతిభ వచ్చినది. ఆ ప్రతిభతో స్వేషముతో అతడు దండక మొకటి చెప్పినాడు భక్తుని రాముడు అనుగ్రహించినాడు. ఆ పీద కళానిధి 'వేశ్యావశ్యదుస్సంగ సంబంధంబుతో' తెగటాట్టినాడు. పైగా

శా. కట్టించెన్మరతాగ్రి యమ్మనకుఁబ్రాకారావకుల్లోపురం
బొట్టించె న్నరసునేతకుం బడి తరదొప్పంగదాన్యాదులం
బెట్టించెన్ ద్విజకోటికి న్నరసుపతి పీఠార్థమై సత్రముల్
ధట్టించెన్

గీ. జేర శ్రీరామకైంకర్య హార్యవార్య
చర్య యెట్టిదొగాని యఘ్యర్యతనయ
పుంగవుండాయురారోగ్యభోగ్యభాగ్య
పుత్రహితావివృద్ధిచేబొలుపుగనియె

ఈకావ్యారంభము, పర్యవసానముకూడ కలలో రాముడు కనిపించుటతోడనే కవికి కలలో కనిపించి కావ్యము వ్రాయుమని మొదట రాముడు చెప్పెను. కవి స్త్రవ్యుని కళానిధి పాత్రకు కలలో రాముడు కనిపించుటతో కావ్యము పర్యవసానమునందు

కొందరుకవులు రామాయణముచే పరిభాషితులై తమపాత్రలను రామాయణ పాత్రలతో పోల్చుచు వచ్చిరి. ఈవిషయమునకూడ పలు నిదర్శనము లున్నవి.

అసంతాపాత్ముడు భోజరాజీయము పంచూర్వాసములో చెప్పిన పావకలో ముని కథాగమనమున రామకథా పస్త్రావనతోడి ఉపమానము కలదు.

ఉ. రావణబారిణిక్రిన్ దరాసుతచాడ్పునధిర నొంది వా
పోవుచుపోవుచో నృపతిపుత్రునకుందసహోకచెప్పఘా
దేవికి లంచమిచ్చినగతి న్నురపై యెలుంగకుండరా
జీవదళాక్షి యప్తవయిచెందసమైతొడవు గ్రమంబునె

చ. అరయగదండకాటవిబ్రియాంగనగోల్పడి శోకతప్తుడై
తిరిగెడురాముఁబోలెగణుతింపగఁబావకలోముడప్పడు
ప్పనిసరవర్తియైపరగుపాపచరిత్రునుమిత్రపుత్రుతో
సరియెడరాదుగాని సతిజానకితోనె వచ్చునెంతయునె

వ. ఇట్లక్కుమార వరేణ్యుండరణ్య మధ్యంబునంబరభ్రమించుచు నొక్కయొడ నయ్యంతి యంతకము న్నదిగవైచిపోయిన నిమలాభరణంబలవ్వనలక్ష్మి రింగనక కుసుమోపహారంబు గాదించిన చందంబున నందంబైచాలుపడియుండ నొండలద పుచ్చుకొని తనముసంబున సిట్లని నితర్కించు.

.....ను అనియోతాటకేమీ దనట్లు రామరామారామపారవాచనంబుపావకలోరాము

వ. అంతనస్సావకలోముండు తీవ్రధాముండుసుంబోలెఁబ్రితాప దీప్తం
డగుచు నచ్చోటవానివచ్చి కుంభకర్ణుడువోలె నిదిగించియున్న యసురకు దీర్ఘనిద్ర
గాదించుం బూని కదిలెఅస్రహస్తబైరేన్దిరామరావణుల ప్రకాశింబులు

చే. - ఘనమణి వానరేయ్యడన కామినిరత్నముగా నెఱుంగుచున్
 చ పొడవొడనొత్తగన్నులగబోలయుగంబున నప్పశించుడె
 చెరనధరపరిసక్తముగఁజేయు గళంబునఁగూర్చుగోర్కినే
 నురమున నుచ్చుడుడ్చుఁగడునొప్పమనోభవభూతశాంతిలై
 యరుదుగ రవపూసయభిలాంగములదిగమోపుచాడ్చునన్

క. ఓరత్నమ నాదాతరు
 ఓరత్నమునన్నుఁబాసి నీవిచటను నే
 పారఁగనుండితి వేమన
 మారాజీవాక్షిఁ గందుమా యింకననున్

మణినిజూచి నారీరత్నమునలై విలపించుట రామకథతో సఁపడు
 విధముగ అనంతరామాత్యుడు రామకథతో పావకలోమునికథను జోడించు ; బల్లము.

ఇట్లుపాత్రులను రామకథతో జోడించుచేకాక, పాత్రులను రామాయణపాత్రు
 లతో పోల్చి చెప్పుటయుగలదు.

తైమినిభారతమున 'మేఘనాథుండునుదోరె మేఘనాదంబున సింహనాదంబు
 వేసి మేఘవర్షుడు' | ఘటోత్కచుని కొడుకు - భీముని మనుమడు | అనికలదు.

సౌమరి మహామునిభార్య చండిక రాయియైయుండ అర్జునుని కరపంకజోద
 రము సోకెన శాపమోక్షముగలను. అది 'రమురామ సంఘోరేణువున నహల్యవోరె'
 అని పిసపీరభద్రుని ఉపమానము.

సత్యమునుగూర్చి తెల్పుచు
 'వసుంధనుకు రామచంద్రుని
 ననిచి దళరథక్షతీపదభిలము నెఱుంగెన్
 మును కైకతోడ నాడిన
 తన సత్యము నిలిపికాదె తనువుదొంగెన్'

అని దళంధుని పరిస్థాపించెను.

బకాసురునిపుత్రుడగు భీషణుండు పాండుపుత్రుని శిండాపైగల కపిరాజును గాంచి రామకథనాటి వానరుల బలమును దలంచెను.

క. పీలెంచు పాండుపుత్రుని

కేశసముననుండి పోరిన్ మలసెడు న

వ్యాతూలసుతునిఁ గని

జాతస్మరణముల రక్తెసలుదమలోనన్

క. వీడు మనలంకతోకం

జూడిన మర్కటమువీనిఁజూచిన గండెల్

నేడుసుగలఁగుచునున్నవి

వీడేదిటి వచ్చెవేరువిత్తయి యిటకున్

అక్కపివీరుండు మిగుల నాగ్రహ మెసఁగన్.

చ. ఒడిసిమహోగ్రవాలమున నుక్కడగంగ విగింది ప్రాణముల్

మిడుక నమీపశైలములమీదికి నుద్ధతిఁ ద్రిప్పివైచియున్

శైవీనిభారతమున నిట్లు కథాభాగములలో రామపాత్రలను జ్ఞప్తికిఁబెచ్చిన పిన వీరన శృంగారశాకుంతలమున కృతిపతులవర్ణనలలో రామాయణపాత్రలను పోల్చి చెప్పెను. వెన్నయమంత్రి రెండవ తమ్ముడు నాడెన్న

‘కులసమాగత ధర్మగణరక్షణమున నీ

తాకాంతు రెండవతమ్మునిరిని

... ..

సుకృతసంధుషణాశోభిరామల బుద్ధి

దశకంతు రెండవతమ్మునిరిని’

సాటి. వాని తమ్ముడు ఎఱున ‘గౌమిత్రి భార్యవత్సలతపేర్మి’ కంవాద

పినవీరన దుష్కంతుని వేటకుక్కలలో ఒకదానిది శ్రీరామ

కనుపర్తి అబ్బయాచార్యుని అనిరుద్ధ చరిత్రమున “రామాయణకావ్యము గతి భార్గవపంశంబు కరణి రామాభిరామంబై” | ఆ.1, ప.73 | ఆచార్యులు

“ముదికాంతరామమూర్తులకును” | ఆ.2, ప.47 అనియు పేర్కొని యున్నారు.

రామరామ, యసుట వ్యవహారమున గలవాట, విరహపేదన భరింపఁజేసె అంగనామణి యవస్థ —

“దర్శకుని బాణతీవ్రత దాశలేక
యంగనామణి నివనిచా యని వచించుఁ
గలికె కోదెలరాదలచే నలసి గాలసి
రామపలుకాఁజూ గ్రీరామ రామయనున”

| ద్వితీయ.ఆ, ప.111 |

జంగమోపాలంభమున —

“పక్షపాతంబుమానవే పక్షమునను
రాజదోషైకరూడవుగా రాముఁ రాముఁ
దానఁజేసినుమీ, నీదుమేనియందు
సంకటమై నిర్భయియున్నదయ్యపయశంబు”

| తృతీయ.ఆ., ప.30 |

పిటిరాచల మాహాత్యమున లెనారి రామకృష్ణుడు పంచవటినిగూర్చి —

“ధాతీతనయా రాఘవ
దోత్రాచర నిఖితచిత్రహటంబై వై
చిత్రాదగు చిత్రహటము
పాత్రతరందైన పంచవటియును భక్తి”

| ప్రథమా.ఆ., ప.72 |

జేష్ఠకూర్ణ వెంకటకవి సారంగధర చరిత్రమున దండకారణ్యమును పల్లించెను,

రాజు వేటకువెడలి “పదియైదు ప్రొద్దులు నిలిచి యివ్వన విశేషంబులు చూడ నభిలాషయ్యెడు, నియ్యడవినుండ వసతియైన స్థలంబుగలదా!” యని యడిగిన నయ్యాటవికులు “అయ్యా యిక్కడికి యోజనత్రయంబున హైర కాంతారంబుఁ జొచ్చిపోవ నొక్క రమ్యస్థలంబు గద్దు” అందు దొల్లి సీతారాములు విహరించిరని పెద్దలవలన వినినార మని విన్నవించి, దానినిం త్రోవ పెట్టుచుం జనంజని మధ్యమార్గంబున—

సీ. కనుమూయఁజని సీతఁజెనకు కాకాసురు

కనుమూయఁగాఁ బాదుకొనినచోటు

తలకెక్కువలపునఁ దగులు శూర్పణఖ ము

క్కును జెవుఁ రాపాడికొనినచోటు

నపరివేషంబైన చంద్రబింబమువోలె

గుడ్డివాసి జాననిడిన చోటు

కుహనామృగ నిశాటు గహనాధిదేవత

కనురక్తి బలియిచ్చినట్టి చోటు

గనుగొని విభుండుఁ రామలక్ష్మణులు ధర్మ

సాధువులు విష్ణుమూర్తులు సంచరించి

నార లీపుణ్యమగు నరణ్యానిఁజూడఁ

గలిగెఁ నని సంతసిలుచు నావలఁజనంగ

| సా.చ.ప్ర.ఆ, ప.109 |

వెంకటకవి రాజనరేంద్రుని మాళవపతిగా పేర్కొనెను. ఆరాజునువేటకు దండకారణ్యమునకు కొనివచ్చి రామాయణగాథను వివరించెను.

రామ : రామ : అనుటకీ కావ్యమునను ప్రయోగము గలదు.

గీ. హరిహరీ : రామరామ : నారాయణా : య

ఊండు వేదనఁ భారలుచు నకటఁ తనకు

నెవ్వఁడీ కపటోపాయమెంచి చేసె

నతనికిపాటు లేవచ్చు ననుచుఁబలికి

| తృ.ఆ. 170 ప |

రామకథతో నుపమానముగా—

గీ. “జిత్తులకుఁ దెంకియగు నింద్రజిత్తుచేత

సలయురగపాశబద్ధుడై యలయునట్టి

రాముతోడన మిగులగారాముతోడఁ

బెంచినకుమారుఁ గాంచి పెంపెంచి కనలి.

శ్రీరామచంద్ర సాంద్రకరుణా కటాక్షలబ్ధసిద్ధసారస్వతవిశేషనిరర్థక వాగ్దేవి భవశేషుడు, తన రచనముల నన్నిటిని రామాంకితము గావించిన భక్తుడు, రామ కథను కీర్తించుటయేకాదు, రామ విగ్రహములు ప్రతిష్ఠాపించుటగూడ సద్బృత్తితో గావించిన రఘునాథుడు ‘రామసేతు శ్రీరంగవిజయ రాఘవపుర కుంభకోణాది దివ్యస్థల ప్రతిష్ఠాపితరామభద్రుడు’. అతడు రామచరితము వర్ణించుటతో తృప్తుడు కాలేదు. ఆ కథ నందించిన కవికోటిల చరితమునుగూడ కీర్తించినగాని యీ రాజ కవికి తృప్తికలుగలేదు.

మహాకవి చరితము ప్రబంధీకరించిన తొలి తెలుగుకవి రఘునాథుడు.

రామాయణమును వ్రాయుటయేగాక నీకవి జానకి పరిణయమును కళ్యాణ కావ్యమును చాటుకావ్యముగ రచించెను. నేడది అసూపలబ్ధము.

వాల్మీకి చరిత్రమున శ్రీకారము — శ్రీరామవైభవ వర్ణనముతో సారంభము.

కా. శ్రీ వైదేహి యురోజ్జ్వల కలశీశృంగంబులంబల్లవ

శ్రీ విన్యాసముఁజూపు హస్తములచేఁ ద్రేమం బ్రకాశంబుగా

శ్రీ విద్యుల్ నతకోటి రిచ్చ సలరాజీవాఘఁ డిశ్వాకు వం

కావిర్యూత మహార్థ రత్నము మదియాభీష్టముల్ సేయుతన్

ఈ కవి రామాయణమున హేతువువర్ణన మనకు అభింపలేదు. ఈ వాల్మీకి!

చరితమున నాసేతువును నతి లలితశృంగారభావ స్ఫోరకముగా నుత్పేక్షించి నాడి రాజకవి.

ఆపద్యము గనుడు.

ఉ. ఈ వనరాశిమీదట శయించిన మాధవుఁ గొగిలింప నిం
పావహిలన్ మహిమహిళ యాదటఁజూచినహస్తమోయసం
గా విలసి లైడుఁ గలితకంకణ నాదములిం చరాఘవ
హృదయసేతు వెంతయును గొతుకమిచ్చు మునీంద్ర చంద్రమా

| ద్వి. ఆ. 15 ప |

సేతువు మాధవు గొగిలింపసాగిన మహిమహిళ హస్తమట. అలలఁఘోష
కంకణనాదముట. కవిత్వమున నిది. విడిపోట్లము విప్పినగతి కాకపోవునా! ఇంకను
వచనభావనలు గనుడు. వ్రాలిన పౌలస్త్య జయస్తంభమువోలే నున్నదట

క. ఆలోకించిలే సేతువు
నాలోకాలోకమహి జయాంకోజ్జ్వలమౌ
పేలస్త్యజయస్తంభము
వ్రాలినజలధిఁ దేలియాడువగఁ గనుపట్టున్

| ద్వి. ఆ. ప. 18 |

సేతువు కట్టిననాడే రావణుని జయస్తంభము కూలెననుచూట వాస్తవము
ఆ జయస్తంభమే సేతువుగా నిలిచెననుట నింకను మనోహరము. అట్లే—

భోగి కులపతి సంతత భూమివలయ
వహనజాత పరిశ్రాంతివదల నుదధి
పైకిఁదేలుచుఁ దనసంధిభారమెడల
నిగుడెనోయన సేతువుదగె మునీంద్ర

| ద్వి. ఆ. 14 ప |

సేతునిర్మాణమున తన కవితనెంత కట్టుదిట్టముగ నిర్మించెనో పూర్వకవితా ప్రసాదముల పదిలపరచుకొనలేని మనకెట్లు గోచరించును.

ఈ కవికి రామనామముపైగల భక్తితాత్పర్యములు సాదించినివి.

సీ. ధరనెన్ని పుణ్యతీర్థములైన గలుగ నీ
రామనామము సరిరావు తలఁప
నిర్మలస్థితిమించు నిధులెల్లఁ గలుగనీ
రామనామము సరిరావుతలప
నానావిధములైన దానమున్ గలుగనీ
రామనామము సరిరావుతలఁప
వతిశయంబగు మహాప్రతములు గలుగనీ
రామనామము సరిరావు తలఁప

రామనామంబె సారంబు రామభద్ర
రామచంద్రరఘూద్వహ రామయనచు
సనయము జపింపవలయుఁ దక్కినవియెల్ల
రామనామంబునకు సరిరావు తలఁప

| తృ. ఆ. 159 ప |

వాల్మీకికి శ్రీరామచంద్ర సాక్షాత్కారమగునెడ రఘునాథుఁడు తనకే స్వామి ప్రత్యక్షమయినట్టి యావేశముతో శ్రీరాముని మూర్తిని, కీర్తని పునః పునః వర్ణించి వర్ణించి అంజలి దోయిలించి పాఠకులనుగూడ నమస్కరింపజేసినాడు.

మూర్తి చిత్రణము :-

సీ. కోర్కెల పంటగల్గుటకు వ్రాలెడుమేఘ
మనఁగవినీలకాయంబు మెఱయఁ
బ్రణతులకాయువున్ వ్రాయుతూలికనాఁగ
ఛాలికతూపొక్క కేలనమధ

బా స్రదైర్ఘ్యముచూపు ననువునఁ గాంచన
 ఘనకాయకము భూజాగ్రమున వ్రేల
 నీలాద్రిమేఖల నిందారు నీరెండ
 చెలువున బంగారు వలువదనర

గీ. మహితకరముల జిగిగండమండలమునఁ
 దాండవము చూపనుద్దండ పుండరీక
 పత్రరుచిహిండనంబుల బాలుపెట్టు
 క్రాలుగన్నులఁగృపయొల్కుఁగానుపించె

సీ. పసిఁడి గింటెంపు దుప్పడికప్పులోహోవా
 కమ్మ కస్తురి తిలకమ్ము బళిర
 శరచాపములుపూను సరవియమ్మమ్మ షా
 ణికక్య కోటిరంబు నీటువాపు
 నిగనిగమను చిన్ని నగవుటాహామణి
 మకర కుండలముల మహిమమేలు
 తళుకుఁగుంకు మపుగందపుఁ బూతయయ్యారె
 హారవల్లికల యొయ్యారమార

మించెనన నెంచఁదగు లీలఁగాంచిమంచి
 మించు జిగిమించు నెమ్మేసి మెలఁతఁగూడి
 చల్లఁజూపులఁగరుణారసంపు జల్లుఁ
 జల్లుచును సీల్చె శ్రీరామచంద్రుఁడెదుట

గీ. జానకీ జానియిట్లు సౌతాత్కరింప
 నత్తపస్వియు నానందమత్తచిత్త
 వృత్తుడగుచును నతులగా వించితేది
 కరయుగంబును నితలభాగమునఁజేరి

కొనియాడిన రీతిలో రామాయణకథాసారమంతయు నిమిగ్నెను.

సీ. జయ దశరథసుధాజలధి రాకాచంద్ర

జయతాటకాధిధాచటలబాణ

జయగాధినందన సవనరక్షణదక్ష

జయసుబాహుత్వాహశమన బాహ

జయగౌతమాంగనా శాపవిమోచన

జయకృతానంగ జిచ్ఛాపభంగ

జయభూమికన్యకోపయమలీలారోల

జయవాలి నిగ్రహశ్చర్య శౌర్య

జయ పయోనిధిలంఘన జాంఘికబల

జయదశాననఖండన చండకాండ

జయ విభీషణ పోషణాన క్తచిత్ర

జయ మయోధ్యాభిషిక్త శ్రీజనకతాప్త

రామాయణమునందలి మాయా ఘట్టముల నీవ్రెండి రీతిని విశేషోక్తిగా

బలికెను.

సీ. కట్టఁగాలువకదా కల్లోలిసీభర్త

చెఱుకుఁబైముగదా శివునివిల్లు

కలువలేకులజోకగద సప్తసాలము

పలుకుచీగెయగదా తలప లంక

కందుకంబుగదయ్య దుందుభికాయంబు

కాలగీఠినబొమ్మగదయ్య యహల్య

సూటికంబముగదా సురవైరి దేహంబు

పెట్టుఁజెట్టుగదా విభీషణుండు

గీ. తెరువునకు నడ్డమాలేతతీవఁ ద్రుంచు
కరణిగదకబంధ భుజవిఖండనంబు
నీకునీమహత్త్వంబు వర్ణింపఁదరమె
ప్రకట గుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర

శ్రీరామునకు వర్ణింపతరముగాని మహత్త్వంబు వర్ణించిన మహారాజుల
రఘునాథుడు.

కొందఱుకవులు తాము కీర్తించు స్థానిక దైవతములను మహాత్మ్యము
ఆపాదించుటకు వానిని రాముడు సందర్శించినవాడనియో రాముడే ప్రతిష్ఠించినా
డనియో, ఆయా స్థానములందరి దేవతలు రామునకు ఉపకారముచేసినారనియో
కథలు కల్పించుచు వచ్చిరి. అట్టివానిలో వెదాద్రి మహాత్మ్య మొకటి.

వాల్మీకిరామాయణ మహాకావ్యమును ఆంధ్రమున కనువదించిన పలువురు
ఆధునికాంధ్రకవులలో నొకరగు శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి వేదాద్రి మహాత్మ్య
మను ప్రబంధమొకటి వ్రాసిరి.

ముక్త్యాలకు ప్రాగ్భాగమున వేదాద్రిగలదు. అది నృసింహక్షేత్రము.
ముక్త్యాల ప్రభువులకు కృత్తిగా కవి వేదాద్రిమహాత్మ్యము రచించినాడు. అందు
నాలుగవ అశ్వాసప్రారంభమున రామకథ రావణసంహారానంతరము సూడును
గోడునులేక రాముడు అయోధ్యలో రాజ్యముచేయుచున్నాడు. ఉన్నట్టుండి యతని
తేదియో దిగులుపట్టుకొనినది. క్రమముగా అది పిచ్చివనది యంత్రములు, మంత్ర
ములు, తంత్రములు, వైద్యములు ఎన్నియో జరిగినవి. కాని లాభము లకపోయినది.
రావణునికూల్చుటచే కలిగిన బ్రహ్మహత్యాపాతక ఫలితమిదియని వశిష్ఠుడు
కౌసల్యకు చెప్పినాడు. దానిని వదులుకొనుటకు రాముడే కాలపురుష దానము
చేయించవలెనని చెప్పినాడు. హరిభట్టు అను బ్రాహ్మణుడా దానము పఠెను. హరిభట్టు
బ్రహ్మశాస్త్రముదైనాడు. రామునకు స్వస్థత చిక్కినది. కాని వికృతాకారుడైన
హరిభట్టు ఈయను పాదుచేయుచు, ఈరివారిని ఏదిపిండ్లు అట్టహాసము జేయును

వచ్చినాడు ఆబాధ భరింపలేక ప్రజలు రామునితో చెప్పికొనిరి. అతడు వసిష్ఠునితో ఆలోచించినాడు దానిని వసిష్ఠుడుచెప్పిన సమాధానము—

చ కలదు త్రిలింగదేశమున గ్రారెడుకృష్ణకు సుత్తరంబునన్
ఫలదము వేదశైలమటధానిలుచుండు నృసింహమూర్తియా
స్థలము సమస్తపాపములఁ దర్లఁగఁ జేయును గాననచ్చటన్
నిలిచిన విప్రపుంగవుని నెంజలియంతయుఁడిలు నారయన్

‘ప్రజాహిత తత్పరుడైన రాముడు అందుమీద వసిష్ఠునితో హరిభట్టును వేదాద్రికి తోడ్కొని పొమ్మనును. అప్పుడు వసిష్ఠుడు దిగ్బంధనముచేసి భట్టును పట్టి వేదాద్రియాత్ర చేయించును అతడు స్వస్థునియై వసిష్ఠ సమేతుడై సాకేతమునకు వని శ్రీరామదర్శనము గావించి కృతార్థుడయ్యెను.’

రామకథను చొడ్డులు జైనాది మతములవారు మతప్రచారమునకు ఉపయోగించినట్లే ఇక్కడ స్థానిక దేవతలకు షాహాత్మ్యము ఆపాదించుటకు రామ సంబంధము ఇతచేయబడినదనుట సువ్యక్తము.

మతవిషయముననే గాక వేదాంత విషయముల ప్రచారమునకును రామ కథను అనుపాసముగ గ్రహించిరి. వాసిష్ఠరామాయణము వేదాంతవిషయ వివరణము గలది. ఇందు రాముడు గలడు గాని రామాయణకథ లేదు. మడికి సింగన, తరికొండ వెంకమాంబ లీనాసిష్ఠరామాయణమును తెనుగున రచించిరి.

పరశురామపంతుల లింగమూర్తిగారి సీతారామాంజనేయ సంవాదము కేషలము వేదాంత ప్రతిపాదిత గ్రంథము. ఆ వేదాంతవిషయ సంవాదము సీతారాములు, ఆంజనేయుల మధ్య వివరింపబడినది. గ్రంథప్రచారమునకు సీతారామాంజనేయులను పాత్రలుగ స్వీకరించినాడు కవి.

ఆధునిక కాలమున అదికొండ వేంకటాశ్రీ తత్త్వసంగ్రహరామాయణ మొకటి యిట్టికోవకు చెందినది.

వాల్మీకి రామాయణములోని ప్రసిద్ధ శ్లోకములు:

పూర్వాంధ్రకవుల అనువాద విధానములు

వాల్మీకి రామాయణమును

“ఉదారవృత్తార్థపదైర్మనోరమై
స్తదాస్యరామస్యచకార కీర్తిమాన్
సమాక్ష రైశ్లోక శతైర్యశస్వినో
యశస్కరం కావ్యముదార దీర్ఘునిః”

అనురీతిని రచించెను.

[పా. 2-42]

‘కీర్తిమంతుడును, మహాబుద్ధిమంతుడును సగువాల్మీకి మహాముని యశస్వియగు రాముని మహాత్యమును దెలుపునట్టి కావ్యమును, మనోహరములగు పదేములతోడ ఉదారమగు వృత్తాంతమును | వృత్తములన పద్యము లనియు చెప్పవచ్చును | అర్థముల శబ్దములం బ్రకాశింపుచున్నయు, సుహృద్గణము లుగనిగియుండునట్లు శత శ్లోకములతో చేయును.

అనగా వాల్మీకిరచనమున ప్రతిశ్లోకము, ప్రతిపదము ఉదారములు. మమరములు. మనోహరములు అనిభావము. అట్టి వాల్మీకి రచనమున కొన్ని శ్లోకములు అతిశయప్రసిద్ధినంది నట్టినవిగలవు. అట్టిశ్లోకములను ఆంధ్రకవులెట్లు అనువదించిరో విచారించుట ప్రకరణోచితము. రంగనాథ, భాస్కర, వరదరాజు, గోపీనాథరామాయణములలో ఆయాశ్లోకముల ఆంధ్రీకరణపద్ధతి యిందు వివరింపబడును.

1. వాల్మీకి నోటవెలువడిన సురస్వతి - సాహిత్యగతిని నాందించినదగిన - ‘యానిషాద’ శ్లోకము సుప్రసిద్ధము.

‘యానిషాదప్రధిష్ఠాంత్యమగమక్వాశ్వరీభ్యమాః

యక్ష్మింశచమిథునాదేకమవధీః కామమోహితమ్.

‘ఒకబోయవాడు క్రొంచమిథునంబునందు మగపక్షిని జంపుటయు.’ నాడు పక్షి మగపక్షినిజూచి దుఃఖించుటయు పరమదయామయుండగు వాల్మీకి చూచి బోయచేసిన యథర్థకార్యమనకై కినిసి యతని నీళ్లొకంబున శపించెను. ‘ఒబోయవాడా! కవగూడియుందు క్రొంచబులం దొక్కదానిని నీవు చంపుట చేతనే అనేక సంవత్సరములు నీవు భూమియందుండ జాలవు’ అని అర్థము. ఇదియే రామాయణోత్పత్తికి గారణమైనట్లొకమగుటచేత నిది నాందిశ్లోకమయ్యెను. దీనికి నిషాదపరముగ నొకయర్థము, రామాయణ కథాసంక్రమముగ (భగవత్సరముగ) రెండవ యర్థమును గలదు.

భగవత్సరమగునర్థము :-

మానిషాదః మా - లక్ష్మియందు, నిషాద - ఉండువాడ, క్రొంచమిథునాత్ మండోదరీరావణులయందు, కామమోహితమ్ ఏకమ్ - కామపీడితు దొకడు రావణుడు వానిని సంహరించుటచేత, ప్రతిష్ఠాం - రీతి, త్వం - నీకే, కాశ్వతీ సమా - అనేకసంవత్సరములందు లభించుగాక;

శ్రీనివాసుడః మండోదరీ రావణులయందు కామపీడితుడగు రావణుని నీవు చంపిన కారణముచే నీ కిలోకములో కీర్తి అనేకసంవత్సరములందు లభించుగాక అని అర్థము. వావిలికొలను సుబ్బారావు.

ఈశ్లోకమునకు రంగనాథరామాయణమున

‘ఒరి నిషాదుండ యోరి పాపాత్మ
యోరి నీకెగ్గేమి యొనరించెరోరి
కామించి క్రొంచముల్ గవయుచో నొకటి
నేమిటికై చంపితి సిభృంగిఁ గదిసి
యీపాతకమున సనేకదుఃఖములు
ప్రాపించి తిరుగుము బహువత్సరములు.

అనిగలదు.

‘నీవు అనేకసంవత్సరములు భూమిపయిన నుండఁజాలవని’ శ్లోకమునందలి భావమైయుండ యద్ధారెడ్డి ఆంధ్రీకరణమున ‘ప్రాప్తివిందితియగును బహువత్సరములు’ అనిగలదు. ఇది మూలవిధేయముగాని యనువాదము. తప్ప దేసినివారని వాశముగను డనియో, చావుడనియో తిట్టుట సామాన్యముగాని వారిని బహువత్సరములు బ్రతుకు మనుట అరుదు కాని తప్పనకు చావుశిక్షకాదు. పశ్చాత్తాపము కలుగ వలెసినను దూఱముతో బహుకాలము మనుటయే యావశ్యకము. ఆచూపులో కాచిన యద్ధారెడ్డి ఆంధ్రీకరణము ఆమోదమే యగును. రెండవ అర్థము ఆంధ్రీకరణముని రాలేదు.

భాస్కరరామాయణమున -

ఉ. ఓరి మహాగ్రహతకుడ యోరి నొందుడ క్రొంచయిగ్మముల
పారగఁ గాముకేళి మెయినాడగ నందొకపక్షి సిల్ల ని
ష్కారణమేల చంపితటుగావున నీవును వేగచావు పో
రోరి దురాత్మ యంచు గడునుగ్రత నమ్ముసి పర్కె బర్కివన్.

[ఖాల - 10]

శ్లోకమునందలి భావము నీవు చావుమనియే. కాని యచట నది ధ్వనించుచున్నది. ఇచట సువ్యక్తము చేయబడినది. అయినను నది మూలభావమునకు విధేయముగ ఆంధ్రీకరణము.

కట్టా వరదరాజు రామాయణమున -

ఓరినహదః నీయొడ లుర్విమీద
నేరదు కొన్నాళ్లు నిలిచి వర్తిలగ
నేమి కార్యంబుగా నేసితిక్కిరి
నేమరి యున్నట్టి యీ పక్షిబడగ
గొంచక నామోల గొంచద్రొక్కించి
కించదైదివి విలోకించ నోరుతువె?

ఇదియు మూలభావము నతిక్రమించియే సాగినది. నామ్రాల, కించవైతివి మున్నగు అభిప్రాయములకు మూలములేదు.

రఘునాథరామ యజ్ఞము

అక్కటః నిషాదః రతిచే
మిక్కిలిదమి నెనయుక్రొంచమిధునములో నీ
వాక్కిటిఁబడవైచితి నీ
తెక్కడ నిలుకడ ఘట్టెల్ల దిక నెన్నటికిన్.

సంస్కృతక్రియాపదములకు సరియగు నర్థమొసగు తెనుగు క్రియాపదములతో జేయబడిన ఆంధ్రీకరణమిది. మూలభావము ముచ్చటగ చెప్పబడినది.

ఈ పేర్కొనబడినవానిలో దేనియందును రెండవ అర్థము ఆంధ్రీకరణము నకు రాలేదు

శ్రీహరికొలను సుద్ధారావుగాయ మాత్రము రెండర్థములు ఆంధ్రీకరణమున చూపిరి.

తే. తెలియుమా నిషాదుండ ప్రతిష్ఠ నీక
ప్రాప్తమయ్యెడు కాశ్వతహాయనముల
గ్రొంచమిధునమునందు నొక్కండునీవు
కామమోహితముం జంపుకారణమున.

‘సమాక్షరైశ్చరుచ్ఛిర్యః పాదైర్గీతోమహర్షిణా’ అనిచెప్పబడుటచే వీరు ప్రతిపాదమున పదమూడు అక్షరములుండునట్లు రచించిరి. సామ్యాభ్యుదయన :

‘తెలియుమా—నిషాదుండ—ప్రతిష్ఠ—నీకున్—అప్రాప్తంబగునని’ ఒక అర్థము. ఇదినిషాదపరమైనది.

తెలియు - తెలిసికొనుము
మానిషాదుండ - శ్రీనివాసుడ

ప్రతిష్ఠ - చీర్తి

నీక - నీకు

ప్రాప్తంబగు - లభించును - అని భగవత్పరమయిన అర్థము

మానిషాదుండ అనుటలో శ్రీనివాసుడనియు, ప్రతిష్ఠ, నీక + ప్రాప్తంబగు అనుటలో - నీకే ప్రాప్తించును అనియు భగవత్పరమగు అర్థము వచ్చినది.

సంస్కృతశ్లోకములోని రెండు అర్థములు తెనుగున శ్రీవానిలికొలను సుబ్బారావుగారి అనువాదములోనికే వచ్చినది.

2. అహంవేద్మిమహత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం

వసిష్ఠోపిమహాతేజాయే చేమేతపసిస్థిరా || | చాల - 10-14 |

విశ్వామిత్రుడు యాగరక్షణార్థమై శ్రీరాముని కోరుచు దశరథునితో పలికిన పలుకులివి. రాముడు బాలుండని దుఃఖించుచున్న దశరథునకు రాముని పరాక్రమము మేమెరుగుదుమని చెప్పుచున్నాడు.

‘ఈ రాముడు అధికంబగు ధైర్యముగలవాడనియు సచ్చటైనను బ్రతిహతము కాగరాడని పరాక్రమము గలవాడనియు నేనెఱుఁగుదును. మహా ప్రభావుడగు వశిష్ఠుడు నెఱుఁగును, మరియు తపస్సుచేయు నీహునికంటె నెఱుఁగుదురు.

రంగనాథరామాయణమున—

‘ఇతనిమహత్త్వ మేనెఱుఁగుదుఁబ్బె

సుతుడైన యీ వసిష్ఠుండును నెఱుఁగె’

అని పెభావమున కాంతవరకే ఆంధ్రీకరించెను. ‘రామం సత్యపరాక్రమం తేషిగింపబడలేదు.

భాస్కరరామాయణమున-

చ. అలతిగఱాడ కీతనిమహత్వమెలుంగు వసిష్ఠ డీ మహా
బలుడు మదీయయాగపరిపాలకడుడు దుష్టరాక్షసా
వని యెడ నిర్వయుండు మది పందకు నీ సుతు పత్రాపర్వమై
యలవడ గాచి లెచ్చెద సమగ్రతరంబగు మెలు నిచ్చెదన్.

| చాల-187 |

‘రామంసత్యపరాక్రమం’ అని దానిని వ్యాఖ్యాపప్రాయమున ఆంధ్రీకరణము.
మూలభావము వికసించిన రీతిలో సాగిన దీర్ఘశబ్దము.

కట్టా వరదరాజు :-

‘ఏనెలుంగుడు నిది యివ్వసిష్ఠాడు
లైన పెద్దల కదివ్యక్త మురైరగు’

మూలవిధేయమగు ఆంధ్రీకరణము -

గోపీనాథరామాయణమున :-

‘రామభద్రుడు సత్యగ్రామము లోక
హిమమును మహాత్ముడని మది నే నెలుగుడు
నీవనిష్ఠమహాముని నెలుగు మణియు
నికరచావసు నెలుగుడు తననెఱుఁచు’

| గోపీ-489 |

మూలభావము, పదమాలము, ఆంధ్రీకరణమున సత్యంతమనోహరముగ
కలిసి వచ్చినవి. ఇదియే చక్కని ఆంధ్రీకరణము.

3. పరిసరదేశపర్వము రామోరాజీపరోచనః

సయుద్ధమోగ్యులః మన్యవశ్యామి స రాక్షసైః॥ | బాల 20-2 |

విశ్వామిత్రుడు యాగరక్షణార్థమై రాముని కోరుకానికి రాముని స్వయాప
మును భశరథుడు వర్ణించినప్పటి డిశ్లోకము. పదార్థేంద్రకు తక్కువ పయస్సుగల
రాముడు యుద్ధనీతి నెలుగనట్టివాడు, రాజీవరోచనుడు రాక్షసులతో యుద్ధమెట్లు

చేయగలవాడని దశరథుని ఆశ్చర్యము. రామ ని బాల్యమును వివరించి యుద్ధము చేయనోపడని వివరించుచున్నాడు దశరథుడు. ఈ శ్లోకము ఆంధ్రకవులందఱును మనోహరముగ ఆంధ్రీకరించిరి.

రంగనాథ రామాయణమున-

‘రాముడు బాలుండు రాముండునినువు
రాముడెటుంగడు రణకళాకేశి
బదియునైదేండ్ల ప్రాయమువాడు
కదిలెడి చిప్పకూకరిగలవాడు’

‘ఊనపోడశవర్షమ్’ పదియునైదేండ్లప్రాయముగా మారినది. రాముండు నినువు అనుటలో తెలుగుపలుకుబడి ఆర్థగాంక్షీర్యమును తెచ్చిపెట్టినది.

భాస్కర రామాయణమున-

క, బాలుఁ దకృతాస్తుఁ దబలుం

దాలంబుల తెలుగులెలుగ దరులజయింపం

జాలనె నిశాట వికటా

భీలాకారములు చూచి దెగ్గిలకున్నే;

| బాల - 129 X |

క. పదియేనేడల బాలుని

సదమలగుణు కాకపక్షనంయుతు సిద్ధే

సదయతఁ బుత్రైజాలన;

సదయుడవగు రాముపలన సంయమివర్యా;

| బాల - 133 |

మూలభావమును మరింతగా పెంచి వ్రాసినారు భాస్కర రామాయణమున. ‘నిశాటవికటాభీలాకారములు చూచి దెగ్గిలకున్నే’ అని ప్రశ్నించినాడు దశరథుడు. ఆ భీకరాకారములు ఈ పదియేనేడల బాలుడు, కాకపక్షధరుడు భరింపలేదని భావము. కట్ట వరదరాజు మూలవిధేయమున మూడు మాటలలో ఆంధ్రీకరించి

‘ఏమిపల్కుదు? పది-యేనేండ్లవాడు
రామచంద్రుండు-సారసనిలోచనుడు
యేజాడ పంపుడు-యే జూచిచూచి
రాజధర్మచూలనేరడు పోరొనర్చ

గోపీరాథము వెంకటకవి మూలభావముతోపాటు మూలమునందలి పదములను కూడ తెనుగునకు తెచ్చును అది అతనిపద్ధతి, అది శ్లోకగాంభీర్యమును నిలబెట్టుచున్నదనవచ్చును.

అనకు రాజీవలోచనుండైన రాముఁ
డూనిపోడశవర్షుండు పీని కాజి
నసురుల నెదిర్చిపోరాడునట్టి భూరి
కర్కశంబైన భుజశక్తిగాన మిపుడు.

|గోపి -

రమణీయార్థసంభరములగు రాజీవలోచన, ఊనిపోడశవర్ష
సమాసములు అట్లే ప్రయోగించి సంస్కృతరూపమును నిలిపిరాడు

ఈ శ్లోకమునందలిభావమును మొల్ల చిన్నమాటలో వివరించి చూపినది.

‘రాచుడు దనుజులతో సంగ్రామము సేయంగగలడె కందుగదా?’
‘కందుగదా’ అనగలిగినది తెనుగుతగ్గియే.

4. కౌసల్యా సుప్రజారామ పూర్వాసంద్యా ప్రవర్తితే

ఉత్తిష్ఠ సరభార్తుల కర్తవ్యం దైవమాహ్నికం॥ బాల 28-2.

యాగరక్షణార్థము శ్రీరాముని తోడ్కొని వెడలుచు మార్గమధ్యమున
సిద్ధించుచున్నరాముని విశ్వామిత్రుడు మేల్కొలుపు శ్లోకమిది. ఈశ్లోకము నే
లోకమున వెంకటేశ్వరసుప్రభాతమున ప్రతిదినము నిలబడుచున్నది వాల్మీ
శ్రీరాముని మేల్కొలుపుచు పాడిన శ్లోకము వెంకటేశ్వరసుప్రభాతము రచయిత
ప్రతివాదీభయంకర అణ్ణాన్నాచార్యులు తనరచనకు మొదట చేర్చుకొనెను,

ఈశ్వోకః సు రంగనాథరామాయణకర్త

‘అరచోదయంబయ్యె ననమాత్ములార
నిరుపమ పూర్వాహ్లానిత్యకృత్యములు
చలయు నేమంబులు వరుస గాచింప
వలయుట మేల్కొనవలయు మీ రనిన.

కౌసల్యాసుప్రజారామః అసుటలో శ్లోకమునందలి యందమంతయు గలదు.
అభావమును బుద్ధారెడ్డి అంధీకరింపలేదు.

కట్టా వరదరాజు మేలుకొలుపుల బాణిలో సుదీర్ఘమగు మేల్కొలుపులను
రామునకు తనివిదీర పాడినాడు. ప్రారంభము చూత్రీ మీశ్వోకమున కాంధీ
కరణము.

‘..... కోసలేంద్రీ
కన్యకాగర్భముక్తాఫలరాగ
దస్మయతను ప్రభాతంబయ్యె నిపుడు
తావితో నురలు బృందారకాన్యముల
తోవికసిలై నిద్దురమేలుకొనుము.’

‘కౌసల్యా సుప్రజాః అసునంతోధనము — కోసలేంద్రీకన్యకాగర్భముక్తాఫలః అని
వరదరాజు మార్పుజేసినాడ.

గోపినాథరామాయణమున యచితముగా గలదు.

కౌసల్యాసుత రాఘవ
భాసురముగ బూర్వసంధ్య పరగెడు నిక సి
ల్లాపముగ నిద్రొలెఘ్ను సు
గ్రీవము కయస్నానంబు వీర్యము ప్రితిన్

5. ఇయంసీతామమసుతా సహధర్మచరీ తః

ప్రతీచ్ఛజైవాం భద్రంతేహాణిం గృహీష్వపాణినా॥ ప్రి॥ బాల 73-26.

నాపుత్రిక సీత యిదిగో, ఈమె నీకు సహధర్మచారిణి కాగలదు. ఈమెను ప్రతిగ్రహింపుము నీకు మంగళమగుగాక, నీహస్తమున నీమె హస్తమును గ్రహింపుము.

సీతాకల్యాణసమయమున కన్యాయానము చేయుచు జనకు డనిన మాటలివి.

రంగనాథరామాయణమున -

శ్రీరామ నాపుత్రి సీత సద్ధర్మ
చారిణి గొనుమగ్నిసాక్షిగా' ననుచు.

అని ఆంధ్రీకరింపబడెను. సహధర్మచారిణి వేరు సద్ధర్మచారిణి వేరు.

కట్టా వరదరాజు ఆంధ్రీకరణమున -

'అనఘ! యీకన్య నాయాత్మజ సీత
జనవిచ్చి సహధర్మచారిణిగాగ
సంగీకరింపు మీవని, రాముచేత'

భావానువాదమిది.

గోపీనాథరామాయణమున -

నాతనూజాలత సాధ్యి యీసీత నీకు
ధర్మసహచరియై సంతతంబు ఛాయ
గతి ననుగతయై యుండు నాకన్యకరము
గరమున బ్రతిగ్రహింపుము గలుగుభువము. గోపీ. 1285.

మెంకటకవి భావానువాదముతోపాటు మూలములోని సహస్రములను కూడా తెలుగునకు తెచ్చెను.

6. రామం దశరథం విద్ధి మాంవిద్ధిజనకాత్మజం

అయోధ్యా మటవీం విద్ధి గచ్ఛతాతయథానుఖం |40-8 అయోధ్య.

ఈశ్లోకము ఆరణ్య వాసమున కేగచున్న లక్ష్మణునితో సుపిత్ర కృష్ణునిది వ్యాఖ్యాతలు ఈశ్లోకమునకు పండ్రెండర్థములను చెప్పుచున్నారు. అందుకొన్ని వేదాంతపరమైనవి. ఒకటి రాముడు అవతారపురుషుడని తెలియజేయునది. కథా పరముగ ఈ శ్లోకమునకు అర్థము—

‘రాముని దశరథునిగా నెఱుంగుము - అనగా తండ్రిగా భావింపుము. సీతను నన్నని తెలిసికొనుము. తల్లిగా భావింపుము. అడవిని అయోధ్యగా నెఱుంగుము. యోగము లన భవించుటకు స్థానమని యెఱుంగుము.

2. అవతారపరము - ‘రామం దశరథంవిద్ధి’ రాముని విష్ణువుగా నెఱుంగుము. దశరథ - దశతీదశః - మత్స్యాదులను పొడుచుకు తినునట్టిపక్షి గరుత్మంతుడని భావము. సహరథీయస్యసహ - దశరథ గరుడధ్వజః విష్ణుఃతియావత్.

జనకాత్మజంమాంవిద్ధి - సీతను |మా-లక్ష్మీ| లక్ష్మిగానెఱుంగుము.

అటవీం అయోధ్యాంవిద్ధి - అడవిని చైకుంఠనగరముగా నెఱుగ

యోధయితుంశక్త్యాయోధ్య, నయోధ్య -అయోధ్య.

దేవానాంపురిః అయోధ్యా - అని వేదవచనము.

రాముడు విష్ణువనియు, సీత లక్ష్మీదేవియనియు, అడవి చైకుంఠపురమనియు నెఱుంగుమనిభావము.

8. భాదికథాసూచనము, స్వారస్యముగల అర్థము

రాముడు దశరథునివలె శ్రీపరవశుడని గ్రహింపుము. అనగా మాయ లేదివిషయమున సీతమాటను మన్నించునని భావము.

సీతను నావలె అడవికి పొమ్మని చెప్పుదానినిగా గ్రహించుము. నేడు నేను అడవికి పొమ్మని పలికినట్లులే, సీతనిన్ను అడవికి పొమ్మనును. |హంకృతాః తానుహంతేతుని అచ్యుతవిదగ్ధుడు లక్ష్మణుని పొమ్మనును|

అటవీం అయోధ్యాం విద్ధి - అయోధ్యలో నున్నట్లే ఆదవిలోకూడ జాగ
మాకుండవై మెలంగుము. భావికధార్థసూచన మిందు రమ్యముగ గలదు.

ఆంధ్రీకరణములు :-

రంగనాథరామాయణమున -

‘రాముని దశరథురాజుగా జూడు,
భూమిజ నన్నుగా బుద్ధిజింతింపు,
మదవి నయోధ్యగా నాత్మలో దలపు,
కడుభక్తియు క్తి రాఘవుగొల్పియుండు,

ఇందు ప్రధానప్రస్తుతార్థము వచ్చినది. భావికధార్థసూచనను చెప్పవచ్చును.

భాస్కరరామాయణమునను నట్లేగలదు.

క.మనమున రామునిదశరథ

జననాయకుఁగాఁ దలంపు జనకతనూజన్

ననుగాఁదలపుము కానన

మునయోధ్యగ దలంపు మేగు ముదమున దండీ. [భాస్క.22]

‘మా’ శబ్దములేనిదే లక్ష్మీదేవియను నర్థము రాదు. అధిరానిచో అవతాధపరమగు
నర్థము స్ఫురింపదు. భావికధార్థసూచనగలదు.

కట్టా వరదరాజు ఈమూడు అర్థములు వచ్చునట్లు ఆంధ్రీకరించెను.

‘రామచంద్రుని దశరథుగా నెఱుంగు

మా మాటుగా నెన్నుమాఁ జనకజను

అడివి యయోధ్యగా సరయుము వలయు

నెడకేగి సుఖివిగావేతందీ. నీవు

‘మామాటుగా’ అనుటలో లక్ష్మీదేవిగా అనియు, ‘మా’ అనుటలో శక్రతియ
సంప్రదాయము కలసివచ్చినది. శక్రతియులు ‘నా’ అనుటకు ‘మా’ అనుటకు

యనుటవద్దలి వరధర్మాని చిత్రియుడగుట కులమర్యాదను పొందుపరచి పెండ్ల
ర్థములను సాధించెను.

గోపినాథరామాయణకర్త మూడు పద్యములుగా ఆంధ్రీకరించెను.

తనయ శేఖర రాముని దశరథునిగ

గహ్వరీపుత్రికను నన్నుగాగ దండ

కాటవి నయోధ్యగా వ్రాదయమున నెఱిగి

భూరి సుఖలీల నడచితి బోయిరమ్ము.

న. అనిపలికిమఱియును - పైపద్యమున సామాన్యార్థము.

2. రాజనందన దశరథు రామునిగను

నన్ను జనకాత్మజునిగాగ నయముతో న

యోధ్య నటవిగా దలచుచు యుక్తభంగి

నన్నతోగూడి చనుము ఘోరాటవులకు.

వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిన అర్థములలో నిదియొకటి.

దశరథుని రామునిగా - మరణానన్నునిగా, క్షీణించిన వానిగా తెలిసికో,
మాంజనకాత్మజుండితి - నన్నుతండ్రికి రూతుచగా వెలుంగుము. జనకుని
యింటిలో భర్తవియోగియగు తనయగా తెలిసికొనును. అని భావము

అయోధ్యం . . . ంది - అయోధ్యను అడవిలో నవాసముగ వెలుగుము.
అనగా రాముడులేని అయోధ్య అడవిలో తుల్యము అని భావము,

ఈ అర్థమును వెంటకవి ప్రత్యేకము పద్యముగ వ్రాసెను. మరొక
పద్యమును గూడ అతడు వ్రాసియుంచెను. అది ఆనందరసరమయినది. మూలమున
[అనిపలికిమఱియును] దీనిధ పద్యములు వ్రాసినాడు వెంటకవి.

దశరథకుమారరాము మాధవునిగాగ
జనకపుత్రిక శ్రీరాద్ధితనయగాగ
భూరిగహనంబు వైకుంఠపురముగాగ
నెఱిగి సుఖలీల వసమున కరుగు మీవు.

[గోపి.855, 56, 57]

ఇది అవతారపరమగు అర్థము.

శ్రీనావిలికాలను వారి ఆంధ్రీకరణమున కొన్ని యర్థములు వచ్చినవి.

తే.రాముడయెఱుంగుమీ దశరథుడునిజము
నను దలంపుచూ జనకుని తనయ బుత్ర
యవనియ యయోధ్యయంచు నీవాత్మజుడు
పోయిరమ్ము యచ సుఖముగనుదండిరి!

‘మా, జనకుని తనయ’ అను పరియోగముల వలన కొన్ని
చెప్పకొనవచ్చును.

7. సూర్యస్యాపి భవేత్సూర్యోహ్యగ్నే
య్యశ్శ్రీశ్చ భవేదగ్యాగ్ని కీర్తిః కీర్త్యా శ్చమా శ్చమా॥

[అయోధ్య 44-15]

అరణ్యవాసమున కేగుచున్న రామునిగూర్చి విలపించుచున్న కౌసల్యతో
ను బుత్ర పరికిన పలుకులివి. రాముడన నెవడు. సూర్యునికె సూర్యుడు,
అగ్నికి అగ్ని అనుచు ధైర్యము చెప్పినట్లొకమిది. శ్రీరాముని గూర్చియే
కాదు సుమిత్రకు సర్వవిషయములును అమూలహదముగ తెలియును.
వాల్మీకి చిత్రణమున ఆమె ప్రత్యేకత అట్టిది.

రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములలో దీనిని ఆంధ్రీకరణము లేదు.

కట్ట వరదరాజు—

“ఇనుసరి నినుడు వహ్నివహ్ని భాసు
తనయునకు భానుతనయుండు శ్రమకు
శ్రమ కీర్తికిని కీర్తి శాత్రుతదైవ
తములకు దాదైవతము శ్రీకి శ్రీయు
నైన నీతనయుడి,

అని అంధీరికరించెను. మూలభావము వచ్చినదిగాని ఆస్ఫూర్తి తెనుగుపదములలో
రాలేదు.

గోపినాథరామాయణమున —

చ. ఇనున కినుండు నీశ్వరున కీశ్వరు డగ్నికి నగ్ని కీర్తికి
స్తనమగుకీర్తి గహ్వరికి గహ్వరి లష్మికి లష్మి పెద్దవే
ల్పున కిలువేల్పు భూతములలో ఘనభూతము నీకుచూరుడ
య్యినకుల నేతకున్ విమతులెవ్వరు రాష్ట్రమునం బురంబునన్
[గోపి. 938]

మూలభావము, స్ఫూర్తియు నిందు నొకదానితో నొకటికలిసి తెనుగునకు వచ్చినవి.

8. ‘అవ్యహం జీవితం జహ్యం త్వాం వాసీతేః సలశ్చకామ్
నతు పృథిక్ణాం సంకుర్యత్య పృథ్విజేభోః విశేః
[అరణ్య 110]

అరణ్యమున మునులకు రాక్షసుల సంహరింతునని మాటయిచ్చిన
రామునితో సీతాదేవి మునివృత్తిని అరణ్యవాసముకై వచ్చి నేడిట్లు అకారణముగ
రాక్షసుల సంహరింతుననట ధర్మపూరియని యడిగిచది. ఆసుందర్యమున
రాము డిట్లు సమాధానము నిచ్చెను.

‘సీతాదేవీ: నేను నాప్రాణముగాని, నిన్నుగాని, లష్మణునిగాని విడుతును. ఎవ్వనికేని ప్రతిష్ఠచేసి యాప్రతిష్ఠను మాత్రమువిడువను. అందును విశేషించి బ్రాహ్మణులకు గావించిన ప్రతిష్ఠను ఎంత మాత్రము విడువను.’

రంగనాథరామాయణమున

‘అమ్మహాముసులతో నాడిన పత్రిస

నెమ్మయి గావించు: నిడియ నీశ్చయము:

విడుతు బ్రాహ్మణులైన విడుతు నిన్నైన;

విడుతు, ఎప్పుని నైన; విడువనే బ్రతిస’

లోకముకొలుకు తప్పుని, భార్యను కూడ విడువ గలతలపు రామునకు తొలుతఁ నుండియు గలదు. ఈదీక్షమే ఉత్తరకాండమున సీరాపరిత్యాగమునాటికి బలమగు వృక్షమై నిలచినది.

మూలభావమునకు చక్కని ఆంధ్రీకరణము.

భాస్కర రామాయణమున దీనిని ఆంధ్రీకరణములేదు.

కట్టా వరదరాజు -

‘..... నేనాడిన మాట

పూనినిల్వక రిత్తపోదెందునైన

సటమీద ద్విజులతో నాడినమాట

యెటులైన జెల్లింప కేల మానుదును?

తననైన నీసుమిత్రాపుత్రునైన

నినునైన వర్జితు నిలుపుదుమాట’

‘అటమీద ద్విజులతోనాడిన మాట’ - ‘బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషతః’ అనుదానిని సరియైన తెనుగు. రంగనాథరామాయణకర్త దానిని వదలివేసెను. వరదరాజు తెలుగు పలుకుబడితో నాంధ్రీకరించెను. కాని ‘విడుతుననిన’ బుద్ధారెడ్డి మాటలోనో నూర్చి. వర్జితుననుటలో రాలేదు.

లి-భావజ్ఞేన కృతజ్ఞేన ధర్మజ్ఞేనచ లక్షణ

త్వయా పుత్రేణ ధర్మాత్మాన సంవృతః పితామహః

[అరణ్య 15-26]

పర్ణశాలనిర్మించిన లష్మణునితో రాముని పలుకులిది.

‘లష్మణాః నీవిట్లు నాహృదయముదెరిసి నాకు ప్రియములగువానినెల్ల నేను చెప్పకుండినను నేచ్ఛతో చేయుదు ధర్మముదప్పక నాకు భుజియింప చేయుచు తండ్రిని హయగా, నన్ను నాకా విధముల పాలించుచుండుటచే ధర్మాత్ముడగు నాతండ్రినాకు తీరించి యున్నట్లేయున్నది.’

రంగనాథ, భాస్కరరామాయణములలో నిది ంధీకరింపబడలేదు.

కట్టా వరదరాజు -

‘.....ధర్మజ్ఞుడవు కృతజ్ఞుడవు
భావజ్ఞుడవు తండ్రిపరలోకమునకు
బోవువిచారమిప్పుడు నీకెకాక
నినివంటితమ్ముడుండిన యర్థినాడు
బనియేమి తండ్రినాపాలికున్నాడు..’

తండ్రిలేనిలోపము, విచారము, నీకేగాని నాకులేదని మూలభావమును మరింత మధురముగ చెప్పినాడు వరదరాజు. మూలభావమునకు మెయిగు పెట్టినట్లున్నది.

గోపినాథరామాయణమున —

తే. భావవిదుడవు కులధర్మకోపిడుడవు
శునుడవు కృతజ్ఞుడవు పిత కల్మషుడవు
పాపనుడవైన సీచేత బంధైరథుడు
నాడుతండ్రి తీరించి యున్నాడు వత్స!

ఇట్టి యభామూలకముగ ఆంధ్రీకరణము. ‘సీచేత బంధైరథుడు నాతండ్రిని తీరించియున్నాడు, అనుటలో’ లేనిభావస్ఫూర్తి - తండ్రి నాపాలికున్నాడనుటలో గలదు.

10. కృతాభిషేకస్వరరాజరామ
స్నేతాద్వితీయస్సహలక్ష్మణేన
కృతాభిషేకోగిరిరాజపుత్రా
రుద్రస్యనన్దిభగవానివేశః

అరణ్య 10-13.

‘సేతాలక్ష్మణులతో కృతాభిషేకుడయిన రాముడు పార్వతీదేవితోడను, నందితోడను కలిసి అభిషేకము చేసిని రుద్రుని పఠెనుండెను’

రంగనాథ, భాస్కర రామాయణములలోనది లేదు.

శ్రీరాముని శివునితో వాల్మీకి పెక్కుతావుల పోర్చియుండెను.

కాని రామాయణమును వైష్ణవమతపరముగ వ్యాఖ్యానించినవారు ఓనిని మరొకవిధముగ అనువదించిరి.

గోపీనాథరామాయణమున—

‘పార్వతీ విష్ణుసహితంబుగా కృతాభిషేకుండయిన
భగవంతుడగు రుద్రుని చందంబున నందంబుగచు

|గోపీ వ.270 |

విష్ణుసహితంబుగ అనిహుద్వి హడు వెంకటకవి.

కట్టా వరదరాజు మాత్రము యథామూలకముగ నాంధ్రీకరించెను.

‘గోదావరీనదీ కూలంబుజేరి

స్వాదుజలంబుల స్నానంబుజేసి

నిత్యకర్మంబు లన్నియుచేర్చి పరమ

సత్యవ్రతాచార సంపన్నుడైన

రాముడు నందిపార్వతులతోగూడ

నామేరుకోదందుడన బెంపుగాంచి’

11. చకరాదీని రామనిరామ తస్మిన్మహాపద

రత్నానినరచ శ్రైవత్కానంసన్ధి సయన్త్రయః | అరణ్య. 10-1 |

రామనిరామ రాముడనిన, 'ర' కారాది పదములనిన తనకు భయమును తెల్పు ఘట్టములనిన దీక్షోక్తము

'రావణా! నాకు రాముని వలన భయం ముట్టినది రిచారించుచున్నది. గలరత్నములు, రథములు మొదలగు పేళ్లుగూడ మహాభయమును గలిగించుచున్నవి.'

రామునియెడల తనకుగలభయమును హెచ్చుబిడ్డల చమత్కారముగ వివరించినాడు.

రంగనాథరామాయణమున —

'అంతనుండియు గాము నతులవిక్రమము

జింతించి నాలోని చేవవోవిడిచి

రవమన్న రథమన్న రమణీయమన్న

రవియన్న రతియన్న రత్నములన్న

మణియు రేఫాదినామము లెప్పిబిన్న

దలుచై న భీతినాతనంగ నెన్నుచును

ఈవిధి తపసివై యిందున్నవాడ'

మూలభావము మరింతవికసించిన రీతిని రంగనాథరామాయణమున వివరింపబడినది. రత్నమునకు, రథమునకుతోడు - రతి, రమణీయము, రతి, రవము చేర్చబడినది.

భాస్కరరామాయణమున —

క. రణరథములు రేఫాదిక

ఫణితి ప్రారంభణముల బరహృదయభద్రా

చణమగు రామాభ్యోధ్వా

రణమో, యని దెగడుపుట్టు రావణరాకురె

| అరణ్య. ద్వితి. 10. |

రకారాదినామముల ఉచ్చారణమువినిన 'రామశబ్దోచ్చారణమని బెడుగ పుట్టు' నని మారీచుని వచనము. 'బెగడుపుట్టుట తెలుగు పలుకుబడి. మూల భావము ఈ ఒక్కమాటలో పూర్తిగ తెనుగునకు వచ్చినది

కట్టావరదరాజు -

'నాకు రకారాదినామముల్ భీతి

జేకూర్చెరాముని జేజిక్కినట్లు

రమ్మనకుము నన్ను రథముపై నెక్కి

పొమ్మనకుము రత్నపుమ్మగంబ వగుచు

బిలుపుమంచనకుమువిను రావణాఖ్య

విలిచిన బలుకక ప్రేమ దశాస్య

రామధేయముబూని నాచెంతమెలగు

మేమటయును రాము నిక దలంపరుము.'

రకారాదినామములనిన భయమనిన మారీచునకు రావణుడనిన భయములేదా మను సందేహము గలుగును. ఆసందేహమును వరదరాజు వివరించి దానికొక పరిష్కారమును గూడచూపెను.

'రమ్మనకునన్ను రథముపై నెక్కి, పొమ్మనకునన్ను రత్నపుమ్మగంబవై' యనుట సందర్భోచితముగ నున్నది. మూలమున రథమనిన రత్నమనిన భయమని యుండ నిట నవి సమయానుకూలముగ ప్రయోగించి చూపినాడు వరదరాజు. ఇక రావణనామము. తనచెంత రాముని 'దశాస్య' నాపముతో మెలగుమని మారీచుడు ప్రత్యేకము వేడిరాడు. రకారాదియగు రావణనామమనిన తనకు భయమని వివరించినాడు. అభిప్రాయము 'పోషించియు' అనురీతి ఆంధ్రీకరణమిది. వరదరాజు ఆంధ్రీకరణము రాజమూర్ధమున నడచినది.

గోపీనాథరామాయణమున -

‘రాష్ట్రప్రస్తుండనైన నాకు రత్నరచి దిక్కులైనై యెఱిది రామంబులు
చెవికి సోసన సథికభయంబునం గళవశించుచుండును పయేల యచ్చందైన
భవన్నామంబును వినుట కథికభయంబగు చున్నది, | పు 613 |

‘భవన్నామంబును వినుట కథిక భయంబగుచున్నది’ మూలమునకు
భావము.

12. అనార్యాకరుణారమ్మ! స్వశంస! కులపాంసన!
అహంతవప్రియంమన్యేరామస్య వ్యసనంమహాఁ.

| అరణ్య - 40-21 |

సీతాదేవి, లక్ష్మణుడు రాముని ఆర్తనాదము వినియు రక్షింపవెడలలేదని
నిందించిన ఘట్టములోని శ్లోకము.

‘చేయరానిపని చేయగోరినవాడవు యీయడవు కులం చెలువ బట్టిన
వాడవునగు లక్ష్మణుడా; రామునకు మహావిపత్తు గలుగుటంతయు నీకునంతోషంబని
నాకు దోచుచున్నది’ అనిభావము.

సీతాదేవి పలుకుల తీవ్రత క్రిశ్లోకము పరమనిదర్శనము.
రంగనాథరామాయణమున దీనికి యుత్తమగు అనువాదములేదు.
భాస్కరరామాయణమున ఈభావము పెఱొకరీతిలో వివరింపబడినది.

చ. అనువాదపంచు చున్నొక దురాత్ముడు రాజ్యవిభూతియల్ల నీ
కొనియడు సేసె, నీవు గడుగుగ్గిరత రామునిదావు వేదిలే
మనగల? దింకనిన్ను; గుటిలాత్మక, నా కనికాదినాడవే
నిను గయికొందునే? నిలువు నీఱయి హలుదుగాక; దుర్మతి.

అరణ్య . ద్వి. 60 . |

మూలమునందల రెండు మూడొక్కోకముల భావమును గుడిగుర్తిచ్చి యీ పద్యమును పొయిబడినది. మూలభాషయు మాత్రము గ్రహింపబడినది.

కట్ట పరవరాః -

‘కులపాంసనుండవు ప్రియరచిత్రుడవు

కలుకమానసుడవు కామంధమతివి

రామునినిహాని రాబ్రమోదించు

రామసాత్ముడవు దాయాదిపగుట.

యథామూలమగు అనువాదమిది

గోపినాథరామాయణమున

తే.విగతి నీయట్టి ప్రవృత్తులైన లలిత

శంసు రెవ్వారు గల రట్టి శరులయందు

యనియాంధ్రీకరింపబడినది.

మూలొక్కోకమునందలి మాషణతీవ్రత తెనుగునకు రాలేదు.

12. హంసకారణవాల్గ్లాం పన్దగోదావరీం సిద్ధిమ్

శ్రిప్రంవామాయశంసత్వం సీరాం హరతిరావణః ॥

| అరణ్య .49-52 |

‘మధురముగా కూయు హంససారసపక్షులతో నొప్పుచున్న గోదావరీ నదీ! నీకు నవస్కరించెదను. నీవు, రావణుడు. సీతను అపహరించుకొని పోవుచున్నాడని స్త్రీపురుషుల రామునకు చెప్పుచు’

సీతకు గోదావరియనిన ప్రతీతయధికము. రాముడినిచయమును బహుధాత లందును. అట్టి గోదావరి నామె నేను తనవిషయమును రామునకెఱింగింప వేచు చున్నది.

రంగనాథరామాయణమున -

‘నిండినభర్తతో నిన్నాశ్రయించి
యుండదు ననుగాన నుచిత మీవేశ
దగిరి నీపైన గోదావరీదేవి;
జగదీశ్వరుని తోడ జనితెల్పవమ్మ;

సీత యిట గోదావరికి భర్తతో నమస్కరించుటేకాదు. నిండినభర్తతో నిన్నాశ్రయించి యుండిన గదా! నావిషయము జగదీశ్వరునితో చెల్ల చెప్పమనినది. అడిగిన చెప్పుటకాదు. వల్లిచెప్పవలయునని సీతకోరిక. ఆంధ్రీకరణమే మూలము కంటె ముచ్చటగ నున్నది.

భాస్కరరామాయణమున సీతావున గోదావర ప్రశంసలేదు. వాణ్ణిరి గోదావరి తోడి సీతకుగల సంబంధమును వివరించియున్న ఘట్టమిది. ఆంధ్రీకరణమున గోదావరీయేరారేదు.

కట్టా వరదరాజు -

‘అమ్మగోదావరీ! యకట నీపైన
నమ్మించి మారామునకు దెల్పవమ్మ’

అని ఆంధ్రీకరించెను. గోదావరీని అమ్మా! అని సంబోధించిబిడ్డగా తలంపుమని నది. ‘నమ్మించి చెప్పవలసిన విషయమేమో వరదరాజు వివరించియుండలేదు.

గోపీనాథరామాయణమున

క. నిరుపమ తరంగమాలా
పరికలితమరాళచక్రిబకసాదనవి
స్ఫురిత వరగౌతమీనది
నరనాథునితోడ చెప్పు నాచెఱగెల్లన్.

| గోపీ. 868 |

భక్తభాష్యాలకమగు ఆంధ్రీకరణము.

14. రావణస్యస్తితమగ్నిం కర్మాజిత దురాత్మనః

ధ్యాత్వాభయాత్తు పైదేహిం సానిశేన శశంస రామ్. |అరణ్య 31-6|

గోదావరమొడల సీతకుగల చుక్కువనెగిన రాముడి గోదావరినే పుట్టించి నాడు సీతజాత తెలుపుమని చెడిరాడు గోదావరియు చెప్పదలచిందికాని రాచుని రూపము, చేష్టలు, అతనిదుష్ట స్వభావము తలంచి చెప్పజాలక పోయినదని.

రంగనాథ, భాస్కర రామ యజునున దీని ఆందోళికరణము గానరాడు.

వాల్మీకి గోదావరతో సీతారాములకుగల సంబంధము గానమైనదని వర్ణించెను తాతామని పుట్టించి దవభూతి తననాటకమున దానిని పెంపొందించు కొనెను కాని రంగనాథభాస్కర రామాయణ కర్తలు తాతామనియు గుర్తించి దాని కొక ప్రత్యేకత నిచ్చినట్లు లేదు.

కష్టా వరదరాజా -

..... సీతయున్నట్టి చోటు

తెలుపవే యన వరదేవతనదియ

తెలిపెదమనిపూని దిగులులే లేచి

రావణభయము కారణముగా వార

లీవిధంబనకున్న ,

తెలిపెదమని పూని రావణుని వలనభయము కారణముగా చెప్పలేక పోయిన వని యే మూలమున వర్ణించెను 'రావణభయము' అనిభయమునకు రావణ విశేషణముగూడ గ్రహింపవచ్చును.

గోపీకథ రామాయణమున

చ. అడిగినట్లు భూతచయమయ్యెను పోయినచోపైఠింగియుం

గిడుపడి చెప్పదయ్యె నటుగోతమియుం గలుషాత్మదాదశా

స్మృతునుడివెట్టినో యన భయోద్ధతితో వివరింపదయ్యెనా

నట్టుగక చెప్పమాయని సముద్ధతిభూతము లెంతచెప్పినన్.

|అరణ్య . '134.|

భూతములు చెప్పమనిననూ, రావణుడు సుడివెట్టునోయను భయమున,
గొతమిచ్చెప్పలేదట. పంచభూతపలకు కూడ, రావణుడనిన సంతభయ మన్నమాట.

15. కఠీనస్పర్శస్సంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః
పరాశ్రుభ వధం కృత్వాకోను ప్రిప్తస్త్యయాగః
యదహం యుద్ధసంరబ్ధశ్శరేణోర సితాడిత
రామః కరుణవేదీచ ప్రజానాంచహితేరతః
సానుకోశో జితోత్తా హసమయశ్చోదృఢవ్రతః
ఇతిలే సర్వభూరాని కథయన్తియశోభువిః॥

[రిప్పింధ. 17-14]

వాల్మీకి రామాయణమున నేటికిని ప్రశ్నగా నిలిచినది శ్రీరాముడు వారిని
కొట్టిన విషయము వారి శ్రీరాముని ప్రశ్నించినతీరు పరమగంధీరమైనది.
అప్రశ్నము లడిగించుటలో వాల్మీకిప్రతిభ వర్ణనాతీతమైనది. కాని అప్రశ్నకు
రాముని సమాధానము అస్థాయినందుకొనలేక పోయినది.

వారి రాముని ప్రశ్నించు శ్లోకములిది.

రంగనాథ రామాయణమున

‘.....ఓరామచంద్ర :

ధారుణీలో నిన్ను ధర్మాత్ముడంద్రు

దమమును శమమును దయయు సత్యంబు

సమబుద్ధియును నీతి సౌ మనస్యంబు

మొదలైన సద్గుణంబుల రాశివగుచు

బొదలిన నీపెంపు పొల్లుగా చేసి

యెనసి సుగ్రీవునితో నేను బోరాడ

నను పేయనగునయ్య నడసొచ్చి నీవు,

ధారుణీలో గల “పెంపును పొల్లుగా” చేసికొంటివని

ప్రశ్నించినాడు. దమశూది సద్గుణములరాశివగుచు ఎత్తిపొడుపు
బుద్ధారెడ్డి.

భాస్కరరామాయణకర్త ఒక్క మాటలో ఈ భావమంతయు వ్యక్తము చేసినాడు.

“నిను నతిధార్మికుడనుట నేరమిగాఁ నుధీజనాకిన్” రాముని యిప్పట్టున ధార్మికుడనుట సుధీజనుల నేరమనినాడు.

కట్ట వరదరాజు

‘ఏమటిపాటున యేనుండనేసి

యేమిలాభముగంటి ఏదియు బొరుషమె?

పోరికి నేరాగ బోవలదనుచు

ధారనీతెలుగెల్ల దనకు తెల్పుటయు

గుణవంతుడవు ధార్మికుడవు ప్రాజ్ఞుడవు

బలవంతుడవు దయాపరుడవు సత్య

వాదివి సౌమ్యధావనుడవు శత్రు

వేదివి నీతికోవిదుడవు సర్వ

సముడవు నీతిమత్సరుడవు కీర్తి

రమణీయుడవు పరాక్రమభూషణుడవు

యని విన్నవాడనై.....’

యథామూలమగు అనువాదమిది. మూలశ్లోకములోని భావస్ఫూర్తి అనువాద మునకును వచ్చినది

గోపీనాథరామాయణమున -

క. అంచితధర్మం బరయక

కొంచక సంగరపరాజ్ఞుభుడ నగు పమ్మన

వంచింది యేమిగుణమా

రించుటకు వధించితివు పృథివీసుతా,

ను నవయజ్ఞుండు దృఢవ్రతుండును బ్రజాసంరక్షణోద్ద్యోగి యు
త్తమవంతుండును ధర్మవేదియు దయాదాక్షిణ్యసర్వాస్వియై
దు మదక్రోధనియుక్తుడగు రఘుకులేంద్రుండంచు నీకీర్తిని
తృప్తిగా గీర్తించు సమస్తభూతనివహం బత్యంతయోగ్యుండుగన్.

మూలభావముతో పాటు పదజాలముకూడ అనువాదమునకు వచ్చినది

16 దుఃఖారూపుడనీ సీతావేషమానా తపస్విని
చిన్తయ స్తీవరారోహః పతిమేవపతిప్రతా
తృణమస్తరతః కృత్వా ప్రత్యుపాచకుచిస్మితా ॥

[సుందర 21-2]

రావణునిలో సంభాషించునెడ సీత తృణమును మధ్యగావైచినది. అట్లేల
గావించినదో, అట్లు ప్రాయుటలో వాల్మీకి అభిప్రాయమేమియో; అని పండిత
లోకమున పెక్కు అభిప్రాయములు గలవు.

రంగనాథరామాయణమున -

‘అర్థి ద్దదకంరంబ తోడ బుడకడ్రుంచి, యవశ్యముగ రాముచేత ;

జెడుదు సీ వని చాలోచెప్పిన రీతి

బడతుక తృణము చేపట్టియిట్లనియె,

నీ పీఠీగా చెడి దుఃఖి చేత తృణమును పట్టినట్లు గ్రంథకర్త వివరించు చున్నాడు.

భాస్కరరామాయణము -

“ఆకంపితాంగియు శోకతప్తచిత్తయునగుచు నడ్డేవి కోపంబునఁ దృణఖండం
బతని కడ్డంబుగా బట్టకొని పరాజ్ఞాఖ యగుచు నిట్లనియె.”

తృణఖండంబు అట్లుపెట్టుటతోబాటు, పరాజ్ఞాఖ కూడ అయినదిట సీత.
కట్టా వరదరాజు -

“అని కేల దృణమంది యాగ్రహణోక

జనకమౌ బుద్ధిచే జనకజవల్కె”

యీ మూలకముగ నున్నది.

గోపీనాథరామాయణమున-

“సాక్షాత్సంభాషణం బనర్హంబని యొక్క తృణభండంబు తనకడ్డంబుగాఁ బట్టుకొని మెల్లన రావణున చిట్లనియె”

సాక్షాత్సంభాషణము కారణము అని చెంకట కవి వివరించెను

17. దృష్టాసీతేతి చిత్రాన్తస్సత్యైవేణస్యవేదయత్
దృష్టాదేవీతి హనుమద్యదనాదమృతోపమం
అకర్ణ్యవచనం రామోహర్షమాపనలష్మణః”

సీతను చూచితి నను విషయమును హనుమంతుడు చెప్పినప్పుడెల్ల “దృష్టా”

అను క్రియాపదముతోడనే చెప్పెను, అందు వాల్మీకిప్రతిభ యెన్నదగినది. సీతను తొలుత చెప్పిన చూచితి ననో, చూడలేదనియో సందేహము, అనుమానము గల్గును. కావున చూచితి ననయే తొలుత చెప్పటలో అర్థమున్నది.

రంగదాథ రామాయణమున-

“కంటి వైదేహీ బ్రమదాశిరోమణి బరహకల్యాణి” - అని వాల్మీకి హృదయము నెఱిగి అనువదించెను.

భాస్కర రామాయణమునను నట్లేయున్నది -

“కంటి నగ్గుణాభిరాముండగు రాముడేచిం బుబ్బసమేత సీత.”

కష్టా వరద రాజు -

వైదేహిగంధి, వచ్చితిమితి” - అని వైదేహితో మొదలుపెట్టి చెప్పెను.

గోపీనాథ రామాయణమున -

మ. చెలువొప్పంగన గొంటి సీతనను సంజేపంబుగా బర్కి-

“కంటిన్” అను క్రియతో చెప్పిన యందమిందు లేదు.

మొల్ల -

“కంటిన్ జానకి” అను యెత్తుగడతో ఈ భావమును చక్కగ చెప్పినది.

18. సనర్వేత్తాతరస్తాతః భవన్తిభరతోపమా

మద్విధావా ఫితుః పుత్రాస్సుహృదోవా భవద్విధాః | యుద్ధ. 18-15 |

భరతుని వంటి తమ్ముడు, తనవంటి పుత్రుడు, సుగ్రీవునివంటి మిత్రులు
తేరని “రాముడు చెప్పిన శ్లోకమిది.

రంగనాథ రామాయణమున - దీనికి ఆంధ్రీకరణము కానరాదు

భాస్కర రామాయణమునన - దీనికి సరియైన ఆంధ్రీకరణము లేదు.

కట్టా వరద రాజు -

“అనిపోయి సుగ్రీవ యవనియెందైన

తనవంటి తనయులు తండ్రికిగలరు

వలసినచోట నీవంటి చుట్టములు

గలరెందు భరతుని గతి బుద్ధినద్ది

తమ్ముడు వెదకిన ధరలేరుగాక!

సుగ్రీవునివంటి మిత్రులు, రామునివంటి పుత్రులు, భరతునివంటి తమ్ములు
లేరను మూలశ్లోకభావమిందు మాలిపోయినది “తనవంటి తనయులు, వలసినచో
సుగ్రీవునివంటి చుట్టములు గలరట. కాని భరతునివంటి తమ్ములుండదోరని ఆంధ్రీ
కరణము.

భరతుని ఆధిక్యతను వెల్లడించు పద్ధతిలో నున్నది. మూలభావమునకు ఓన్న
ముగ నున్నను పద్యభావము రఘుముగనే యున్నది.

గోపినాథ రామాయణమున

పితృదత్తంబయిన రాజ్యంబు కరగతంబగుచుండ దానిసంగీకరింపక జ్ఞాతిత్వ
ప్రయుక్త దోషంబును బరిహరించెగావున భరతసమానులయిన భ్రాతృవ్యుడను
లేడు. అష్టమంధెంత చెప్పినను సంగీకరింపక జ్యేష్ఠత్వంబున రాజ్యార్హుండనయ్యును
పితృదత్తసగౌరవంబున గనిష్ఠుండగు భరతునియందు రాజ్యభారంబుంచుటకు
అర్హుడనియే చెప్పెను. దీని నాయది. మ. అయితే.

మిత్రునకు హానిలేకుండా సముచితప్రకారమున నీతిబోధంబు గావించుట వలన నీయట్టి మిత్రులు లేరు.

366 - వచనము

అని సదీకగా ఆంధ్రీకరించిరాదు వెంకటకవి.

19. బాపమానయసామిద్రే శరాంశ్చాశీవిషోపమాన

సాగిరం శోషయిష్యామి పద్భ్యాం యానుప్లవజ్ఞమాః

| యుద్ధ. 21-22 |

తనకు ప్రసన్నుడు కాని సాగిరునిపై కోపముతో రాముడు లష్మణుని విల్లిందిమ్మను స్తోకమిది.

రంగనాథ రామాయణమున -

“పీనిగర్వము గంటివే? లష్మణుండ

యే సంతవేడిసి సంతగైకొనక

పొడసూప కున్నాడు.....”

అనుచు సాగినది. మూలములోని కోపతీవ్రత వ్యక్తము కాలేదు.

భాస్కర రామాయణమున -

శా. కంటే లష్మణ నన్ను గైకొనక రంగత్తుంగభంగంబులొం

టించిందాకుచు బైపయి నెగయగా నుద్వేలమై వార్ధి మీ

స్నంబుం బొంగెడు సంతకంతకిటు లియ్యాటోపమింకింతునా

బంబుం బుట్టిన దాణదాడబముచే వేవేగ విల్లివనా!

| యుద్ధ. 137. |

విల్లిమ్మనుమాట చివరికి వచ్చినది మూలభావము కొంత ఈ పద్యమున వచ్చినది. కంటే లష్మణ : అనునది తెలుగు పలుకుబడి పద్ధతి.

కట్టా పరద రాజు -

“ఇమ్ముబాణాసనమిలిమ్ము శరము

లిమ్మీలుచేయఁగొనితఁడనాయెడుట

పొగలేని మం లం ఎల్ల గ్రోల
నగచరులకు కాలసిదసేపజలం”

ఇదియు, ఇట్లందు - అనుచు ప్రయోగించి పరదరాజు మూలభావమును
హృద్ధితో తెలుగునకు తెచ్చెను.

ఇదియే చక్కని ఆంధ్రీకరణమనవచ్చును.

గోపీనాథరామాయణమున -

సామమున నెంతవేడిన సాగరంబు
తగుదురూపంబు సూపదు ధనువుదెమ్ము
శిశిరంబుల దీని శోషింపజేసి
కవులు కల్పదంజనునట్లుగా నొనర్తు
యథామూలకమగు ఆంధ్రీకరణమిది.

| 447-గోపీ |

20. దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చభాస్థవా :
తంతుదేశం సపశ్యామి యత్రత్రాతా సహోదరా :

| యుద్ధ. 102-12 |

లష్టణుడు మూర్ఖులగా రాముడు శోచించిన ఘట్టమునందీ శ్లోకము. దేశ
దేశములందు భార్యలు లభింపవచ్చును. దాంధవులు లభించవచ్చును కాని సహో
దరుడు మాత్రము లభింపడు.

రంగనాథరామాయణమున :-

“కలరెంచుబంధులు గలందునిండు
రిలనిట్టి సోదరు లెక్కదగలరు
యత్నంబు సేసిన నవనిఃఖోలు
పత్ని నొందె కచోటబడయజొప్పడును
నిట్టి సద్గుణశీలు డిట్టి దయాళు
డిట్టి మహాబలుం డీశనెందుగలడు”

మూలభావము పూర్తిగ రాలేదు సోదరులుండరు అనుటతో గల అర్థము-
సోదర లెక్కడ గలరు. అని ప్రశ్నించుటలో లేదు.

భాస్కర రామాయణమున -

క. ఎలనాగలు చుట్టంటలు
గలుగుదురెచ్చోట నయిన గరమయదారం
దలప సహోదరు నెలమిం
గలుగగ నెచ్చోటబడయగాఁ దరమగునే.

| భాస్కరి. 1098 |

భాస్కర రామాయణ కర్త మూలములోని భావమును పేరుపోకుండ తెనుగు
నకు తెచ్చెను

కట్టావరదరాజు రామాయణమున దీనిని సరియగు ఆంధ్రీకరణము కాసరాదు.
గోపీనాథరామాయణమున-

క. పరికింప జాసతితో
సరియగు సతిదొరకుఁగాని జగతి నితనితో
సరియగు తమ్ముండును సాం
పరాయకుడు నఖిడు భక్తిపరుడు మరకును.

| యుద్ధ. 827 |

ఇది మూలశ్లోకమునకు యథాతథమగు అనువాదము కాదు. పై శ్లోకమున
జాసరి ప్రసక్తిలేదు. వాల్మీకి చెప్పినది లోకము నందరి విషయము ఆ విషయము
ఏ వ్యక్తికైన నొక్కటయే. ప్రతిశ్లోకమును రమ్యముగ నాంధ్రీకరించు వెంకటకవి
ఈ శ్లోకము నెలనో ఓపేక్షించెను.

ప్రాకృత భాషా రామాయణములు

ఆంధ్రరామాయణములపై వాని ప్రభావము

రామాయణము ప్రపంచంలో బహు ప్రాంతాల్లో ప్రఖ్యాతం - అంతే కాదు. అది బహుభాషల బహువిధముల ప్రవర్తించింది. రామకథ ప్రాకృత భాషా సాహిత్యాల్లో కూడా పలుపోకడలు పోయింది. అక్కడ అది రెండు పాఠాలుగా జాతు వారింది. ఒకటి జైనమత ప్రచార సంప్రదాయ బద్ధం. మరొకటి వైదికమత సంప్రదాయం బద్ధం.

ప్రాకృత సాహిత్యంలోని ఈ రెండు పాఠాలు - కాలక్రమానుసారంగా తదవాలంబే జైనమత సంబంధ రామకథలే ముందుగా ప్రస్తావించుకోవాలి.

జైన సంప్రదాయపు రామకథ నివిధ జైనమత గ్రంథాల్లో ప్రస్తావించబడి ఉంది. జైనమత గ్రంథాలు ఆరువది ముగ్గురిని మహాపురుషులుగా పరిగణిస్తున్నవి. ఆ త్రిషష్టికలాక పురుషులలో - రాముడు, లక్ష్మణుడు, రావణుడు కూడా చేర్చబడ్డారు. 63 మహాపురుషులలో - 24 శిర్ధంకరులు, 12 గురు చక్రవర్తులు, తొమ్మిందుగురు బలదేవులు. తొమ్మిందుగురు వాసుదేవులు, తొమ్మిందుగురు ప్రతివాసుదేవులు - ఉంటారు.

ఇప్పటికీ తొమ్మిది కల్పాలు జరిగాయి. ప్రతి కల్పంలోనూ ఒక బలదేవుడు ఒక వాసుదేవుడు, ప్రతివాసుదేవుడు ఉంటారు. బలదేవ, వాసుదేవులు-ఒకరాజు భార్యలకు జన్మించిన అన్నదమ్ములు. వాసుదేవుడు తన అన్న బలదేవునితో కలిసి ప్రతి వాసుదేవునితో యుద్ధం చేసి, ప్రతివాసుదేవుని సంహరిస్తాడు. ప్రతివాసుదేవుని సంహరించిన పాపానికి వాసుదేవునికి సరికం ప్రాప్తిస్తుంది. వాసుదేవుని మరణానంతరం బలదేవుడు శోకాకులుడై జైన ధర్మ స్వీకరించి మోక్షాన్ని పొందుతాడు. అట్టిరీతిలో రాముడు ఎనిమిదవ బలదేవుడు, లక్ష్మణుడు ఎనిమిదవ వాసుదేవుడు, రావణుడు, ఎనిమిదవ ప్రతివాసుదేవుడు. బలిరాముడు, కృష్ణుడు, కంసుడు వరుసగా తొమ్మిదవ బలదేవ, వాసుదేవ, ప్రతివాసుదేవులు.

రావణునివధ జై నరామాయణార్లో వాసుదేవుని చేతిలో, అంటే లక్ష్మణుని చేతిలో.

ఇలా ఈ మహాపురుషుల చరిత్రలో ప్రాసంగికంగానే కాకుండా ప్రత్యేకం రామకథను వ్రాసిన జైన కవులూ ఉన్నారు. 4వ శతాబ్దికి చెందిన నిమల సూరి అనే జైనకవి 'పడిమచరియమ్' (పద్మ చరిత్ర) అనే పేర రామకథను మొట్ట మొదటగా జైన సంప్రదాయాన్ని పోడించి కూర్చాడు. ఇది మహారాష్ట్ర ప్రాకృతంలో వ్రాయబడింది.

7వ శతాబ్దికి | 600 | చెందిన సంఘదాసుగణి "వసుదేవ హిండి" అనే కావ్యంలో రామకథ వ్రాసాడు. వసుదేవుడు తన (హిండి) యాత్రావిశేషాలు వివరిస్తూ, తాను విన్న వివిధ పురాణగాథలు తన మనుమలకు చెప్పిన గ్రంథం ఇది. ఈ గ్రంథ రచనలో కవి మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతం కొంత, అర్థమాగధి ప్రాకృతం కొంత వాడుకొన్నాడు.

10వ శతాబ్దికి చెందిన | 985 ఎ.డి. | పుష్పదంతుడు, గుణభద్రుడు సంస్కృతంలో వ్రాసిన ఉత్తర పురాణాన్ని మహాపురాణమనే పేరుతో అపభ్రంశ భాషలో వ్రాసాడు.

జైనమత కవుల రామచరిత్రలు - వాళ్ళ రచనారీతుల్ని బట్టి - నిమలసూరి సంప్రదాయమనీ, సంఘదాసు సంప్రదాయమనీ, పుష్పదంత సంప్రదాయమనీ మూడు పేరులుగా విడదీసుకోవచ్చు.

ఒందులో విమలసూరిని అనుసరించి రామకథను తీర్చిన వారిలో ముఖ్యులు 8వ శతాబ్దికి చెందిన (750 ఎ.డి.) హరిభద్రుడు, తొమ్మిదవ శతాబ్దికి చెందిన (888 ఎ.డి) శీలాచార్యుడు, 11వ శతాబ్దికి చెందిన భద్రేశ్వరుడు ముఖ్యులు. ఈ ముగ్గురు మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతంలోనే తమ రచన సాగించారు.

హరిభద్రుని ధూర్తాఖ్యాంలోను, భద్రేశ్వరుని కహావలిలోను రామకథ ఉపకథగా చెప్పబడింది. శీలాచార్యుని - చౌపన్న మహాపురుష చరియ - అంటే 51గురు మహాపురుషుల చరిత్ర. 21 తీర్థంకరులు, 12 గురు చక్రవర్తులు, 3 బలదేవులు, 9 వాసుదేవులు - మొత్తం - 54 గురు ప్రవరాసుదేవులు కథలో వస్తారగాని వాళ్ళను ఈ గ్రంథంలో మహాపురుషులుగా పరిగణించ లేదు శీలాచార్యుడు.

యమ్'. పద్మమే ఈ సృష్టికంతకీ మూలకారణమనీ - సాక్షాత్తూ సృష్టికి మూల కారకుడయినవాని అవతారం కనక రాముడు పద్ముడని వారి కథనం.

విమలసూరి రచన వానర రాక్షస వంశవర్ణనలతో ఆరంభమవుతుంది. పశ్చిమచరియమ్ లో 118 పర్వాలున్నాయి. మొదటి 20 పర్వాలలో స్వర్గం కరుల వివరణ, విద్యాధర, రాక్షస, వానర వంశ వర్ణన. 20వ పర్వం చివరలో దశరథుని పేరు జనకుని పేరు మొదటసారి ప్రస్తావితమవుతాయి. 25వ పర్వంలో రాముని జన్మ వృత్తాంత వివరణ.

విమలసూరి దృష్టిలో - వానరులు విద్యాధరులే వారి జెండాలుపైని, వారి భవనాలపైని వానర చిహ్నాలు ఉండడంవల్ల వాళ్ళని వానరులన్నారంటే. విద్యాధరులు, వానరులు, రాక్షసులు - మూడూ వంశజులే. భిన్న భిన్న శాఖీయులు మూత్రమే వీరిలో వీరికి వివాహ సంబంధాలు కూడా ఉన్నాయి వారి సుగ్రీవుల చెల్లెలు సుప్రభకు రావణుడు వివాహమాడాడు. సుగ్రీవుని తనయ పద్మరాగ, రావణుని చెల్లెలు చంద్రనఖ తనయ అనంగ కుసుమ - హనుమంతుని భార్యలు

ఈ రామాయణాల్లో హనుమంతుడు బ్రహ్మచారికాడు, రాముడు ఏక పత్ని ప్రతుడు కాడు. రావణుని సంహరించింది లక్ష్మణుడే కాని రాముడు కాదు. ఈ కథలో మారీచుడు, బంగారు లేడి లేవు సేతుబంధములేదు శక్తిచే మూర్ఖులైన లక్ష్మణుడు తేరుకొన్నది సంజీవిని వల్లకాదు. విశల్య అనే కన్య స్వర్గ వల్ల. రావణ వధానంతరం మందోదరి మొదలయిన అంతఃపుర కాంతలందరూ సన్యాసినులవుతారు. చంద్రజిత్తు, కుంభకర్ణుడు ఈ కథలో జీవించే ఉంటారు.

విమలసూరి కథారంభంలో - సాగరబుద్ధి అనే జ్యోతిష్కుని ఒకసారి రావణుడు నేను ఎవని చేతిలో మరణిస్తానని అడిగాడు. జనకుడి కూతురు జానకి, దశరథుడి కొడుకు రాముడు కారణంగా మరణిస్తావని చెప్పాడు సాగరబుద్ధి. వాళ్లు పుట్టేదాకా ఎందుకు ముందే జనకుణ్ణి, దశరథుణ్ణి వధిస్తే సరి అని రావణుడు విభీషణున్ని ఆ పనికి నియోగించాడు. ఈ వార్త తెలిసిన - దశరథుడు, జనకుడు వాళ్ల వాళ్ల బొర్లి బొమ్మల్ని సింహాసనాలమీద పెట్టి, ఇద్దరూ కలిసి దేశాలు పట్టి పోయారు. విభీషణుడు ఆ బొమ్మల్ని పొడిచి చంపి, అసలువాళ్ళిద్దరూ చచ్చారని సంతోషించాడు.

సీతకు భామండలుడనే సోదరుడున్నట్లు మొదట ప్రాసంది విమలసూరి (28 వర్షం) సీత-భామండలులు కవలలు. పుట్టింటలో ఉండగానే భామండలుణ్ణి మహాకాలడనే ఆసురుడు అపహరించడం - చంద్రగతి అనే ఓద్వాధరుడికి ఆ బాలుడు - బంధం - యౌవనవంతుడైన భామండలుడు సీతను వివాహమాడా అనుకోవడం - చివరలో సీత చెల్లెలనీ, జనకుడు తండ్రి అని తెలియడం చూసు తుంది.

భామండలుడితోపాటు - వజ్రకర్ణుడు, కపిలుడు, వాలఖిల్వడు, వనమాల, జితవద్ధ, విటసుగ్రీవుడు - మొదలయిన వాళ్ల కథలు విమలసూరి కల్పనలు.

తమ పర్యటనలో - రామలక్ష్మణులు వంశగిరిపై - వేయి జినాలయాలు నిర్మిస్తారు. నాటినుండి వంశగిరి - రామగిరి అయింది.

వారి సుగ్రీవులకు ఈ కథలో వైరం లేదు. సాహసగతి అనే మాయావి సుగ్రీవుని రూపంతో వచ్చి సుతారను పొందబోగా సుగ్రీవుడు రాముని సహాయం కోరగా - రాముడు విట సుగ్రీవుణ్ణి ఓడిస్తాడు. సుగ్రీవుని కూతుళ్లు ముప్పై మంది రాముణ్ణి వరిస్తారు.

కోటి శిలను ఎత్తినవాడే రావణుని చంపగలడన్నందులకు - లక్ష్మణుడు అవలీలగా దాన్ని ఎత్తుతాడు.

రావణుడు బహరూపి విద్యకోసం 14 రోజులు అఖండ సాధనశాంతి జినాలయంలో చేస్తాడు. రావణుని సాధన చెడగొట్టాలని అంగదాదులు ఎంతో ప్రయత్నం చేస్తారు. మండోదరి కొప్పపట్టి ఈడ్చుకొని వస్తారు. ఆమె ఆహారం విన్నా - రావణుడు స్థిరచిత్తుడై విద్యను సాధిస్తాడు.

రావణుడు లక్ష్మణుని మీద ప్రయోగించిన చక్రంతోనే లక్ష్మణుడు రావణుణ్ణి సంహరిస్తాడు.

సీతా తనయులయిన లవణాంకుశుల యుద్ధం తరవాతి సీత అగ్నిపరీక్షకు విలబడుతుంది.

రామునిచే పరిత్యజింపబడిన సీత తిరిగి అయోధ్యకు రాక జైన సన్యాసినిగా జీవిస్తుంది.

రత్నచూడుడు, మణిచూడుడు అనే ఇద్దరు దేవపురుషులు రామ లక్ష్మణుల అన్యోన్యతన పరీక్షించడానికి-రాముడు మరణించాడని లక్ష్మణుడితో చెప్తారు ఆ వార్త నిజమే అనుకొని లక్ష్మణుడు ప్రాణాలు వదిలేస్తాడు. తమ్ముడి మరణంతో మతిచెడిన రాముడు చివరకు జైన దీప్త స్వీకరించి మోక్షాన్ని పొందుతాడు ఇదీ జైన రామాయణాల కథాసరళి.

విమలసూరి ప్రాకృతకావ్యాన్ని రవిషేణుడనే పండితుడు పద్య పురాణమనే పేర సంస్కృతీకరించాడు. అతడు విమలసూరిని జైన రామకథకు ఆద్యుడని పేర్కొని ప్రశంసించాడు.

తనకు పూర్వం 'పడిమచరియమ్' ప్రాకృతభాషలో ఉన్నా స్వయం భూకవి- రవిషేణుని పద్య పురాణాన్ని ఒరవడిగా పెట్టుకొనే 'పడిమచరితి' అనే అపభ్రంశ భాషాకావ్యాన్ని రూపొందించాడు. సంస్కృత భాషలోలాగే అపభ్రంశ భాషలో కూడా ఆదికావ్యం రామాయణమే కావడం విశేషం. స్వయంభూకవి అపభ్రంశభాషా కవులలో ఆద్యుడు. ఈతడు తన రచనలో రవిషేణుని ప్రస్తావన తెచ్చాడు కాని- ఎక్కడా విమలసూరిని మాత్రం తడవలేదు.

“పుణు రవిషేణాయదియ, పసాయేం-బుద్ధియే అవగాహియ కఇరాయే. 7-2-2 కవిరాజు స్వయంభూ రవిషేణాచార్యుని ప్రసాదము వలన రామకథను అవగాహన చేసికొన్నాడు అని.”

రవిషేణుని అస సరిస్తూనే స్వయంభూ పాత్ర చిత్రణ విషయంలో బహుధా స్వతంత్రించాడు. త్రిజట స్వప్నముతో బాటు- త్రిజటను అయోధ్యకు తీసుకొని పచ్చి సీత శీలాన్ని గురించి వివరించే ఘట్టం- స్వయంభూ స్వతంత్రించి వ్రాసాడు. విమలసూరిగాని, రవిషేణుడుగాని త్రిజట ఊసు ఎత్తలేదు.

విమలసూరి తన కథావస్తువును- సప్తాధికారములుగా విభజించాడు. విశ్వ స్థితి, వంశోత్పత్తి యుద్ధప్రస్థానము, యుద్ధము, లవణాంకుశుల జన్మము, నిర్వాణము, అనేకథవములు అని. స్వయంభూ మాత్రం వాల్మీకి ప్రభావంతో కాండ శబ్దాన్ని స్వీకరించి- విద్యాధరకాండ, అయోధ్యకాండ, సుందరకాండ, యుద్ధ కాండ, ఉత్తరకాండ అని విభజించుకొన్నాడు. ఉత్తమకవితాభావాలతో స్వయంభూ అపభ్రంశభాషలో మహాకావ్యంగా రామకథను వ్రాసి ఔననిపించుకున్నాడు. ఈ రామాయణరచనలో మరో విశేషం. స్వయంభూ భార్యలు. ఆదిత్యాంబ విద్యాధర

కాండకు, అమృతాంబ— ఆ యోధ్యకాండకు డిశా తెలియంగల రేఖకు రాళ్ళు కావడం ఉత్తరకాండ రచన తనయుడు త్రిభువన స్వయంభూ చేయడం. రామాయణాన్ని స్వయంభూ భర్తలో రామరసాయన మంటాడు. భార్యలతో విడ్డలలో కలిసి రామరసాయనాన్ని సేదించిన ధన్యుడు స్వయంభూ

4వ శతాబ్ది ఆరంభంనండి పదవ శతాబ్ది ముగిసేనాటికి ప్రాకృత భాషలో వివిధ నామాలతో, వివిధ పురాణాలలో, వివిధ కావ్యాలలో బహురూపాలతో రామకథ స్రవించి బహురూపి అయింది.

అయితే ఇప్పటి వరక ప్రస్తావించినవన్నీ జైనమత సంబంధం కలిగినవి. జైనవాసన లేకుండా ప్రాకృత భాషలో రామకథ ప్రస్తావన ఎక్కడయినా ఉన్నదా? ఉంటే అది ఏది అని ప్రశ్నించుకుంటే— పైశాచీ ప్రాకృతంలో వ్రాయబడిన గుణాధ్యుని బృహత్కథ, మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతంలో వ్రాయబడ్డ ప్రవరసేనుని సేతుబంధకావ్యం కనిపిస్తాయి. పైశాచీ బృహత్కథ నేడు సంస్కృతకథా సర్వస్వ గరం మూలంగానే మన ఎరుకకు ఎక్కుతోంది.

ప్రవరసేనుని సేతుబంధ కావ్యానికి, రావణవధ అని మరో పేరు. రాముడు తన జీవితంలో చేసిన రెండు గొప్ప పనులు— 1. సేతుబంధం, 2. రావణవధ. ఈ రెండు పనులకు ప్రాధాన్యమిచ్చి తన కావ్యాన్ని కూర్చాడు ప్రవరసేనుడు.

కాబట్టే—

“కీర్తి ప్రవర సేనస్య ప్రయాతా కుముదోజ్జ్వలా

సాగరస్య పరం పారం కపిసేనేవ సేతునా”— అన్నాడు భట్ట బాణుడు హర్షచరిత్రలో.

“కపిసేన సేతువు పీడుగా సాగరమును దాటినట్లుగా— కుముదోజ్జ్వల మయిన ప్రవరసేనుని కీర్తి రూపా సాగరములను దాటి ఖండాంతర వ్యాప్తి గాంచి నది.” అని. ఆరవ శతాబ్దిలో బాణుణ్ణి కొనియాడబడిన కని ప్రవరసేనుడు అయిదవ శతాబ్ది వాడు. వాల్మీకి రామాయణంలోని యుద్ధకాండను మాత్రమే “కాని సేతుబంధ ప్రబంధంగా తీర్చిన ప్రాకృత మహాకవి ప్రవరసేనుడు.

ప్రవరసేనుని కావ్యం ప్రాకృతంలో వ్రాయబడినా చాలా ప్రౌఢమై ఉంది, దీనికి చాలా వ్యాఖ్యానాలు వచ్చాయి. కృష్ణదేవ రాయ

“భావః ప్రవరసేనస్య గహనోనహి శక్యతే
ప్రాజ్ఞైరపి పరిజ్ఞాతుం మన్తైః కిముత మోద్భుతైః

| సేతుబంధం - పీఠిక - పేజీ 7 |

అన్నాడు. సేతుబంధ కావ్యంలో పదిహేను ఆశ్వాసాలున్నాయి. సప్తద్రవ్యర్షణలో ప్రవరసేనని మించిన కవిలేడని ప్రాకృతవాఙ్మయ విమర్శకుల అభిప్రాయం.

ఈ కవి ప్రతి ఆశ్వాసాంతంలోను ‘అనురాగ’ శబ్దాన్ని వాడాడు. సేతుబంధనానికీ, రావణ వధకు మూలకారణం సీతపై రామునకు గల అనురాగమే అని ఈ కవి ఎంతో నేర్పుగా తన కావ్యాన్ని కూడా అనురాగ చిహ్నితం చేసాడు. సప్తమూర్త్యానంలో తన కావ్యాన్ని ఎందుకు వినాలో చెప్తూ చెప్పిన శ్లోకంలో ఈ విషయాన్ని స్పష్టం చేసాడు కూడా.

“తంతి అస- బన్ధిమోక్షం సమత్థ తేల్లోక్కహి అ అ సల్లుద్ధరణం
సుఖా, అమరా ఉ- ఇజ్జం సీత దుష్- క్ష అం దశముహన్నవహం
| 1-12 |

“బంధులయిన త్రిదశులకు మోక్షకారణమైనది, సమస్త త్రైలోక్యము యొక్క హృదయశిల్పాన్ని పోగొట్టునట్టిది, అనురాగ చిహ్నము సీతా దుఃఖక్షయ కరము అయిన దశముఖవధను- వినుడు.” అన్నాడు. సేతువు ప్రవరసేనని దృష్టికి భాసించిన విధం- ఆతని భావనాశక్తికి నిదర్శనంగా నిల్చి పొల్పింది. సప్తమూర్త్యానం ఆరంభశ్లోకంలో సేతునిర్మాణం కూడా ఆరంభమవుతుంది. రాముని యశస్సుకు శాశ్వత చిహ్నముగ నిలువగలిగిన సేతుపథనిర్మాణం ఆరంభమయిందంటాడు.

“ఆర్త- పువ ఉపాసజ- రామణస- లాంఛణం- సేఉ- వహం
| 7-1 |

సేతునిర్మాణ వార్త విన్న రావణుని హృదయం కూడా సముద్రంలాగే రెండు ముక్కలయిందంటాడు. సలిలనిధిని ద్విరాకరించిన ఆ సేతువు సఖాంధవుడయిన రావణుని మీద సాచిన కృతాంతహస్తం వలె, దశాసునిని హృదయాన్ని విన్నం చేయగల పొడవు పాదోపాంధు వలె ఉందంటాడు.

వాల్మీకి రామాయణాను సారంగానే తన రచన నడిపించినా ప్రవరసేనుడు - సుకుందలా యాగ విషయం ఒకటి, విభీషణుడిచ్చిన దివ్యజలాలతో కళ్ళు తుడుచుకొని లష్మణుడు. మాయావి ఆయిన ఇంద్రాక్షితుని చూడగలిగాడనే విషయం ఒకటి వాల్మీకికి ఛిన్నంగా రచించాడు.

ప్రాకృత ప్రాథ కావ్యాలలో అద్వితీయమైన రచన సేరుబంధం.

అరవ శతాబ్దికంటే పూర్వమే రచితమైన గుణాద్భుని బృహత్కథలోని భాష పైకాబీ ప్రాకృతం. ౬౬౬లో పూర్వోర్ధర రామకథ సంక్షిప్తంగా చెప్పబడింది. ఉత్తర కాండ కథ వాల్మీకి రచనకు చాలా ఛిన్నంగా ఉంటుంది. కుశలవులా కవలలని వాల్మీకి రచన. ఇందులో లవుడు సీరాగర్భ జనితుడు. రుషుడు మునులచే కుశను వంత్రించి శిశువుగా జేయబడినవాడు. కుశుని కంటే లవుడు పెద్దవాడు. ఆంధ్ర లోకంలో ఈ రీతి కథ కథనం ఆధిక వ్యాప్తిలో ఉంది.

ప్రాకృత వాఙ్మయంలో 10వ శతాబ్ది నాటికి - చిమలనూరి "పడిమచరియమ్", సంఘదాసు వసుదేవహిండి, శీలాచార్యుని చడిపన్న మహాపురి సుచరిత్ర, స్వయం భూదేవుని పడిమచరితి, పుష్పదంతుని మహాపురాణం - గుణాద్భుని బృహత్కథ, ప్రవరసేనుని సేతు బంధము రామకథాగానము చేసిన ప్రసిద్ధ గ్రంథాలుగా పరిగణింపబడ్డాయి.

ఈ ప్రాకృత రామకథా కావ్యాలు ప్రాయశఃకంగా వాల్మీకి రామాయణాన్ని అనుసరిస్తూనే ఎన్నో నూతన కల్పనల్ని గర్భిత మొనర్చుకొన్నాయి.

జైన రామాయణ కవులు తమ మతదృష్ట్యా చేసిన కూర్పులు కొన్నియితే మౌలికంగా రామాయణ కథలో సమ్మతకృమ కావనిపించేకొన్ని స్థూలను సత్వ సమ్మతాలు చేయాలనే దృష్టితో హరించబడి వాన్ని.

మొత్తానికి ప్రాకృత వాఙ్మయంలో ప్రసిద్ధ రామకథాకావ్యాలు వుట్టాకనే తెలుగుసాహిత్యంలో రామాయణరచన ప్రారంభమయింది. లభించినంతలో-పూర్వోర్ధర రామకథలు తెలూ చెప్పిన రంగనాథ రామాయణమే తెలుగులో తొలి రామాయణం అవుతుంది.

తెలుగు ప్రణలు ప్రాకృతకావ్యాలు చదివేవారనీ, ప్రాకృత గ్రంథాల్లోని కథా కథనానికి మోజు పడేవారనీ, ప్రణాథియదిన పొల్లిపల్లి నాటి తెనుగు కవులు భవ

రచనలో ఆ గాథర్ని చేర్చుకునే వారని చెప్పడానికి రంగనాథ రామాయణం చక్కని ఉదాహరణం. రంగనాథ రామాయణంలో అపార్థికవృత్తాంతాలు లెక్కకు మిక్కిలి ఉన్నాయనీ, పుక్కిటి పురాణాల్ని పెక్కింటిని బుద్ధాద్ధి, కావవిభుడు, విఠలనాథుడు - గాథలు తవ్వే తెలుగు వారికోసం గ్రంథస్థం చేసారనే విషయం - ఆంధ్ర సాహితీ విద్యార్థులందఱూ ఎరిగిన విషయమే.

ఈ సందర్భంలో పరిశీలించి చూసిస్తల్యితే ప్రాకృతరామాయణాల ప్రభావం తెలుగు రామాయణాల మీద ఎంత ప్రబలంగా ఉందో పరిస్పష్టమవుతుంది.

రంగనాథ రామాయణం అరణ్యకాండలో జంబుకుమార వృత్తాంతం ఉంది. అది అపార్థికం. ఆ పుష్టమంతా అక్షరం పొల్లు పోకుండా విమలసూరి పడిమచరియమ్మనూ, స్వయంభూ రచనలోనూ ఉంది అయితే అక్కడ అతడు శంబు కూమారుడు. ఇక్కడ జంబు కుమారుడు అంటే తేడా

ఒక పొద ప్రక్కనే పదునైన కత్తి వేలాడుతూ ఉండడం - దాని పదును పరీక్షించడానికి లక్ష్మణుడు ఆ పొదని ఖండించడం, ఆ పొదలో తపస్సు చేసుకుంటున్న జంబు కుమారుని శిరస్సు తెగిపడడం - అతడు శూర్పణఖ కుమారుడు కావడం - పుత్రునికి అహారం తీసుకొని వచ్చిన శూర్పణఖ కొడుకు చావు చూసి పగ తీర్చుకోవాలని రామాదులున్న పర్ణశాల దగ్గరకు రావడం - రాముని సోందర్యానికి ముగ్ధురాలై పగవరచి మరులుకొనడం అంతా యథాతథంగా ప్రాకృతంలోనుండి తెలుగులోకి దిగుమతి అయినదే. పడిమచరియమ్మలో 4^వ పర్వం - సంబుకవసుజ పర్వం అందులో -

“తావయ పరిహిండంతో సంపత్తో లక్ష్మణోతమాద్దేసం
పేచ్చజయ సుజ్జప సం, ఖగ్గం, బహు రిరణ పజ్జరియం
గణపాయ వ సంభస్సం బహు పత్తర వేడియం కయాభోగం
మజ్జమ్మి మరణే వర్థం - సమాచ్చియం

| 46వ - 28 శ్లో - 16 శ్లో |

స్వయంభూ పడిమచరితలో - 36వ సంధి - మూడవ కడవకంలో 11 శ్లోకాలలో ఈ కథ వర్ణించబడింది.

రంగనాథ రామాయణంలో భాగే భాస్కర రామాయణంలో కూడా ఈ జంబు కుమార వధ ఉంది - కొంచెం మార్పుతో.

యుద్ధకాండలో - తనకు సీత గిరిపిన విభీషణుని రావణాసురుడు తన్నబోవడం, కత్తి ఎత్తడం-అనే విషయాలు - రంగనాథ, భాస్కర 'మొల్ల' గోపినాథ-రామాయణాల్లో వర్ణింపబడి ఉన్నాయి. విమలసూరి రచనలో-విభీషణ సూర్యగమపవ్వంలో

“ ఏవం పభాసయంతి, విభీషణం కోహపూరియం మరిసో
ఆయడ్డి ఊణఖగ్గం, దహనయజోహస్తుం - | 55-18 |

ఇంతేగాక - “యద్భోభణ ఇ దహముహో నిక్కుమఉ విహీసజో మహాపురి ఓ”
| 55-21 |

అంటూ విభీషణుణ్ణి నా నగరం నుండి తరిమి వెయ్యండి అని కూడా అంటాడు.

స్వయంభూ రచనలో పరులను ప్రశంసిస్తున్న నిన్ను ఇప్పుడే నరుకుతానని కత్తి ఎత్తుతాడు రావణుడు.

“మరుపాడ నిమహిమండ లేసిరం - మమ, జింద యరం, ప రపనంసిర”
| 57 - 7 - 39 |

తాను చెప్పిన పాతపు చెవినబెట్టని సహోదరుని చల్లగా వదలి తన మంత్రులు నలుగురితో విభీషణుడు శరణాగతుడై రాముణ్ణి చేరవచ్చాడనే వాల్మీకి రచనానికి భిన్నంగా తెలుగు రామాయణాలలో చోటు చేసుకున్న ఈ పైరీతి కథనం ప్రాకృత రామాయణాల ప్రభావంతో వచ్చినట్లు కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తోంది.

వాల్మీకి రామాయణంలో మండోదరి పాత్రకు అంతగా ప్రాధాన్యం కనబడదని చెప్తూ ఉండగా యుద్ధ విషయాలలో ఆమె జోక్యం లేవని వేరే చెప్పాల్సిన పని లేదు. ప్రాకృత రామాయణాల్లో మాత్రం మండోదరి ప్రమేయం ప్రపంచీకరింపబడి ఉంది. విశేషమేమంటే మండోదరినే రావణుడు సీత వద్దకు చూతగా పంపే ఉదంతం. సీత తనను వలచేలా చెయ్యమని అర్థాంగిని అర్థించిన సందర్భంలో మండోదరి రావణునికి చాలాచూరం పాతపు చెప్తోంది. సీతను రామునిదిచ్చి, కులము మానము నిలుపుకో మంటుంది. రావణుడు వినిపించుకోడు. అప్పుడు ఆమె భర్త మాట కాదనలేక రాయబారమూ సడుపుతుంది. రాముడికి సీతనిచ్చి సుఖంగా ఉండమని వాల్మీకి మండోదరి చెప్పదు. కాని రంగనాథ రామాయణంలో మండోదరి ప్రహస్తు మరణానంతరం కొలువుకూటానికి రానైవచ్చి - సీతనిచ్చి రామునితో సంధి చేసుకోమని శతవిధాల చెప్తుంది.

స్వయంభూ రచనలో మండోదరి — సీతను కోరుకోవడం ఎలాంటిదో చెప్తూ

జంసుహు కాలకూడు విను, ఖంతహుం

జంసుహు పలయాణలు, పక్షన స్తహుం

జంసుహు భవసంసార, భమంతహుం

జంసుహు షారణయహూ, ణీవన స్తహుం

జంసుహు జమ సాసణం, పేచ్చ స్తహుం

జంసుహు అని పంజరం ఆచ్ఛ స్తహుం

జంసుహు పలయాణల కస్తరేం

జంసుహు పంచాణణ, దాడంతంరేం

జంసుహు ఫణిహాణిక్కు, బుడ స్తహుం

తం సుహు; ఏహ, జారి, భుంజంతేహుం | 41 - 7 - 1 - 6 |

కాలకూట చిక్షం తినుటలోగల సుఖమెంతో, ప్రళయాగ్నిలో ప్రవేశించుటలోగల సుఖమెంతో, భవసారంగంలోగల సుఖమెంతో, ప్రళయాసల ముఖము ప్రవేశించుటలోగల సుఖమెంతో, శేషనాగుని శిరోమణిని తీయుటలోగల సుఖమెంతో, ఈ శ్రీతో భోగించుటలో అంతే సుఖమున్నది. కావున ఆ ఆలోచన విడుమని మండోదరి భర్తను వేడిగది ఆ భర్త భార్య మాటను చెవిని పెట్టలేదు. భర్త కోరిక మేరకు ఆమె రాయబారము నడిపిసిది. మహారాజ్ఞి మండోదరి కుంటెనకత్తె అయినది.

ఆంధ్రకవులు మండోదరిని ఈ కార్యమునకు నియోగించలేదు. ఆమె చేసిన హితబోధను మూత్రము స్వీకరించి రావణుని హెచ్చరించారు.

యుద్ధం ఆరంభమైసిది. లక్ష్మణుణ్ణి మూర్ఖిల్లజేసిన రావణుడు తనకింక తిరుగులేదని విజ్ఞప్తిగే రయణంలో లక్ష్మణుడు జీవించాడనే వార్త వచ్చింది. వెంటనే బహురూపి అనే విద్యను సాధించే తలంపుతో జిన మందిరమయిన— శాంతినాథా లయంలో తపోనిష్ఠలో కూర్చొన్నాడు. ఈ చిక్షయంతెలిసిన వానరులు లంకలో ప్రవేశించి సర్వమూ నాశనం చేశారు. అంతఃపురంలో ప్రవేశించి అంగదుడు మండోదరి కొప్పుపట్టి భావమునున్న జులయంలోకి ఈడ్చుకొని వచ్చాడు. పుష్కలోద్భవి రావణుడితో ఈ భవమందిరం కట్టుకున్న భార్యనిలా అవమానిస్తూ

ఉంటే అని ఎలుగెత్తి పర్కింది. అయినా రావణుడు స్థిరచిత్తుడై బహురూపి విద్యను సాధించాడు.

ఈ ముట్టంలో రావణుడు బహురూపి విద్యను సాధించిన విషయం తప్ప తక్కినదంతా రంగనాథ రామాయణంలోకి యథాశ్రయంగా వచ్చి చేరింది అక్కడ రావణుడు చేసినది బహురూప విద్యకై ఇక్కడ చేసినది పాతాళహోమం. అయితే ఆ హోమం మాత్రం భగ్నమయింది జినాలయంలో జినభుక్తుడు చేసిన సాధన భగ్నం కావడం- ఆ మత ప్రచారానికి అడ్డు వస్తుంది కనుక- అక్కడ రావణుని తపోనిష్ఠ సడలలేదు.

కొప్పపట్టి తనను అంగదుడు. ఈడ్చుకొని వచ్చే సందర్భంలో స్వయంభూ మండోదరి-

‘రే రే జంకి ఉ మహుకేస- గాహు- అణ్ణవి మహా ఏవిహుం

హియయాహు’ | స్వ 72-11-8 |

అరె : మాడుము- నా కేశమును పట్టుకొని లాగుచున్నారు. నీ మహాదేవి హృదయము- ఈ అవహునమును సహింపలేకున్నదని ఆక్రోశించినది. భాస్కర రామాయణంలో కూడా-

దనుజ శ్రీః దల మట్టి యాడ్చు కరిణం దన్యంగి కేగ్రహం

బౌనరం జేయుచు నంగదుం డనురకాంతోదీర్ణ సంక్రాంతరో

దన రావణులు నింగి ముట్ట..... | యుద్ధ- 1873 |

అని వర్ణించాడు.

రంగనాథ రామాయణ భాస్కర రామాయణాలు ఇలా ప్రాకృత రామాయణాల ప్రభావంలో రచింపబడ్డాయి రంగనాథ రామాయణ విషయంలో తండ్రి బుద్ధారెడ్డి రచనలోనే కాక, తనయులు- కాచిపిఠుడు, విఠలనాథుడు రచనలోకూడా ప్రాకృత రామాయణ ప్రభావంలో- రావణుడికి దశముఖములు ఎందుకున్నాయనే విషయాన్ని గురించి ఒక విశేషవృత్తాంతం కూర్చారు.

ప్రాకృత జైన రామాయణాల్లో రావణుడికి పది తలలుండడాన్ని ఒప్పుకోరు. దశానన నామాన్ని వాళ్ళు రెండు విధాలుగా సమర్థించారు. విమలసూరి మొదలయిన వాళ్ళు- రావణుని బాల్యంలో అతని తల్లి అతనికి నవరత్నమాలికను అంకితమిచ్చి

దనీ- ఆ సవరత్నాలలో ప్రతిఫలించిన రావణుని ముఖాలను చూసి రావణుణ్ణి నాటసుండి దశముడుని పిలిచారనీ వివరించారు

సంఘదాసు- రావణుని పూర్వీకులు- సహస్రగ్రీవుడు, పంచదశగ్రీవుడు, వింశతిగ్రీవుడు- ఇలాది నామాలు కలిగి ఉండేవారనీ- ఆ కోవలో రావణుడు- దశగ్రీవుడయ్యాడేగాని- పదిముఖాల ప్రసక్తి లేదనీ చెప్పాడు పది తలలుండడం అసంభవమని ఆయా రామాయణ కర్తలన్న మాటలను, వారి రచనలనూ చూసిన ఇంటకవులు- రావణుడికి పదితలలు లేవని ఇప్పుడు ఉత్తర రామాయణంలో వ్రాయడానికి పీలులేదు గనుక- ఉన్నందుకు కారణాన్ని సృష్టించారు. ప్రాకృత రామాయణ కర్తలు దశాసన విషయమై పదే పదే ప్రశ్నించడాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని వీళ్ళి కథ కూర్చినట్లు తోస్తుంది ఆ కథ-

విశ్రవసుని ఆశ్రమంలో ఒక చెట్టుమీద పక్షి దంపతులు కాపురం ఉన్నారు. ఆడు పక్షి గుడ్లు పొదుగుతోంది మగ పక్షి ఆహారం తెచ్చిపెడుతోంది ఒక రాత్రి మగ పక్షి రామరపువ్వులో చిక్కుకుపోయి రాలేక ఉదయాన్నే వచ్చింది. ఆడు పక్షికి కోపం వచ్చింది రాత్రంతా ఎవరితోనో గడిపావంది మగపక్షి పాపం- నేనే పాపం ఎరుగను- నాలో నిజంగా తప్పే ఉండే- ఈ విశ్రవసు పోయే సరకానికి పోకానంది. ఆ మాట విన్న ఆడుపక్షి, విశ్రవసు కూడా తెల్లబోయారు. అదేం మాట. వివరంగా చెప్పనుంది ఆడుపక్షి. పది నెలలుగా ఋతుమతి యైన కైకసిని విశ్రవసు ఋతుకాలంలోనైనా పొందకపోవడం మహాపాతకమని చెప్పింది మగపక్షి. విషయం విన్న విశ్రవసు-

“తనయాత్మ ఋతువుల దశకంబు నిలిపి

గౌనగౌనియా యింతి గూడిఁ గూడుటయును

.....

ఇరువది చేతులు- పది తలలుగల పురుషాత్మని గాంచె”- నని రావణుని దశ శిరములకు కారణం పని గట్టుకొని చెప్పవలసి వచ్చింది. ఈ విషయం అవాల్మీకం మాత్రమే కాదు. ఆనందాధ్యాత్మ రామాయణాల్లో కూడా లేదు.

ఇక ప్రవరసేనుని సేతుబంధ కావ్యంలో- సేతునిర్మాణానికి వానరులు. తెచ్చివేసిన శిలలన్నీటిని తిమింగలాలు మింగేస్తున్నాయనీ- నలుని వర ప్రభావంతో చివరకు రాక్షస తేలగా సేతునిర్మాణం పూర్తయిందనీ రచించాడు. భాస్కర మొల్ల రామాయణాలో ఈ విషయం పసావింపబడి ఉంది

| భాస్కర యుద్ధ - 242, మొల్ల యుద్ధ - 1ఆ - 42వ |
 “సశిల మహివేధవి అదోసిహరసహస్స రవి రమామగ్నో
 అశతుం గో ఎమహివా రో తిమింగిలస్సవ అణే తణ్మిదణ్మో”

| సే 7-3 |

సూర్యుని రథమార్గాన్ని అడ్డగిలిగేటంత ఎత్తుగల పర్వత భిరార్ని చూడా
 మింగలాలు గడ్డిపోచల్లా మింగేస్తున్నవి.

కుపితుడై తన మీదికి బాణాన్ని వదిలిన రాముని చెంతకు సముద్రు
 కౌక్కిడే వచ్చినట్లు వాల్మీకి వర్ణన. గంగా సహితుడై వచ్చినట్లు ప్రవరసేనుడు
 పల్లించిన ప్రసిద్ధ శ్లోకాన్ని బుద్ధారెడ్డి, భాస్కరుడు కూడా గ్రహించారు.

| భాస్కర రామ 224 |

“రుహి రారుజారోమంచం, ఖలంత - గంగావలంబి అం వామభు అం

| ౪ - 5 |

గంగావలంబిత వామభుజుడై వచ్చాడట

కావ్యకవుల మీదెకాక, జానపద కవుల మీదమీదా ప్రాకృత రామరఖా
 ప్రభావం కనిపిస్తుంది.

సీత మందోదరి మాతురనీ, అమె జన్మ సప్తత్రయ మంచిది కాదనీ, అందు
 వల్ల పెద్దైలో పెద్దై మిథిలాసగరంలో పాలిపెట్టారనీ, అదే భూమిని దున్నే తరు
 ణంలో జనకునిని చొరికిందనీ సంఘవాసుని వసుదేవహిందీలో మొదటిసారి చెప్ప
 బడింది. ఆనంద, ఆధ్యాత్మ రామాయణాలకంటే వసుదేవహిందీ ప్రాచీనమయినదని
 విమర్శకుల అభిప్రాయం. కాగా ఈగాథ తెలుగు జానపద గేయాల్లో తరుచుగా
 వినిపిస్తూ ఉంటుంది. జనశ్రుతిలోనూ బహుళంగా ఉంది.

వాల్మీకి రచన ప్రకారం- లవకుశలు సీరాగర్భ జన్మలు, కవలలు.
 లవదొక్కడే సీతా తనయుడనీ- వాల్మీకి ఒకానొక సందర్భంలో కుశుని మంత్రించి
 చేసిన బాలుడే కుశుడుగా సీతా పుత్రుడయ్యాడనే విషయం- కుశలవులకుచ్చల
 కథలోను, కుశలవుల తొట్టె పాటలోనూ ఉన్నది. పైగాచీ ప్రాకృత బృహత్కథలో
 ఈ రీతి కథారీతి ఉంది. అలంకారవతి అనే తొమ్మిదో లంఘకము- ఒకదో
 తొమ్మిదో ఈ కథ ఇది.

రాముడు చేసే నరమేధానికి- లక్ష్మణుడు లవుణ్ణి మూర్ఖిల్లజేసి బలిపశువుగా తీసుకొని వెళ్ళడం, సీతదూఢాన్ని చూడలేక- వాల్మీకి కుళుణ్ణి అయోధ్యకు పంపడం- కుళుడు లవుణ్ణి రక్షించడం కూడా బృహత్కథలో నుండి కుళలవుల కుచ్చల కథలోకి జాలువారింది

జైన రామాయణాల్లో లవకుళుల పేర్లు లవణుడు-అంకుశుడు. వాల్మీకి రామాయణంలో లవకుళులు తండ్రితో యుద్ధం చెయ్యరు. రామాయణ గాయకులుగా అయోధ్యలో రాముణ్ణి కలుసుకుంటారు నిజం తెలిసిన రాముడు వాళ్ళని పుత్రులుగా స్వీకరిస్తాడు.

జైన రామాయణాల్లో నిర్దోషి అయిన తమ తల్లిని నిర్దాక్షిణ్యంగా అడవుల పాలు చేసినందుకు లవణాంకుశులు రామలక్ష్మణులతో యుద్ధంచేసి విజయంపై- తండ్రిని చేరుకుంటారు. కుళలవుల యుద్ధం ఆంధ్రస్త్రీలు ఆప్యాయంగా పాడుకునే పాట. తండ్రి కొడుకుల మధ్య ఈ యుద్ధానికి బీజం జైన రామాయణాలు వేసినదే. "పడిమచరియమ్"లో 91వ పర్వం- లవణాంకుశల యుద్ధ పర్వం. కుళలవుల కుచ్చలకథ, కుళలవుల తొట్టె, కుళలాయకము అనే రామాయణపు పాటలు- ప్రాకృత రామాయణాల ప్రభావంతో ప్రవర్తిల్లినవే అని నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చు.

ఇక ఆధునిక రామాయణ కర్తలలో కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు ప్రాకృత రామాయణాల పద్ధతిలో రావణాదుల జన్మ వృత్తాంతం బాలకాండలోనే- రామాదుల జననంకంటే ముందుగా చెప్పారు. అదిగాక పేరు రామునికి లక్ష్మణుని మరణంతో ముతించెడిన వృత్తాంతం ఆధారంగా తీసుకుని- వేదాద్రి మహాత్మ్యం వ్రాసి- రావణుణ్ణి సంహరించిన కారణంగా రామునికి పిచ్చెక్కిందని- ఆ పిచ్చి హరిభట్టు అనే బ్రాహ్మణుడికి ఇచ్చి- తాను వేదాద్రి దర్శనం చేయడంతో కుడుట పడ్డాడని వ్రాసారు జైన రామాయణాల్లో ముతించెడిన రాముని దేవుల్ని బహుదా వర్ణించారు.

ప్రాకృత రామాయణాల్లో గర్భవతిఅయిన కైకసి తన గర్భంలోగల శిశువు క్రౌర్యాన్ని తన చేష్టలద్వారా వ్యక్తీకరించేదని వర్ణిస్తూ-

"జత్తో పమాయ జాయా, తత్తోచ్చియ నిత్తురా వాణీ
అంగసే అఇ కటిణం, సూరంఠణతత్తి నిభృయం హియయం
దా ఉం సురాహి వస్సవి, ఇచ్చిఇ ఆణా సమారంఠం
సంఠేవి దప్పణయలే, నియ్యర్పాయం పలోయపివగ్గే"

గర్భవతి అయినప్పటినుండి ఆమె వాడు సిద్ధరంగా మారింది. ఆమె అంగాలు అత్యంత కరోరాలయినవి. ఆమె హృదయం పొరులలో యుద్ధం చేయ గోరుతూ ఉంది. దేవేంద్రుడిరూపా ల్ల జచ్చేలా వ్యవహరించేది అద్దం ఎదురుగా ఉన్నా కత్తిలోనే తన ముఖ సౌందర్యాన్ని చూసుకునేది" అని

సాధారణంగా గర్భిణి శ్రీ ఆలోచనలు, ఆమె హాసనిక స్థితి గర్భస్థ బిబ్బు మీద తమ ప్రభావాన్ని చూపుతాయని విజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుల మూల ఇక్కడ గర్భస్థుడైన శివునుబట్టి చాతుదేవి సడవడిక చూపిస్తున్నట్లు స్పష్టం. విపరీతమే అయినా దినదగిన విషయం. ఈ విషయాన్ని- ఆధునిక నాటక కర్తలు గుర్తించారు. రావణుని దిమ్మ వృత్తాంతం కంటే రాముని దిమ్మ వృత్తాంతానికి అధిక ప్రాముఖ్యతను యిచ్చే తెలుగు కవులు గర్భవతి అయిన కౌసల్యను చర్చిస్తూ ఆ పద్ధతి ప్రవేశపెట్టారు.

చిలకమర్తి లక్ష్మీ సరసింహముగారు 1889లో శ్రీరామజననము అనే నాటకం వ్రాశారు. వారే స్వయంగా ఈ నాటకాన్ని గురించి స్వీయచరిత్రలో ఇలా వ్రాసుకొన్నారు.

“ఇందులో గర్భవతియైన కౌసల్య ఆవేశమ”నడి భాగమొకటి గలదు. గర్భములోనున్న శ్రీరాముడు రావణుని దుర్లయమునకు రోసి తన యాగ్రహమును కౌసల్య నోచినుండి వెడలగక్కును అది కొంత భయంకరముగ నుండును. ప్రేక్షకు లా రంగమును మాడ మిక్కిలి మెచ్చుకొను చుండెడివారు.”

| స్త్రీ చ-పు-3 |

పానుగంటి లక్ష్మీ సరసింహముగారు కల్యాణ రాఘవములో గర్భవతి అయిన కౌసల్య- రామావేశతయై- వీడి ధనుస్సు- రావణాధిపతి కాచికో నీ మరణ మింక నిశ్చయము- అనిపించారు. ఈ పద్ధతి- సునర్ల అనంతరావు, సోమరాజు రామానుజరావుగారు కూడా తమ తమ నాటకాల్లో చొప్పించారు.

దరహం మీద ఆంధ్రంలో కావ్యకవులు, శాసన కవులు, ఆధునిక కవులు, నాటక కర్తలు కూడా ప్రాకృత రామాయణాల్లోని వివిధ పుష్పాలను ఏర్పి చూర్చి ఆంధ్ర రామాయణ రచనలకు రమ్యతరంచేసారు.

తన రామాయణ రచనాంతంలో కమలమూల చెప్పిన మూలలతో, నేను గోంతు కలిపి ఈ వ్యాసం చూగిస్తున్నాను.

“ఊణం అక్షరత్రంవా, జంపితకయం పదాయదోసేణం
తంమే పరిపూరేశం- భువంతు- ఇహ పండియా సవ్యం ”

| 18 - 18 |

ప్రమాద దోష వశమున నేను వదలిన ఆయా విషయాలను పండితజనులు భారతమున నా దోషాలను క్షమింతురు గాక.

అపభ్రంశ రామాయణము

స్వయంభూకవి సాహిత్య సారభము

బహుభాషల బహువిధముల బహుదేశముల వెలసిన రామకథను అపభ్రంశ ప్రాకృతమున వ్రాసిన కవులలో స్వయం భూదేవుడు ఒకడు అని తెలిసికొని ఉన్నాము. “అపభ్రంశ భాషాకవి చక్రవర్తి” యని అతని బిరుదము. అపభ్రంశ భాషలో ‘పడిమచరిత’ అను పేర రామకథను, ‘రిట్టనేమిచరిత’ అనుపేర కృష్ణ గాథను మహాకావ్యములుగా తీర్చుటయేగాక ఆ భాషకు ఛందస్సును కూడ వ్రాసి ‘ఛందస్సుచామణి’ యను బిరుదమును కూడ పొందినాడు స్వయంభు.

‘వర్ణనాసపుణః కవిః’ అని కదా! అలంకారికుల మాట. కవి తన నేర్పు మెలయ వర్ణించిన వర్ణనలకు సహృదయులు కర్పూరసిరాజనమిత్తుదురు. ‘ఎంత అద్భుతముగ వర్ణించెనంటి’ అని ప్రశంసించుట అతి సామాన్య విషయము. కాగా వర్ణనలకు కావ్యమున గల స్థానము గౌరవనీయమైనదనుట స్పష్టము. వర్ణనలకు అలంకారములతోడి పొత్తు అవినాశభావమయినది. అందును అలంకారరాజమగు ఉపమ అడుగడుగున ప్రత్యక్షమగు చుండును. ఉపమానమున సామాన్యముగా కవులు సర్వజనులకు పరిశీలనానులభ్యమైన, పరిచయమందరమైన ప్రకృతినుండి గ్రహింతురు. కొందఱు ఉద్దండకవులు ఈ అలంకారములందు పెక్కు శాస్త్ర విషయములను జోడించుచుండురు.

పరిమితజన పరిజ్ఞానమునకు మాత్రము నోచి పుట్టిన అర్ధజాత్రసంబంధి అలంకారముల ప్రధాన ప్రయోజనము ఆయా కవులకు గల వివిధశాస్త్ర పాండిత్యము ప్రదర్శితమగుచుండుట. జిజ్ఞాసువులగు పాఠకులు విదమచ్చుకొనిన తరువాత ఆ ఉపమలవలన కలుగు ఆనందము ఇమందమై యుండుట కాదనరానిది.

స్వయంభూదేవుని రచనమున అలంకారసంధానము వ్యాకరణశాస్త్రపరి జ్ఞానము ప్రతిధ్వనించుచుండును. స్వయంభూకవి రామాయణపతనము పూ రియుగ

సరికి ఒక మూడి భాషా సంస్కారము గలవానికి కూడ వ్యాకరణ పరిభాషతో పరిచయమేర్పడినది. వ్యాకరణవేత్తలకు అవి వారి పరిజ్ఞానము నొకపరి నెపయకు తెచ్చి 'ఓహో!' అనిపించును.

స్వయంభూకవి వ్యాకరణశాస్త్రపాండిత్యమును పట్టి యిచ్చునట్టిది 'పడిమచరిత.' అడుగడుగున వ్యాకరణ విషయములతోడి ఉపమానమును, అలవోకగ, అతిసుందరముగ కొనిరాగల నేర్పుగల కవి స్వయంభూకవి. ప్రబంధముల యందు పరంపరగా విధింపబడిన అష్టాదశ వర్ణనలలో పెక్కింటికి స్వయంభూ వ్యాకరణము తోడి ఉపమానమును కూర్చెను.

వ్యాకరణము నింతగ ఉపయోగించుకొనిన ఈ కవి తనకు వ్యాకరణజ్ఞానము సుంతయినను లేదని కావ్యావతారికలో చెప్పికొనెను

“బుహుయా సయంభు పక్షం విజ్ఞవక్ష
మక్ష సరి సః అణ్ణాణాహం కుకక్ష
వాయరణుక చావిణ జాణీయ ఉ
జఉ విత్తి-సుత్తువ డాణి యఉ
జవు పంచహరహో తత్తరెయ
జఉ సంధిహె ఉప్పరి బుద్ధిది య
జఉ జీను అట సత్త విహత్తయ ఉ
భవ్విహ ఉసమాన- పఉత్తి చఉ
భక్కార య దసలకారణ సుయ
వీసోవనగ్గ పచ్చయ వహుయ
జవలా వల ధాఉణి వాచగణ
జఉలింగ, ఉవాజ, వక్కువయణు”

ఆలుగులో వివరణ :—

“పండితలోకమునకు, స్వయంభూ చేయు నివేదనము —

నా కంటె కుకవి మరియుకడు లేడు.

నేను ఏ విధమగు వ్యాకరణమును ఎరుగను.

స్పృత్తి, సూత్రముల వ్యాఖ్యకూడ నేను ఎరుగను.

ఇక ప్రత్యాహారముల విషయము చెప్పనేల.

సంధివిషయమునకు నా బుద్ధి స్థిరముగ నెప్పుడు నిలువలేదు.

నేను సప్త విధములగు సమాసముల ప్రక్రియ కూడ ఎరుగను.

నేను అరుకారకములను దశవిధ లకారములను

ఇరువది ఉపసర్గలను ప్రత్యయములను వినియుండలేదు.

ధాతువుల బలాబలములు నిపాతములు

గణము, లింగము, ఉదాది. వక్రోక్తి

ఏకవచన, ద్వివచన, బహువచనములను నేను వినలేదు."

వ్యాకరణ జ్ఞానములేనివారు వృత్తి, సూత్రము...అనుచు ఈ రీతి విషయ సూచికను, వ్యాకరణ పరిభాషను ఎట్లు వివరింపగలరు? ఇప్పట్లున కవి వాక్కున వ్యంగ్యవాసనావిలసనము పొరము ముద్దినది.

ఏమియు ఎఱుగననుచునే కవి వ్యాకరణవిషయములను ఉపమానముగ స్వీకరించెను. స్వయంభూతవి పదియవ శరాబ్ధివాడు. వ్యాకరణపరిభాషను కావ్య రచనావ్యాసంగమున వాడిన సంస్కృతకవులలో హర్షుడు అగ్రహరుడు. అతడు పండితడవ శరాబ్ధివాడు. అగుట ఈ విషయమున హర్షునకు స్వయంభూతవి అగ్రసరుడగును.

విద్యదోషధము కావలయునని హర్షుడు ప్రయత్నపూర్వకముగా పండితునిగ సంస్కృత భాషలో రచించిన నైషధములో సిద్ధి ప్రయోగములుండుట నహామే గాని విపరీతముకాదు.

కాని, వాడుక భాషయగు అపభ్రంశభాషలో సరళశైలిలో రామకథాగానము చేయుచు స్వయంభూతవి తన వ్యాకరణపాండిత్యమును అతివేలముగ ప్రదర్శించెను. అగుగాక. అతడు వ్యాకరణమును ఉపమానముగ స్వీకరించినను అది సులభ భోధకమగు రీతిలో వివరించెనేగాని పాండిత్యప్రదర్శన చూపనెంచలేదు.

"ప ఉ మ చ రి ఉ" రచనము నందలి భాగములకు సంధులని పేరు. ఈ కావ్యమున మొత్తము తొంబది సంధులు. యుద్ధకాండము 77వ సంధితో ముగియు చ్చున్నది. 78 వ సంధితో ఉత్తరకాండమారంభమగును. ఈ కాండను స్వయం భూతినయుడగు త్రిభువన స్వయం భూ రచించెను. తండ్రి రచనలో అడుగుడుగూ, కానవచ్చు వ్యాకరణవిషయ విజ్ఞానము తనయుని రచనలో రేఖామాత్రముగ నయిన గానరాదు.

రెండవ సంక్షలో ఋషభదేవుని వర్ణనలో స్వయంభు మొదటగా వ్యాకరణముతో సామ్యము చెప్పెను.

పట్టాభిషేక ప్రభ - వ్యాకరణము :

ఋషభదేవుని పట్టాభిషేకవర్ణనమది. పట్టాభిషేకము యథావిధిగ పూర్తియైనది. అట్లు పట్టాభిషిక్తుడైన ఋషభదేవుడు—

“కాలే గలంత ఏణా హుణియ — దే ఇ -ర్ది - పరిచడ్డ ఇ
వివరి జలత క ఈ హి వాయురణు గంధు బహవడ్డ ఇ”

“పండితులచే వ్యాఖ్యానింపబడిన తరువాత వ్యాకరణ గ్రంథము అర్థప్రకాశము పొందునట్లు పట్టాభిషేకానంతరము ఋషభదేవుని శరీరకాంతి వృద్ధికా జొచ్చినది.”

వ్యాకరణగ్రంథము వ్యాఖ్యానాపేక్షము. సమర్థుడగు పండితునిచే వ్యాఖ్యానింపబడినచో దానిలోని అర్థము ప్రకాశమగును. సులభగ్రాహ్యమగును. స్వయంభూదేవునకు పట్టాభిషిక్తుడైన రాజును చూడగనే వ్యాఖ్యానము గల వ్యాకరణగ్రంథము గుర్తునకు వచ్చినది. ఈ సందర్భమున ఋషభదేవుని కాంతిని కవి సూర్యునితోడనో, చంద్రునితోడనో పోల్చివచ్చును. అసలు అట్లు పోల్చుటయే కవినమయము. కాని స్వయంభూకవికి వ్యాఖ్యానముతో కూడిన వ్యాకరణము ఉపమానమైనది.

వ్యాఖ్యానము తోడి వ్యాకరణము అర్థప్రకాశవంత మగునను విషయము శర్వజనవిదితమే కదా : మామిడు శిశుపాలవధలో పాణినీయవ్యాకరణమునకు వ్యాఖ్యానమగు పస్పకమున ఉపమానముగ గ్రహించినాడు.

“అనత్పుత్ర పద న్యాసా, సద్యుత్తి సన్నిబంధనా
రాజవిద్యేవనో భాతి, రాజనీతిరపస్సా” (2-112)

“పస్పకము” లేని పాణినీయము వలె చాళిలు లేని రాజవిద్య రాజంపను అవును. పాణినీయము పస్పకమునందే వ్యాఖ్యానముతో మిగుల అర్థబోధకమైనదని వ్యాఖ్యానము ఈ స్వయంభూదేవుని ఉపమానమిటు సర్వదా ప్రశంసనీయమైనది

పురప్రవేశము - వ్యాకరణము :

పట్టాభిషేక ప్రభ ఇట్లు వ్యాకరణశాస్త్రముతో ప్రకాశింపగా - పురప్రవేశ విషయమునను వ్యాకరణమునే తోడు తెచ్చుకున్నది.

భరతుడను రాజు (ఈ భరతుడు రాముని తమ్మునికె ఖిన్నమైనవాడు) విజయ యాత్రను పూర్తి చేసికొని అయోధ్యానగరమున ప్రవేశించెను. కాని అతని ప్రధానాయుధమగు చక్రాయుధము మాత్రము అయోధ్యానగరపు సరిహద్దులలో ఆగిపోయినది. అట్లు ఆగిన విధము-

“ప్రథమ విహత్తి పేం తప్పరిసు జేమ్” [4 సంధి] - ప్రథమావిభక్తి లోనికి తత్పురుషసమాసము రాని విధముగా నున్నదట. తత్పురుషసమాసము ద్వితీయావిభక్తి నుండి సప్తమీ విభక్తి వరకు గలదు. కాని ప్రథమావిభక్తిలో రాదు. ప్రథమావిభక్తిలో నున్నచో అది కర్మధారయసమాసమగును. ఆ సమాస విషయమునంతయు సిట్లు ఒక్క ఉపమానముగ చెప్పినాడు కవి.

శ్రీ వర్ణన - వ్యాకరణము :

కవులు వివిధములగు ఉపమ ఉత్ప్రేక్షాదళంకారములను విరివిగా ప్రయోగించి శ్రీల అంగాంగవర్ణన చేయుట పరిపాటి. అట్టితావులందును స్వయంభూదేవునకు వ్యాకరణమే అచ్చివచ్చినది. కవికే కాదు రామాయణ కావ్యప్రభావ ముగ్ధులమై ఉన్న మనకుమూ ఈ ఘట్టమున కవిరామాయణ పాత్రలను వ్యాకరణాలంకార భాజనులను చేయుట ప్రయోజనం కూర్చునదికాక మానదు.

రామునితో సేతయు వనవాసమునకేగ సమకట్టిన ఘట్టమిది. రామగృహిణీ తన అంతఃపురమును వీడి వచ్చుచున్నది. ఆ మహాఇల్లాలు గదపదాభిరూప్య సన్నివేశము -

“జం భందో హాణిగ్గయ గాయత్రి

జం సంద్ధహోణి సరియవిహత్రి” (23 వ సంధి)

భందస్సునుండి గాయత్రి, శబ్దమునుండి విభక్తి విడివడి వచ్చినట్లున్నదట్లు ఉదాత్తమగు ఉపమానమిది.

అట్లునుండి సీతాస్వయాభిషేకము సుకవికృత కథవలె కనిపించినది.

“సుకజ కహవ్య సుసంధి సున్ధియ
సుపయ సువయజ సుసద్ధ సువిద్ధయ” (38 వ సంధి)

సుకవికథ వలె సుసంధియుతము. అనగా చక్కని పరిచ్ఛేదముతో కూడిన అని కావ్యపరముగా సమన్వయము.

సుసంధి - అవయవములకూర్పు అని సీత పరముగా

సుసన్ధియ - సవర్ణదీర్ఘాది సందులని కావ్యపరముగా

సుపయ- మంచి చరణములు కలిగిన అని సీతపరముగా

సుబంత, తిగంతపదములతో కూడిన అని కావ్యపరముగా

సువయజ-మంచివచనములు-మంచిమాటలు పలుకునట్టి అని సీతపరము గను,

ఏక, ద్వి, బహువచనములసౌగంధ్యముతో కూడిన అని కావ్యరచనా పరముగను

సుసద్ధ- మంచిశబ్దములనగా-చక్కని స్వరముతో అని సీతపరముగా, మంచి వర్ణములని కావ్యపరముగా-అర్థములు-

ఈవిధముగా సుసంధి, సుసన్ధియ, సుపయ, సువయజ, సుసద్ధములతో కూడి సుకవి కృత కథవలె సీత లష్కణునకు తోచినది.

సీత శీలమును గూర్చి చెప్ప సందర్భమిది : విద్యాధరులు సీతాదేవి ధీరోదాత్తతన వివరించు సన్నివేశము. సీత రావణుని అంతఃపురమున నున్నది. కామియగు రావణుడు ఆమె నాకర్షించుటకు విశ్వప్రయత్నము చేయుచున్నాడు. అయ్యు సీతాదేవి శీలము ఇసుమంతయు చెదరలేదు. రామాసక్తయగు ఆరామ మనస్సును పరపురుషుడు ఆకర్షింప జాలక పోయెను. అది ఎట్లున్నదనగా-

“పరపురి సేహిణ ఉచిత లాజ్ఞ

పాలే హి జహి వాయరణ భిజజ్జ

[44 వ సంధి]

మూర్ఖుడు వ్యాకరణమును భేదింప లేనట్లే, పరపురుషుడు సీతమానసమును భేదింపలేడు సీతాదేవి మానసము నిట్లు వ్యాకరణశాస్త్రముతో పోల్చినాడు వ్యయంభూ. లోకమున శాస్త్రములందెల్ల వ్యాకరణము కష్టవిహితమైగది. దీమాన్యు ల్లకే అది దీర్ఘకమ సిచ్చనది. మూర్ఖులకది ముట్టజాలనిది. కనుకనే రామునకు

తక్కు అన్యులకు సీత మానసము మూర్ఛని పాలిటి వ్యాకరణముగా కవి ఉప మించినాడు.

మరియొకటి— లష్మణుడు సీతను తలచు కొనుట.

“సుమర ఇవ యియా కరణు విహత్తివ” [50 వ సంధి]

వైయాకరణుడు విభక్తులను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనునట్లే లష్మణుడు సీతను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనెను. వైయాకరణునకు విభక్తులు చాల ప్రధానమైనవి. లష్మణునకు సీతయు అట్టిదే. కాగా ఉపమానము సాభిప్రాయమైనది.

వేటొకటి— రావణుడు సీతను సమీపించు ఘట్టమది.

“జావయి దీహ సమాసు విహత్తి హా” [50 వ సంధి]

దీర్ఘ సమాసము విభక్తి చెంతకు వచ్చునట్లు రావణుడు సీతను సమీపించెను; విభక్తి చెంతకు వచ్చిన సమాసము విభక్తికే లోబడును. ఇటు రావణుని స్థితియూ అంతియే.

రావణుని స్థితి నిట్లు చిత్రించిన కవి రావణపత్నియగు మండోదరిని గూర్చి చెప్పు సందర్భమున ఆమెకుగల ఆధిక్యత గోచరించు రీతిలో వ్యాకరణము తోడి ఉపమానమును చెప్పినాడు. సవతులచే పరివేష్టింప బడిన మండోదరి

“పథమ విహత్తివ సేన విహత్తిహా

జేడిర హార-దోర-పాలన్మేహా”

[49 వ సంధి]

ప్రథమావిభక్తి ఏరీతిగా తక్కిన విభక్తులలో ప్రాధాన్యము గలిగియుండునో ఆరీతిగా సవతులలో మండోదరి ప్రకాశించినదట.

నాయక. ప్రతినాయకుల పత్నులగు సీత, మండోదరులే కాక, రామాయణ కథకు సూత్రధారిణి యనదగిన కైకయు వ్యాకరణము వలెనే కాన్పించినది కవి సృష్టికి, రాముని దృష్టికి.

వనవాసముమాని అయోధ్యకు మరలి రమ్మని రాముని అర్థింను ఘట్టమది. తనను బేరవచ్చు కైక రామునకు

“సుపయ, సుసంధి, సుజామ వచణ-హత్తి, విహాసియ

కహ వాయరణ హో జేమ్ కౌక్కయ ఏంతి పదీసియ.”

[24 వ సంధి]

మంచిపదము, చక్కని అవయవముల పొందిక, చక్కని నామము కలిగి, మంచిపాటలతో, విభిన్నమగు భక్తిగలిగి వ్యాకరణము పఠే కనిపించినది కైక, తనకు గల వ్యాకరణదృష్టిని కవి రామునకును ఆపాదించినాడు—

భోజనక్రియ - వ్యాకరణము -

శ్రీరే కాదు. స్వయంభూదేవుని భోజనమును వ్యాకరణ మయ్యే. భోజన సమయమందయిన వ్యాకరణమును మరువజాలని వాడి రామాయణకర్త.

“వాయరణన సహజ - సవిజ్ఞాన ఉ - [26 వ సంచి] - ఆ భోజనము వ్యాకరణము వలె వ్యంజనయుక్తమై శోభిల్లుచున్నది. వ్యంజనమనగా పశ్యాన్నము. వ్యంజనములనగా హల్లులు.

వస్త్ర వర్ణన - వ్యాకరణము :

భుజించు పదార్థములే కాదు. ధరించు వస్త్రములు కూడ వ్యాకరణము వలెనే తోచినవి కవికి.

“భిజ్ఞు విలేవజ్ఞు దిజ్ఞ ఇదేవంగ ఇవద్ధయా
సాలంకార ఇణం సుకష కియజ్ఞ సుషసత్త్వయి
అహ- సుమత్త ఇవాయరణ ఇవ.”

[26 వ సంచి]

దేహాంగములను పేరు గల ఆవస్త్రములు సుకవి క్రియవలె సాలంకారములు. వ్యాకరణము వలె పరిపూర్ణములు.

మాలాకారులు - వ్యాకరణము :

మాలాకారులు వసించువీధిలోనికి వచ్చిన స్వయంభూకవికి నానాసూనదితాన జ్ఞానలు సోకలేదు. వ్యాకరణమే గోచరించినది.

“కత్త ఇవన్నాలా హర-సన్త ఉ
జం వాయరణ-కహ ఉ సుత్తత్తఉ.”

[45 వ సంచి]

మాలాకారులు గల అపీధి కథవలె, వ్యాకరణమువలె “ససూత్రమై” యున్నదట. సూత్రముతో కూడి ఉన్నదని భావము.

కథలో కథాసూత్రము. సూత్రకథ- అను వ్యవహారము.
వ్యాకరణము-లో-సూత్రములు.
కూడను ఘోరికట్టుటకు సూత్రము కావలయును,

ఈ సూత్రశబ్ద ప్రయోగము శబ్దార్థములపై కవికి గల విద్యతును వ్యక్తము చేయుచున్నది.

గృహప్రవేశము - వ్యాకరణము :

అంగ, అంగదులను పీచులు రావణునింట ప్రవేశించు విధము—

“తం దహవయణ ధరుతే కుమార మణితోరణ దారేలహి

వర వాయరణు జిహ అవుహప ఇష్టా పచ్చాహరహి” [72 వ సంధి]

ప్రత్యాహారముల ద్వారా వర్ణములు ఉత్తమవ్యాకరణములోనికి ప్రవేశించినట్లు అంగ, అంగదులు మణితోరణద్వారము గుండా రావణుని గృహములోనికి ప్రవేశించిరట.

లక్ష్మణుని మూర్ఛ - వ్యాకరణము :

రామాయణమున లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లినపుట్టుము రామునికి కాళ్ళాడనిస్థితి యైనట్టిది కవికి సూత్రము వ్యాకరణమే తోడై నిలచినది. రావణుడు “శక్తి” అను ఆయుధముతో లక్ష్మణుని కొట్టగా - ఆశక్తి “సద్దో ఇవ సవ్య ఏవిహత్తి ఏ” [67 వ సంధి] విభక్తులు శబ్దముల నన్నిటిని తమ ప్రభావమునకు లోనగునట్లు చేయువిధముగా ఆశక్తి లక్ష్మణుని తన ప్రభావమునకు లోనగునట్లు చేసెను.

రాజ్యవర్జన - వ్యాకరణము :

విరాధితుడు తన రాజ్యమును గూర్చి వివరించు సందర్భమున— రాజ్యము వ్యాకరణము నెన్నియో విధముల పోలియున్నదని కవి వర్ణించెను.

“వాయరణు జేమ ఇంపుజ్జణీడి
 వాయరణు జేమ స- విసర్జణీడి
 వాయరణు జేమ ఆయమణిహాణు
 వాయరణు జేమ ఆవసధాణు
 వాయరణు జేమ అభ్యవ్యహంతు
 వాయరణు జేమ గుణవృద్ధిదేస్తు
 వాయరణు జేమ విగహసమాణు
 వాయరణు జేమ సంధిశ్శుమ-ణు

వాయరణు జేమ అవ్యయజీవాడి
 వాయరణు జేమ కిరియా-సహాడి
 వాయరణు జేమ పరలోపకరణు
 వాయరణు జేమ గణ-లింగ-సరణు"

[9 వ సంధి]

వ్యాకరణమున

రాజ్యమున

వర్ణాగమము	-	ద్రవిడాగమము, రాజ్యాగమము
వర్ణ దేశము	-	రాజ్యశాసనమున కార్యముల నాదేశించుట
	-	ఆజ్ఞాపించుట
అర్థధారణ	-	ధనవిషయమున జాగ్రత్త
గుణవృద్ధి	-	మంచిగుణములు, అభివృద్ధికలిగియుండుట
సంధులు	-	యుద్ధ సంధులు
క్రియలు	-	క్రియా సహాయులగుట
వర్ణ లోప	-	పరులు (శత్రువులను లోపింపజేయుట)

ఈరీతిగా వ్యాకరణపరిభాషతో రాజ్యతంత్రము నందలి వివిధవిషయములకు సామ్యమును కూర్చి కవి వ్యాకరణము నందు తనకుగల మక్కువను నిరూపించుకొనెను.

యుద్ధవర్ణనము - వ్యాకరణము :

శ్రీవర్ణనము నందు వలెనే యుద్ధవర్ణనమునను ఈకవి పెక్కు తావుల వ్యాకరణముతో పోల్చి చెప్పెను. మచ్చునకు రెండు : విద్యాధరుల లంకేశ్వరుల యుద్ధమున వీరులు-

"లింపంతి మహారహ భత్రధయజి

వజ్రయా గరణవ వాయరణపయజి"

(14 వ సంధి)

వైయాకరణుడు వ్యాకరణమున పదములను భేదించునట్లు వీరుడుయుద్ధరంగమున రథ,వ్రత, ధ్వజాదులను భేదించు చున్నాడనెను. అట్లే-

లంకాసుందరి, హనుమానుల యుద్ధమున, లంకాసుందరి

"సర్వభూ ధక్కునపథమావిహ త్తి

(1 వ సంధి)

ప్రథమావిభక్తి శబ్దము మీదికి వచ్చునట్లు హనుమానుని మీదికి వచ్చినదట ఏశబ్దము మీదికైనను ప్రథమావిభక్తి నిర్భయముగా వచ్చి చేరుటను కవి ఇట సూచించినాడు.

పాత్రల వ్యాకరణ పాండిత్యము :

స్వయంభూదేవుడే కాక అతని పాత్రలును వ్యాకరణజ్ఞాన సంపన్నులు కాగా ఆయా పాత్రలు విషయవివరణము చేయు పట్టుల తమవ్యాకరణపాండితిని ప్రదర్శించు చుందురు. లక్ష్మణుడు, ఆంగదుడు అట్టివారిలో ముఖ్యులు.

లక్ష్మణుడు : రావణునితో సంధిప్రయత్నములు సాగించు రామునితో లక్ష్మణుడు - అన్నా! సంధివలదు. శరసంధానము చేయుము. యుద్ధమునకు వెనుకాడుచు సంధిచేయ గోరునట్టి ఓజో విహీనములగు మాటలకు నేను బహుదూర వర్తిని ఎట్లందురా.

“వాయరణు సుజంత హుం సంధి కరంతుహమ్

ఊదంతాయి - ణి వా ఉ జిహ” (2 వ సంధి)

వ్యాకరణము నేర్చి సంధి చేయబోవు వానినుండి ఊదంతాది నిషేధము లేట్లు దూరముగా బోవునో - అట్లు - అనును.

ఊదంతాది నిపాతము లనగా అవ్యయములలో ఆద్రవ్యవాచకము లయిన ప్రాదులకు చాదులకు నిపాతములనిపేరు. అందు ఓకారాంతములకు ప్రగృహ్య సంజ్ఞ కలదు వానికి అచ్చు పరమగునపుడు సంధి రాదు. ఈ వ్యాకరణవిషయమును లక్ష్మణుడు తనకు ఉపమానముగా గ్రహించినాడు.

అన్నయగు రాముని తోడనే గాక రావణునకు పంపిన సందేశమునను లక్ష్మణుని పాండిత్యము పరిమళించినది.

ఓ రావణా! నీవు ఘీంకరించు ఏనుగవయిన

“నేను మృగేంద్రుడ నయిన సింహమును ..” ఇత్యాదిగా కొన్ని ఉపమానములు చెప్పుచు దివరకు ఇహింశు హుం చ - సద్భు, తహిం సోపమాసు” (4వ

91) - నీవు 'చ' శబ్దమైనచో నేను నీపాలిట సహనమునగుదును - అనును - మానము చేయునెడ 'చ' కారము లోపించును -

అట్లే నీవు నశించుటయు తథ్యమని పౌచ్చిక ఇది.

అంగదుడు : రాముని రాయబారిగా అంగదుడు సంధిలై రావణుని మొదకు వెళ్ళెను. రావణుడు సంధికి అంగీకరించలేదు. ఆ విషయమును అంగదుడు 'మాదులకు వివరించు నన్నివేశమున

"సో రావణు సన్ధి కర ఇ దేవ

సహం సరేణ అమీ- ఈయూరు జేమ్ము."

(సంధి - 15)

'అమీ' శబ్దము సందలి ఈకారము సంధికి అంగీకరింపని విధమున రావణుడు సంధికి సుముఖుడు కాలేదని అంగదుడు రామునితో చెప్పెను. ఇచట 'అమీ' శబ్దము వంటివాడు రావణుడు. తన వ్యాకరణ పాండిత్యమును పాత్రల ముఖమునను ప్రకటించుట స్వయంభూకవికి ముచ్చట.

వ్యాకరణ విషయముల నింతగా ఉపమానములుగా గ్రహించి నేర్పు వెలయుచిన ఈ కవి ప్రకృతినుండియు పరమరమణీయములగు ఉపమానములను కూడ నెన్నిటితో తనకవితలో కూర్చియుండెను. అట్టి ఉపమానములలో నొకటి వత్సేకము ఆంధ్రుల మనము నలగించునట్టిదిగా నున్నది. ఆ ఉపమానము 'లిట్ట చేమి చరి ఉ' నందలిది.

పంచపాండవులు, నౌపది, కుంతి- హస్తినాపురికి పయనించుచున్నారు. ఆ దృశ్యము ఈ కవికి- ఏడుపాయలై సాగరమున కలియతోవు గోదావరిని జ్ఞప్తికి తెచ్చినది.

సంచలై సట్టయి పురవరహా

గొయావరి ముహ ఇమ్ వసాయరహా

(సంధి 21)

ఈ ఉపమ కవికి గోదావరి ప్రాంతముతో గల పరిధిని మూలించుచున్నది. ఈ కవి కర్ణాటకుని చరిత్రకారుల మాట. కన్నడపొంతును, తెలుగునేలను చాళుక్య రాజవంశీయులు పరిపాలించు యుగమునకు చెందినవా డీకవి. ఆ నాళ్ళలో అక్కడ జ్ఞాన శైలములకు ప్రతినిధియండినది. కన్నడియైన ఆ ప్రాకృతకవికి ఆంధ్ర భాషలో గల పరిధిని తెల్పుటకు నది సులభమైన ఈ ఉపమ చాలును.

కావ్యములో నదుల ప్రస్తావన భారతీయకవితా సంప్రదాయము. నది ప్రావిత్ర్యానికి ప్రతీక. కాగా కావ్యమును పవిత్రమైన నదితో పోల్చుట మన వారికి పరిపాటి. రామాయణమును గంగాది మహానదులతో పోల్చుట, ఆ కావ్యము నదుల వలనే భువనమునకు పుణ్యము కూర్చునదిగా చెప్పుట జరిగినది కవి సృష్టిలో. స్వయంభూకవియు ఈ గోత్రమునకు చెందినవాడే.

తన రామకథా కావ్యపు దెత్తుగడలో స్వయంభూ ఆ కావ్యమును కమలముతో పోల్చినాడు. ఇది జై నమత ప్రభావము. పద్మమే ఈ సృష్టికి మూల కారణమని జై నుల సమ్మిక. సృష్టికి మూలమైన అవతార పురుషుడు కాబట్టి రాముణ్ణి వారు పద్ముడు అంటారు. కాగా రామాయణానికి పద్మచరిత్రమని పర్యాయ నామం. అపభ్రంశ ప్రాకృతంలో పద్మచరిత్ర 'పడిమచరిక' అయింది.

తన 'పడిమచరిక' కావ్యానికి ఆతడు కమలం సాటువ తెచ్చాడు. దీర్ఘ సమాసాలు తన కావ్యరూపి కమలానికి నాశము, శబ్దములే దళములు అనగా రెకులు. అర్థమనే పరాగముతో సువాసితమై, విద్వాంసులనే భ్రమరములు తన కావ్యకమల రసపానం చేస్తారన్నాడు.

“దీహర సమాసజాలం సద్దదళంకే సరుగ్ధవియం

పుమామహుయర పీయురసం సయమ్భుకవ్యవ్వలంజయ ఉ”

1-7

తన కావ్యాన్ని కమలంగా భావించిన ఈ కవికి కమలానికి జనిస్తానమైన జలం గుర్తుకు వచ్చింది. జలమును పట్టి దానికి ఆకరమైన 'నది'. భావవ్యాపన. అందుతో అతనికి తన రామ కథా కావ్యము నదిగా భాసించింది. ఆ సందర్భమున ఆ సారస్వత పట్టభద్రుని జతనమున పరిభవిల్లిన ఉపమ పూర్ణోపమ స్థాయి అందినది.

రామకథారూపినదిలో—

అక్షరముల విన్యాసమే - సుందరజలసమూహము

అలంకారములు, చందస్సు - చేపలు

దీర్ఘ సమాసములు - ప్రవాహములు

సంస్కృత ప్రాకృత భాషలు - ఉభయతటములు.

ఈ తటములను ఒరసుకొని దేశభాష అనే జలప్రవాహము ప్రవహించుచున్నది.

అర్ధబహుళత - తరంగములు

ఆశ్వాసములు - తీర్థస్థానములుగా

రామకథ - నదీ గౌరవమును సంతరించుకున్నది.

“రామకహ జ య ఏహ కమాగయ

అష్టర వాస జలోహ మణోహర

సు అలిష్కార భందమచ్ఛోహర

దీహసమాస - పవాహ వక్త్రీయ

సక్కయపాయయ పులిజాలింకియు

దేసీభాసా ఉభయ తటజల

కవిదుక్కుర ఘణసద్దసిలాయల

అర్థవహల కల్లోలాణిభ్యయ

ఆసాసయ పమతూహ పరిభ్యయ

ఏహ రామకహ సరి సోహంతి.

(1-2-1-6)

రామకథను నదితో పోల్చడమే కాక స్వయంభూతన కావ్యంలో నదుల వర్ణన ప్రత్యేకిం గా చేశాడు. నదుల ప్రస్తావన ఈ కవి మెచ్చిన ఘట్టాల్లో ఒకటి అనుకోవచ్చు.

నదులు, సముద్రాలు, వాటికి సంబంధించిన కవి సమయాలు స్వయంభూతన రచనలో అనేక పర్యాయాలు ఉపయోగించాడు.

తైక స్వయం వరానిది వివిధ దేశాధీశులు వచ్చారని వర్ణించే సందర్భంలో 21వ సంధిలో—

ధత్తాః తాహే సయంవర మిలియవర

పరివాహజ హేమప్పహపముహ

వా ఇంసముద్ధ - మహాసిరిహేంధియ

జలవాహిణి - పవాహ సమూహ

అంటూ వర్ణించాడు.

సముద్ర మహాశ్రీ సమ్ముఖానికి నా నా ప్రవాహ రూపులగు నదులన్నీ వచ్చునట్లు ఆమె స్వయం వరానికి హరివాహన, హేమప్రభాది ప్రముఖులనేకులు వచ్చిరి. సముద్రాన్ని పురుషునితో నదులను శ్రీలతో పోల్చడం పరిపాటి. కాని ఇక్కడకైకేయిని సముద్రంతోను, స్వయంవరానికి వచ్చిన రాజులను నదులతోను పోల్చినట్లయింది, ఇదొక ప్రత్యేకత.

ఉపమానములుగా నదులను స్వీకరించు ఘట్టములు కొన్ని. శూర్పణఖను ఖరదూషణాదులు దొంగిలించుకొని పోయిరను వార్త విని రావణుడు కోపారుణ నేత్రుడైనాడు సంరంభముతో ఖరదూషణులను పట్ట బోయినాడు. ఆ సందర్భమున మందోదరి వచ్చి ఆతనిని ఆపినది. అది ఎట్లున్నదనగా యమునానది గంగానదీ ప్రవాహమునకు అడ్డు నిలిచినట్లున్నదన్నాడు.

“కరేధరి శతామమందోవరి ఏ

జంగంగావాహు జడిజనరి ఏ ”

12వ సంధి—

గంగయమునలు కలిసి ప్రవహించు మనోహర దృశ్యమును కూడ మరొక ఘట్టమున ఉపయోగించుకున్నా డీకవివరుడు. నీలవర్ణుడగు రాముడు, బంగారువన్నె వాడగు లక్ష్మణుడు కలిసి ప్రయాణించుట—గంగయమునలు కలిసి ప్రవహించు చున్నట్లున్నదట.

లక్షణరామహుం ధవలుజ్జల కసణసరీరజం

ఏక్కపాంమలియ ఇం

జంగంగాజడిజహింజేర ఇం.

20వ సంధి.

వివాహాది శుభసమయాలలో చదివే చూర్ణికలో నదులను పర్వతాలను పేర్కొను ఆధారము నేటికినీ కలదు. స్వయంభు రామాయణంలో వనమాల అను కన్య లక్ష్మణుని వరించినది. కాని ఆతడు లభింపలేదని ఆత్మహత్యకు తలపడినది. ఆ సందర్భమున ఆమె విలపించుచు వనదేవతలను, దళ దిశలను, సంబోధించుచు, గంగ, యమున, సరస్వతులను కూడ పేర్కొన్నది.

‘గంగాజి, జడిజ, -సరస్కృజహో’

—29వ సంధి

ఉపమానంగా నదులను గ్రహించడంతో పాటు స్వయంభు గంభీర, నర్మద, గోదావరి, తపతి, కృష్ణ, తుంగభద్ర, తావేరి, కామసారము, క్రౌంచ, రేవానదుల

స్వరూప స్వభావములను మనోహరముగ వర్ణించినాడు. ఈ వర్ణన సీతారామ లష్మణుల సంచారమును పురస్కరించుకొని.

గంభీర :- గంభీర అనునదిని ఆతడు ఏనుగుతో బోల్పినాడు. రాముడు పాదయాత్ర ప్రారంభించికొలది దూరమేగు నది గంభీరానది తగిలినది.

“ఆ నది అతివేగముగా తిరుగాడు మత్స్యములతో నిండి యున్నది. ఫేనధారతో కూడిన జలకణ హిమకణములు ఎగిరిపడుచున్నవి. గజజిగుళ్లతో తరంగములు ఆందోళితములగు చున్నవి. జలప్రవాహము కమల సముద్రముతో నిండియున్నది. తెల్లని హంసలు రెక్కలు విప్పుకొని వానిపై ఆడుచున్నవి. తెరటముల తీవ్రతచే సుడిగుండము లేర్పడుచున్నది. వనగజముల సమూహముతో ఆ నది శోభితమైయున్నది. అధికమగు ఫేనము రమ్యముగ కానవచ్చుచున్నది. ఆ నది మహాగజమువలె క్రిడించుచున్నది తూలుచూ, పడుతూ, లేస్తూ, మునుగుతూ. పడిగిడుతూ ప్రహుహిస్తున్నది. మొసళ్లతో, పాములతో భయంకరమై దుష్ప్రవేశ మయిన ఆ నదిని రాముడు చూచెను.

ఆనదిని చూచి రాముడు తనసేనను వెనుకకు పంపి వేసెను. సమరమున నోమర్థదగు రాముడు ఆ తరువాత ఆ భయంకర మగునదిలో ప్రవేశించెను. అతని చేతిలో సముద్రావర్త వజ్రావర్త ధనస్సులున్నవి. సీత ఆతని వామకరమున నున్నది. అస్థితిలో ఆమె కమలస్థిత లక్ష్మివలె ప్రకాశించినది. రాముడామనస్థైర్య పట్టు కొని నది ఆవలి ఒడ్డునకు చేర్చెను.

“అణ్ణు విధోవంతరు జాణజామ్

గంభీర మహాజిజ్ఞ దిట్టతామ్

పరిహచ్చ - మచ్చ - పుచ్చచ్చలంతి

ఫేణావళి తోయ తుసార దేంతి

కారండ డింభ డుంభియ సరోహ

వరకమల కరంబియ జలపక్షిహ

హంసావలి పక్వసముల్లాసంతి

కల్లోలవేల ఆవర్తదింతి

సోష జి బహు వజ్రగయ తాహసహియ

గంభీర పిండ దేలి సంతి అహిత

ఉచ్చలజ వలజ పడిక్ష్ లజధాజ
 మల్లంతి మహాగయ - ఓలవాజం॥
 ఆహార - మయర - రఉద్దసా సరిజయజ కడక్ష్తయ
 దుత్తర - దుప్పజ సార జందుగ్గ ఇదుప్పేక్తియ”
 23 సంధి - 13.

నర్మద

గంభీరానది దాటిన తరువాత రాముడు దర్శించిన నది నర్మద. ఆనదిని చూచుట తోడనే మనస్సుకు, నేత్రములకు ఆనందమును కలిగించినది.

ఏనుగులతో మొసళ్లతో హాదిన దాని రెండుతటములు తడతడమను శబ్దము తో తరంగములు విరిగిపడుచు ఉభయ తటములను తీవ్రముగా వచ్చి తాకుచున్నవి. ఆధ్వని అతి భయంకరముగ చినవచ్చు చున్నది. ఆధ్వనిని విని చకోరములు అచ్చట నండి ఎగిరిపోవుచున్నవి. అశ్వములు ఇరించుచున్నవి. గజములు ఫీంకరించుచున్నవి. ఉత్తమగజముల మదజలముచే ఆ నీరు నిండియున్నది కస్తూరీ పిశ్చిత మధుజలములు ప్రవహించు చున్నవి. గంధర్వులు, దేవతలు, పరుగిడుచుండిరి సంతుష్ట మనస్కులు ఆనదికి అంజలి ఘటించు చున్నారు వృషభములు మనోహరముగా రంరెవేయు చున్నవి. వాటికొమ్మలలో కమలములు తగులుకొని మనోహరముగ నున్నవి. భ్రమరములా కమలముల కేసరములలో ఒదాగుతానని యున్నది ఆకేసరములు జినేశ్వరుని పర్ణముతో సమానమై శోభిల్లుచున్నవి.

సీతాలక్ష్మణులతో గాముడా నీటి యందు దిగెను. ఉపకారపరులగు గానేన దేవులె వలె ఆ నది వారిని దాటించినది. (గాననదేవి జైనుల దేవత).

ఈ సర్మదానదీ వర్ణనమున స్వయంభూదేవుడు ముక్తపదగ్రస్తమును గ్రహించి రమణీయముగా వర్ణించినాడు.

“తాజంతరే జమ్మయ దిలుసరి
 సరిజణ మణ ఇయజాణందకరి
 కరి మకర కరాహయ ఉహయతడ
 తడ యడ పథంతి జం వజ్జరూడ . .

ఓడ ధీమణిజా ఎం గాథ భయ
 భయ భయ సముద్ధయ చక్కనాయ
 హయ హింసియ గజయ మత్తగయ
 గయపర అణవరయ వినట్టమయ
 మయ ముక్కర కంఠయ వహా మహు
 మహు యర రుణ్ణంతి మిలంతి తహు
 తహో దాణయ గంధవ పవహ గణ
 గణ భరియ కరంజలి తుట్టమణ
 మణ హర ధేక్కారము అంతి బల
 బల కమల రంబియ సంగదల
 దలే భమర పరిట్టియ కేసరహో
 కేసరుణిడి ఇవరజిణే సరహో

ధత్త

తో సీరాడిహ సారంగధర
 సహంగీయ వీసలిలేప ఇటణక
 ఉవయారు కరేప్పిణు రేవయేవ
 జంతారియ సాసణ దేవయవీ ||

27 వ సంపు.

తవతి - తప్తి

సర్వదను దాది రాముడు, సీత, లక్ష్మణులు తపతీ తీరమును చేరిరి - దాహ
 సంతప్తలైనవారు ఆ సదీ జలములను త్రాగిరి. సూర్యునిచే సంతప్తమయిన ఆ నీరు
 దుష్టునిచే పీడితుడయిన కుటుంబివలె ఉష్ణముగ నున్నది. సూర్యునితీరములతో
 మిశ్రిత మయినప్పటికిని రామాదుల జలములు చేతులతో తీసికొని త్రాగిరి. కాని
 వారికా నీరు చుదించలేదు ప్రీతికరములు కాదు. అజ్ఞానిని జీనవచుని వచనము
 ప్రీతి కలుగని విధముగా ఆ నీరు రామాదులకు ప్రీతికరములు కాలేక పోయినవి.

“విణుభవే తావిపరా ఇయదం
 పిరసలిలు పియేంతి తిసా ఇయదం
 ఇవరుణ హడి రవియర - తావియడి
 కుడుమువ ఖల సంతా వియడి

ధర్మ

విజయర - వర - కెరణ - కరప్పియట

జాలులేవి భువీహిం పరిచుం వియట

పక్షసంతుణ భావజ ముహూహో కెహ

అజ్ఞాణహో జణవర - వయణజహ

27 సంధి.

గోదావరి :- తపతినదాది వనమాలను సంరక్షించి వచ్చుదారిలో రామ లక్ష్మణులకు గోదావరినది తారసపడినది.

ఆ నదిలో చేపలు అధికముగా తెర్లి యాడుచున్నవి. 'శిశుసూరు' అనే చేపలు ఘోరఘోరమున ధ్వని చేయుచున్నవి. ఎనుగులు, మొసళ్ళు మునుగుసప్పుడు శబ్దము పుట్టుచున్నది. గ్రేస సమూహము మండలమును చేయుచున్నది కప్పల ధ్వనితో ప్రతి ధ్వనించుచున్నది తరంగములు ఉద్యేగములై తేచిపడుచున్నవి. ఉద్వోషించు చున్నది. ఆ నది చంద్రుడు, శంఖము, కుందకుసుమముల వలె ధవళవర్ణయగు చున్నది. తారండవహులు ఎగురుచు ఆడంబరముగా ధ్వని చేయుచున్నవి. జలప్ర పాతము, స్థలసము - ఖల ఖల ధ్వని చేయుచు రాళ్ళపై సర సర మనుచు నది ప్రవహించుచున్నది. వలయములనే కంకణములతో కుల పుత్రియు ధాత్రీ రూపనవ వధువు వలె ఆ నది ప్రేయడగు సముద్రుని ఎదుట ముక్తాహారమునకై తన దక్షిణ హస్తమును చాపినదా అనునట్లున్నది.

భోవంతరే మచ్చ తల్లదేంతి

గోలాణ ఇ దిప్తి సమువ్వహంతి

సుంసు అర ఘోరఘోరఘోరహారంతి

కరిమయరద్దోహియ డుహుడుహంతి

డిండిర సంద మందలి ఉదేంతి

దద్దర యరడియ దురు దురు దురంతి

కల్లోలుల్లోలహిం ఉవ్వహంతి

ఉగ్గోసఘోస - ఘవ ఘవ ఘవంతి

పడీఖలణ వలణ ఖల ఖల ఖలంతి

ఖల ఖలియ ఖలక్క ధడక్క దేంతి

ససీసంఖ కుంద ధవలోజ్జ రేణ

కా రండుద్దావియడంబ రేణ

ఫేణావరి వంటియ వలయా లంటియ
 ఇంపహికులవహా అహే తణియ
 బలహి భత్తారహో మోత్తియహారహో
 వాహపసారియ దాహిణియ॥ 31వ సంధి.

కృష్ణవేణి :- గోదావరిని దాటిన పిమ్మట వారు కృష్ణుడిని దాటారని వక్కాణము. కృష్ణవేణి స్మరణ నామ మాత్రము.

‘తం కణ్ణవణ్ణ - ఇణ్ణమువివిగయ’ 31వ సంధి

క్రౌంచనది :- కృష్ణనుదాటి వారు క్రౌంచనదిని చేరవచ్చిరి. ఆ నది సుందర కామిని మంద గమనముతో వెడలు రీతి ప్రవహించుచున్నది -

తహో దండయ వణహో అగ్గ వీదీసయ ఇలవాహిణి
 జామేంకోంచణయ ధిరగమణ ఇణ్ణంవరకామిణి॥ 32వ సంధి

కామసారము :- క్రౌంచనదిని దాటి రామ లక్ష్మణులు ఒక ధీమణి వనమున ప్రవేశించిరి. ఆ వనములో వారికొక విశాలమయిన నది కనిపించినది. దాని పేరుకామసారము. ఆ నది తన ప్రకరణితో, సుడిగుండముల విభ్రమముతో, విలాసిని శ్రీవర ప్రకాశించుచున్నదని కవి వర్ణన.

తహితేహణ వణే కామసర
 ఇలవాహిణి వి ఉ ల విహావణ
 వంకవలయ విచ్చమ గుణోహి
 సరిపోధ - విలాసిణి జావణ॥ 33వ సంధి

తుంగభద్ర :- ఆ తరువాత రామ లక్ష్మణులు చూసినది తుంగభద్ర అను పేరు గల మహానదిని. అది ఏనుగులతో, మత్స్యములతో భయానకమై యున్నది. సంధ్యాకాలమున సూర్యరేఖములను సహింపలేక దాహముతో తన నాలుకలను సముద్రుని వైపువకు జాపుచున్నట్లున్నదట.

పుణదిట్ట మహాణ్ణ తుంగభద్ధ
 కలమయర - మచ్చ ఓహరర ఉద్ధ
 అసహంతే వణదవ పవణ్ణుడ

దూసుకొని రిరణ ది వాయరహో
 ణం సయ్యో సుట్టు తిసాఇవీణ
 జీహప సాయయ సాయరహో॥”

కావేరి :- లక్ష్మణుడు మూర్ఖుడోయనప్పుడు విశల్కను (నందవిని) తెచ్చుటకేగిన హనుమానుడు భామండలుడు చున్నగు వారిని మలయపర్వతము దాటిన తరువాత కావేరీ నది తగిరినది, వారానదిని మహాకవి ఈ కథను రెండు భాగములు చేసిస్థలగా రెండు భాగములుగా చేసి దాటిరట.

రంమేల్ల విరహ సుచ్చరియ గత
 ణ వి సద్దే అ సరి కావేరి పత్ర
 వాలియ దిహంజేవిణ రవరేహి
 మహాకవ్య - కహాఇవక ఇవరేహి. ‘-’ తిలిప సంధి

కావేరీ నది రెండు పాయలుగా ప్రవహించడాన్ని కవి ఇలా చమత్కరించాడు.

ఇన్ని నడులన, ఇన్ని తీరుల వర్ణించిన స్వయంభూ దేవుడు రేవా నదిని వర్ణించే పందర్బంతో వసంతకాలంలో ఆ నది “నదీదూప బాలిక” వలె ఉన్నదని సావయవరూప కాస్తి కూర్చాడు. సర్మద అనే పేరుతో ఒకసారి రేవా అనే పేరుతో ఒకసారి సర్మదను కవి వర్ణించడం విశేషం.

కల కల మనే జల ధారలు ఆమె నూపురయుంకారము.
 కాంతిమతి అయిన ఒడ్డు ఆమె కప్పుకొనే వస్త్రము (రీడనీ).
 లేచి పడే తెరలాల చప్పుడు ఆమె కంకణ ధ్వని.
 నీటిలో ఏర్పడే ఆవర్తములు ఆమె బ్రవ?
 ఆ నీటిలోని పీనుగు కుంభస్థలము లామె స్తనములు.
 ఒడ్డున కొట్టుకుని ఏకమయ్యే చేసము హారములు.
 జలచరముల యుద్ధములతో రక్తవర్ణసిక్తమైన నీరు ఆమె తాంబూలము.
 మద వాతంగముల మదజలములు గలిసి నల్లని నీరు ఆమె కాటుక.
 పై నుండి క్రిందికి దుమికి తరంగములలోని రంగులు ఆమె బాహు
 మూల రుచులు.

ఇ నీటిని ఆశ్రయించిన ప్రమర సమాహము ఆమె కేశ కలాపము.

ఈ విధమగు అలంకారములతో తన ముఖాన్ని చూపి వెళ్ళిపోయెను రేవా
నదిని చూచి మహేశ్వరునకు, లంకా పతిని కూడా మోహము జనించినది

నదిని కన్యామణిగా మహేంద్రునికి కూడ మోహము జనించు రీతిగా వర్ణిం
చిన నేర్పు స్వయంభూ కవిది.

బమ్మయా ఏమయ రహ రహో జన్మి

జాయంప సాహజుల ఇడి చురన్తి ఏ

ధవ ధవంతి జేజల పబ్బారా

తేజివాఇం బేడిర ఝుంకారా

పులిణ ఇం జాఇం వెలి సబ్బాయఇం

రాఇంజే ఉడ్డాంగా ఇంజం జాయఇం

జంజలు బలఇ వలఇ ఉల్లోలఇ

రసనా దామతం జిణం ౯ ఇయి

జే ఆవ త్ర సభుట్టియ చంగ

తే జివాఇం తణు తివలి తరంగా

జేజల హస్తి కుంభసోహెల్లా

తేజివా ఇం ధూ అదే దుమ్మిల్లా

జోడిండిర జయయ ఆందోలఇ

జావఇసోజే హయ రభోలఇ

జంజలమర రణ ఇంగి ఉపాజిడి

తంజివాఆం రాంబోలు సవబిడి

మత్తహాస్తి వయ వచ్చి రిడి జంజలు

తజివా ఇం రిడి లభిహ కల్లులు

జాడిత రంగిణి ఉ అవర జోహడి

రాడిటి భంగరా ఉణం భ ఉహడి

జావుభమర - పండిత లల్లి ఇడి

కేసవాలి ఉ పా ఉణం దిబ్బడి

ధత్తా

మజ్జ శాంతి ఏ ముహూదర సంతి ఏ మామే సరలం రేష ఈవహు
మోహుప్పా ఇతి ఇంజరు లాఇతి తహం సహస కిరణ దహగీ వహం

స్వయంభు వర్ణించిన నదులలో పెక్కునదులు దక్షిణాదికి చెందినవి ఉత్తర
దక్షిణ దేశములకు మధ్యగ వింధ్యాచలమును హద్దుగ భావించుట ఆ నాటికే వ్యవ
హారములో ఉండినట్లు ఈ కవి వచనము లున్నవి. నదులను ఉపమానములుగా
స్వీకరించుట నదులను వర్ణించుట ఈ కవి మనస్సు కెక్కిన విషయములు

నదులనే కాక పర్వతములను కూడ కథా భాగమున ఉపమానములుగ స్వీక
రించుటలో ఈతనికితడే సాటియనవచ్చును. ఒక్క ఉదాహరణము.

మందోదరి సీతతో సంభాషించునెడ ఇరువురి అభిప్రాయములు భిన్నము
లగుటలో వాగ్యుద్ధ మేర్పడి తీవ్రతర మయినది అప్పట్ను హనుమానుడు వచ్చి
వారి నడుమని నిలిచినాడు. ఆ సన్నివేశములో ఆతడు ఉత్తర దక్షిణ దేశముల
మధ్య నిలచిన వింధ్యాచలము వలె ఉండెనట

“మందోయరి — సీయా ఏవిహిం

కలహేపవద్ధి ఏ భువణసిరి

ఇం ఉత్తర దాహిణ — భూమిహిం

మజ్జం పరిట్టితి — విజ్ఞయిరి. — 49వ సంధి

నదులు, పర్వతములు మున్నగు ప్రకృతిని పల్లించుటలోను, కథాకథనమున
ఉపమానంతారములు విసివేళితము చేయుటలోను ఈ కవి రామాయణ పాత్రలకు
ఇచ్చిన చిత్రము కథను ఊకొట్టి ఊరించునదిగా చేసినది.

చంద్రావతిరాజరాయణములో 'కుకుయ'

పంగ సాహిత్యరంగము నందలి రామాయణకావ్యకర్తలలో ప్రసిద్ధిక్రిస్తి నది కృత్తివాసుడు. కృత్తివాసుడు క్రీశ 1400 ప్రాంతమువాడు. ఈ కవి కృతి తదనంతర కాలమున తులసిదాసునకు పార్లదర్శకమైనదని రావు సాహెబ్ దినే చంద్రావతి వచనము.

కృత్తివాసుని తరువాత కృత్తివాసుని యంతటి కీర్తిగార్జించి ప్రజల నోటి పాటగా రామాయణమును రచించి ఖ్యాతిగాంచినది చంద్రావతి. ఈమె పంగకవ యుక్తులలో మున్నెన్న దగినది. కాని మొన్న మొన్నటి వరకు పండితకము నకు ఈమెరచన పరిచయము కాలేదు. శానపదులు మాత్రము ఈ చంద్రావతి రామాయణగేయములను అతి శ్రద్ధతో గానము చేయుచునేయున్నారు మైమ్ సింగ్ జిల్లాలోని ప్రతి గ్రామమునందు పండుగ జరుపు కొను పల్లెపడుచు నోట, పడవన పుడుకొను పడుచు వానినోట చంద్రావతి పాటలు చవుటారించురీతినినేదిని వినుటచునే యున్నవి.

వివాహసమయము లందు ప్రత్యేకముగా చంద్రావతి రామాయణము గానము చేయుదురు. ముఖ్యముగ పదూవరులకు మంగళ స్నానములు జరుపునపుడు, పదూ వరులు నూతన వస్త్రములను ధరించునపుడు, వరుడు వధువుతో జూదమీదనపుడు చంద్రావతి రామాయణము విధిగా గానము చేయుదురు.

వివాహ మంత్రముల కెంతప్రాముఖ్యమున్నదో ఈ సమయమున చంద్రా వతి రామాయణగేయములకు కూడా సంతటి ప్రాముఖ్యమున్నది. దాని చంద్ర కుమార్ డే " — మైమ్ సింగ్ జిల్లాలో చంద్రావతి గేయములు ఇంచుంటి ప్రతిద్య నించుండునని వ్రాయుచున్నారు.

మానసాదేవి భక్తుడు, మానసమంగళ" రచయిత అగు వంశీదాసు పులిక చంద్రావతి. తండ్రితోకలిసి కవిరా గాన మొనర్చిన తనయగా వివిధ భాషాసారస్వత శుభ్రుండు ఘనత గాంచిన ఇరువురు మువ్వలలో పంగ సాహిత్యమునకు బెంధిన

చంద్రావతి యొకతె. ఆమె తండ్రితోకలిసి మానసాదేవిపై స్తుతి పరముగా కొన్ని కీర్తనలను రచించినది.

చంద్రావతి జీవితము విషాదాంతము. ఆమె జీవితమునకు, రచనకు గల సంబంధమును బట్టి ఆమె జీవిత విశేషముల నెఱుంగుట సమంజసము. చంద్రావతి సహ విద్యార్థియైన జయచంద్రుని ప్రేమించినది జయచంద్రుడును ఆమెను వలచి యున్నాడు. వివాహము సిశ్యయమైనది కలలు పందెనని మునిసిపోవు అనందసమయవారి జయచంద్రుడు మహ్మదీయ కన్యను వివాహమాడెనని తెలిసికొని చంద్రావతి చూడరాదని నది. వైవాహిక జీవితమును గూర్చి ఆమె కనిన కలలు కల్లలైనవి ఆమె యిక ఈ జన్మమున వివాహ మాడనని ప్రతిన బట్టినది ఆమె తండ్రి. పూలే శ్వర అనునది ఒడ్డున శివాలయమునొక దానిని నిర్మించెను. ఆమె తన కాలమును శివారాధనలో గడిపెడిది. అట్టిస్థితిలో ఆమె రామాయణరచనకు పూనుకొనినది. ప్రియా నియోగమున చిత్రవర్ణన ననభవించిన ఆమె మనోవేదన సీతారాముని యోగమట్టును (సీతాపహరణాంతరము) ప్రతిబింబించి ఆమె ఆత్మవేదన కవితారూపమును దాల్చినది లోలుతనే కరుణరస ఘట్టము దానికి ఆత్మానుభూతితోడై ఆ రచనయు కరుణరసస్లాదితమై యొప్పినది

ఈరీతి రామాయణరచన సాగుచున్నది కొంతకాలమునకు జయచంద్రుడ పశ్చాత్తప్తడై యింపుమని కోరుచు ఆమె కొక లేఖను వ్రాసెను. పితృపరాధీనగ వున ఆమె లేఖను తండ్రికి చూపినది. అతడు మర్యాదకు ప్రత్యుత్తరము మాత్రమ వ్రాయుము. నెన్ను చూచుటకు మాత్రమంగీకరింపకుమని చెప్పెను. తండ్రి ఆశము మేరకు చంద్రావతి ఆ తీరుగనే జాయి వ్రాసెను. ఆ లేఖనందుకొని జయచంద్రుడు పిచ్చివాడయ్యెను. చంద్రావతిని గాంచవలెనను కోరిక యధికముకాగా నాతడు వారి యూరికి వచ్చెను. అయినప్పటికిని ఆమెను చూచుటకు అతని అనుజ్ఞ లేకపోయినది చంద్రావతి శివాలయములోనికేగి ద్వారములను మూసెన జయచంద్రుడు కరుణాత్మకముగ తలుపు తీయుమని ఎంతగానో వేడు క్షొసెను. ఇది దృఢచిత్తయగు చంద్రావతి తలుపు తీయలేదు. జయచంద్రుడు అలయమున పూయున్న సుంద్యామాలి వువ్వరసముతో అలయద్వారముపై కొన్ని పద్యములు వ్రాసి పూలేశ్వరీనదిలో బదిలీయింపగా గావించుకొనెను. ఆ శివాలయము, అప్పు శ్రీరీతిని ఆ ప్రేమగాఢకు ప్రతిభలుగా నిజమయ్యెను.

ఈ విషాదసంఘటన జరిగిన వెనుక చంద్రావతి యొక రలము పట్టలేక పోయినది అప్పుటికి ఆమె రామాయణ రచన సీతా పరిత్యాగము వరకు వచ్చినది. ఆ రచన అంతియింతో నాగిపోయినది. కొలది కాలమునకే యెద్దివ్యాధియు లేకయే చంద్రావతి శ్వాసయు ఆగిపోయినది.

పండితహనురజనరంజకముగ రామాయణరచన గావించిన చంద్రావతి లెలుగున మొల్లకు సాదిరాగలది. అంధ దేశమున మొల్లరామాయణము వంగదేశమున చంద్రావతి రామాయణము - ఆబాల గోపాలమున కందుబాటులో నున్న రచనలు.

చంద్రావతి రామాయణములో 'కుకుయ' పాత్ర సూతసన్మృద్ధి ఈ కుకుయకై చేయి తనయ. ఈర్ష్యాసూయల ప్రతిరూపమయిన మంధరచేతిలో పెరిగినది కుకుయ. దుష్టస్వభావమామెకు ఉగ్గుపాలతో వంటబట్టకుండునా! తల్లికైక సీతా రాములను జంటగా నడచి పాలు చేసి కొంతకు కొంత నయమని పించినది. కుకుయ పూర్ణగర్భిణియగు వదినగాని ఒంటిగా అపవాదుతో అడివిపాలు చేసి పుణ్యము గట్టుకొనినది ఈ కుకుయ సీతా పరిత్యాగమునకు మఱింత దోహదకారిగ నిలచినది.

రవ్వబండల యొవ్వు ప్రజలు సీతను గూర్చి పలికిన పలుకులను వినిన హనుమదు ఠింకరవృత్తా మూపుకై అహాయిక, ప్రాణప్రియఅంబు సీతనేమి చేయుటకు తోచక, అయోధ్యా సింహాసన పరిత్రతకు రసువంశ ప్రతిష్ఠకు భంగము రాకుండ వలెనన్న నామెను నింట నుంచలేక సతమత ముగచున్న సమయమున ఈ కుకుయ చిత్రమయిన సంఘటనమును కల్పించి రాముని మనసు రాయిగా చేసినది కుకుయపాత్ర పోషణమున చంద్రావతి ఆడుబిడ్డల అహుయిత్యములను అద్దములో వలె చూపినది. ఆ సంఘటన కథావిధాన మిట్టిది.

తన అంతఃపురమున పూలు పరచిన హంసతూలికా తల్పమున సీత శయనించి యున్నది. స్వచ్ఛమయిన సరసమూ జలములతో నిండిన పూర్ణకుంభములు పద్మములతో గూడినవి నాలుగు మూలల యందు అలంకరింపబడి యున్నవి. వివిధ ఫలజారులతో గూడిన పల్లెరములతో చెరికలైలు నన్నిదిని నింది యుండిరి. పక్షులు ఇష్టరాలై, కథాకథనమున నేర్పరి యైన యొకచెలి చక్కని కథలను వినిపించుచు విశోధింప చేయుచున్నది. అట్టి సమయము కుకుయ వదిన సీతాదేవి దర్శన

మునకు వచ్చినది. వచ్చుచునే ఓ మహారాణి : మీరు లంకలో రావణుని యింట జీవిత యెటుల గదిపిరో చెప్పడు వినకుతూహలముగ నున్నది పదితలలు గల రాక్షసుడెట్లుండును. అతనిని యిరువది చేతులటగదా : వాడి బొమ్మను గీచి చూప గలరా ? అని ప్రశ్నించెను.

ఈ కౌలిక విని సీత నొచ్చుకొన్నది నొచ్చుకొనుటయే కాదు మూర్ఛిల్లినది రావణుని పేరు వినుటతోడనే సేతాసాధ్వీ మూర్ఛబోవుటలో వింత లేదుగదా : దాసి బసరూ పన్నీరు జల్లి వింజామరలు వీచి ఆమెను సేదతీర్చి వారు కుకుయతో అమ్మా మీరట్టి కౌలికను కోరుట సమంజసముకాదు. సీతకెట్టి బాధ కలుగకుండ చూచుచుండ వలయునని ప్రభువులా చూచు ఆజ్ఞయిచ్చిరి ఆమె మనస్సు నొచ్చు కొని, రీతిని : బాహుడ పుండురుగాక : ఆమె యిప్పుడు గర్భవతి కూడా : అని బహు ధా చెప్పి చూచిరి. కాని కుకుయ అడపదుచుకదా : ఆమెకు వదినమీద ఆదరణ కంటె అధికారమే అధిక మగుటచే సీతను రావణుని బొమ్మ గీయుమని బలవంతము చేయసాగినది. సీత వెంటనే నేను రావణుని చూడనే లేదే అతని చిత్రము నెట్లు గీయిదునని సమాధానమిచ్చి కుకుయ కౌలికను త్రుంచుటకు ప్రయత్నించినది. కాని కుకుయ చిరునవ్వు మోముతో చూచిచూచికి బ్రతిమాలనటు లభినయించుచు నా యీ కోర్కెను తీర్చవా : యని ప్రేమగా నడిగినది. సీత కరగిపోయినది. కుకుయా : నీరముగ నేను రావణుని చూడనే లేదు నన్ను సముద్రముపై నుండి లంకకు కొనిపోవు నపుడాతని చాయను నీటిలో చూచితిని అప్పుడు అతని పది తలలను ఇరువది చేతులను చూచి నటుల లీలగ గుర్తులో నున్నది ' అని సమాధానమొసగినదిసీత. వెంటనేకుకుయ ప్రక్కనే యున్న వీవనను తీసి దానిపై రావణుని బొమ్మను, గీయవలసినదిగా బలవంతము చేసినది. అడుబిడ్డ ఆరడి నుండి తప్పించుకొని లీక సీత ఆ వినసకల్పపై రావణుని చిత్రమును ందియొ గీసినది. అడుబిడ్డ తోడి నుదిర్లు వివాదముతో సీత ఆలసి నిద్రించినది. కుకుయ ఆ వింజామరను నిద్రించుచున్న సీతయెడపై నుంచి నేరుగ రావణుని యొద్ద కేగినది.

“అన్నా : నీవు సీతను ప్రావాధికముగ ప్రేమించుచున్నావు ఆమెను పట్ల మహిషిని చేసినావు. ఆమె చిత్రము రావణుని మరువలేదు. రావణుని బొమ్మను వింజామరపై గీసి దానిని యెడపై నిడుకొని తన్మయతతో నాతనిపై మరులతో మైమరచి యున్నది అని తెలిపినది. అదే సమయమునకు దుర్ముఖుడు ప్రజల ప్లాటణను మోసుకొని వచ్చెను.

ఇట్టి విపరీత స్థితిలో రాముని మనుసంక్షోభము రామునికే యవగతము వలె.

కుకుయ రాముని చెంటనిడుకొనివచ్చి యేపాపము నెఱంగక సహాయకముగా ద్రించుచున్న సీతను చూపినది వింజామరయు కంటబడినది. లేదనుటకు పిలుచిని పత్మక్ష సత్యము. రాజు మనసు రాయయైనది సీతబ్రతుడు అడవిపాలైనది

తైకకు కుకుయవంటి కుమార్తె కలుగుటలో వింతలేదు. కుకుయ సీతపెనల్లి రమును మోపుటయు వింతగాదు. పరిస్థితుల ప్రభావమునుబట్టి రాముడు సీతను నిత్యజించుటయు వింతగా దోషదు. కాని అను పూర్వకముగ అంతర్యము పరికింప ది వింతయే యగునుగదా!

అగ్నిప్రవేశము చేసి పూతచరితయని నిరూపించుకొనిన సీతను గూర్చి భుద్బిమాటలు వినిన శ్రీరాముడు అమె శీలమును శంకించుటయే వింతలో నెల్ల వింత-జిది సీత శీలమునకు గాదు రాముని శీలమునకే మాయని మచ్చ. నిజమునకు శతకు రావణునిపై మనసుండిన రాముని యొద్దకు తిరిగివచ్చెడిదిగాదు. రామునకు కయపడి సీత తనకోర్కెనణచుకొనెననినచో, అగ్నిప్రవేశమునాడే యామె దుశ్శీల భుని చేలేడిది రాముడు అరణ్యంబు నుండి చేయుచు, కందమూల ఫలముల భుజించుచు ఆహారయై నంచరించిననాడే సీతకు రావణునిపై మనసుపెరిగి-సర్వభోగముల ముభవించుచు గర్భవతియై అనందదోలికల తూగియాడునాడు, రావణునిపై మనసు తిగినదనుట అనరాని మాట.

రవయిత్రి యగుటచేతనే కుకుయవంటి పాత్రను సృజించినది చంద్రావతి. పాత్రచిత్రణము సాగనుగనే సాగినది. పాత్రపోషణయు ఉచితరీతిని సాగినకాని యీ సూతన పాత్ర కల్పనతో నాయకపాత్రకు వన్నె తరిగినది.

వాల్మీకి రామాయణమున “బంత” రాముని సోదరి సీతకు అడవడుదు. ఈ కుకుయ తైకకూతురుగా చంద్రావతి లేఖనముండి ఉద్యవించిన సూతన జివి.

స్త్రీలరామాయణపు పాటలలో “శ్రుతకీర్తి”

సీతామహాదేవి చిన్నారి చెల్లెలు, కుశధ్వజుని ముద్దులకూతురు, దశరథుని నాలుగో కోడలు, శత్రుఘ్నుని భార్య శ్రుతకీర్తి. వాల్మీకి రామాయణము వలన శ్రుతకీర్తిని గురించి తెలియపచ్చెడు సహచారమింత మాత్రమే.

ప్రాలు వాచుకొను రామాయణపు పాటలలో ఆమెను గురించిన అనేక విషయములు వివరణమునందినవి. లక్ష్మణదేవర నవ్వు, కుశలకువచ్చుల కథ చున్నగు పాటలలో ఆమె ప్రస్తావన పయవముగ గలదు.

“లక్ష్మణదేవరనవ్వు” అనుపాట రాముడు వనవాసము నుండి వచ్చి పట్టాభిషిక్తుడయిన క్రొత్తలలో బరిగిసి బంధు సహాగమమును ప్రస్తరించునట్టిది.

మరదళ్ళను తెలియకుండ, వారికంటతాను పడకుండ మాటుగానుండి రావలసి వారిని చూచును అట్లుచూచుటకు కారణము—

“వివాహములయ్యేటిని డూ పీరు చిన్నలు వారు బాలలే సుస్మిత
తాపనుక పదునాలుగేండ్లు అడవులలో బిరిగెవ్వరోమరిగురైరుగరైరి
పీరికిని వారికిని తగునోలేదో చూడవలెనని తనకు అభిలాషపుటై”

అట్టియెడ శత్రుఘ్నుడు వివరములు చెప్పుచుండ రాముడు గవాక్షమునుండి మరదళ్ళను చూచుచుండును. ఊర్మిళ, మాండవి అటు వెళ్ళిన వెనుక శ్రుతకీర్తి వచ్చును. అప్పుడు రాముడు నిజమునకు ఆ మూడవ వనిత యెవరని అడుగ సక్కరలేదు. కాని తమ్ముని మేలవాడు తలపుతో.

“నల్లని మీసదీనగుమోముగలది ఆ దేవియెవ్వరు శత్రుఘ్ను” అనెను. తనదేవిని చెప్పక శత్రుఘ్నుడు రాసారకుండెను. సిగ్గుపడినిలుచున్న తమ్ముని చూచి శ్రీరాముడు చిరునవ్వునవ్వెను.

ఆ తరువాత మరుదులు ఒకొక్కరే సీతాదేవి” చెంతకు వచ్చెదరు. భరతుని, లక్ష్మణుని దీవించిన పిమ్మట సీత శత్రుఘ్నుని దీవించును. దీవించుచు తన చెల్లెలగు శ్రుతకీర్తి పసిదని, నేరక నేరము చేసిన శోపింపకుమని హితవు చెప్పును.

శత్రుముదః నివేంతమద్ధిహరిపీ
 తమ్ములు అయినను మీ రెనుమహిమ
 మరుదులు అయినను మీరెను తమమ
 సహోదరులు లేక తాము ఇప్పుడును
 అభాత్యకస్కంకలము అయి వుంటిమనిరి
 ముగ్గురు వెనుకను అబలనుమ్మి అన్న
 మూడు మాటలుమీరు తప్పలెన్నకుమి
 ఒకమారు తాంబూల మియ్యవచ్చినను
 వద్దని శ్రుతకర్తృ పూరకేయున్న
 గర్వియని తోచకుమి నీ మనసులోని
 రెండవమాటికే పలికినగాని
 గంధ్రని తోచకుమి మీమనసులోను”

అర్జునులగు మాటలతో హాసించి, హిర్ణ్యంబును, అప్పుగించి మృదు
 ఆ మరుదులు సీతకు మారుపలకలేదు. ఇప్పుడు శత్రుముదః మాత్రం
 ఇట్లనినాడు.

“ముగ్గులుగారటో మీరుజానరీ :
 మీవెనుక చెల్లెళ్ళు ముగ్గులేగార?
 కురులు కూడనిముందు కూకట్లుకురచ
 పతితోను అడవులకు వీగినదాసవు
 మాయామృగమునుబట్టి తెమ్మన్నదాసవు
 ముగ్గులుగారటో మీరుజానరీ!
 మీవెనుక చెల్లెళ్ళు ముగ్గులేగార?”

మీరు ఎంతటి ముగ్గురో మీ చెల్లెళ్ళను అంతటిముగ్గుల అని శత్రుము
 దనినాడు. గతవిషయప్రస్తావనతో సీత సిగ్గురి తలవంచుకొన్నది.

తలవంచుకొన్న కోడరినిచూచి కొడుకు దిక్కుమొగమై కౌసల్య—

ముగ్గురీ వెనుకను నుండెడినీడు
 మూడుమాటలు ఆరు తప్పలెరుగడు
 గాంధ్రు పలుకులు పలుకనేటికి
 అది యట్లు జానకని అడనేటికి.

అని ముదలించినది తల్లి ఇట్లు అనగా శత్రుఘ్నుడు తన అవినయమును మదిలో భావించి సేతకు మ్రొక్కినాడు. ఈలోగ కౌసల్య సేతతో —

ఎందుకూ? జానకీ పప్పగిస్తావు

చెల్లెళ్ళు నిన్నేమియుద్ధరిస్తారు:

అని ప్రశ్నించును. అయినను ఆపిమ్మట సేత చెల్లెళ్ళను వరుసక్రమమున దీవించును. ఆనందరచ్యమున సేత శ్రుతకీర్తితో ప్రత్యేకమగ పలికిన పలుకులు—

“నీకేమి చెపుదును నేను శ్రుతకీర్తి

నీవు యెరుగవటమ్మ? బుద్ధిశాలివీ

పుయ్యమనక చందసము పుయ్యబోకుమి

పుయ్యమంటే నీవు హూకోకుమి

ఒకడు'రు తాంబూల మియ్యవచ్చినను

వద్దని శ్రుతకీర్తి పు రిరేయుంటు

ఁగెంటి బాటె విలచినగాని

పలుకు శ్రుతకీర్తి పద్మాయతాక్షి.”

మీద, టిక్కిలి వారి వారి పదకగదులకు వెళ్ళివారు శ్రుతకీర్తి మాత్రము పోలేదు. ఆ సంగతి శత్రుఘ్నుడు కౌసల్య చెబిని వేసినాడు.

“చెలిక తలతో ఆడుకొనుచున్నది ఎత్తుకొని పొమ్మని చెప్పుచునే” కౌసల్య ఆమెను ఠోడుకొనివచ్చి లోనప్రసాదపెట్టెను

“శ్రుతకీర్తి పచ్చేటి తేజస్సుమాచి

కందుశ్రీస్తంభాలు కాంతులను మణగె

మాణిక్యదీపాలుమరి చెలగవాయ్.”

ఇంతలో అదపడుచు శాంతమ్మ పూనుకొని సతిపతులను గదిలో ఉంచి బయట “మాణిక్యాలఘడియ” పెట్టినది.

అక్షతలు వేసి ఆశీర్వాదించి కౌసల్య, శాంత మున్నగు వారు వారికి ఏకాంతము కల్పించినారు. అయినను జానపద కవిమాత్రము వారి ఏకాంతగోష్ఠి ఎల్లరకు దాదినాడు.

ఒకమారు తాంబూలమిమ్మవచ్చిన వద్దని శ్రుతకీర్తి సూరకె యుండెనట
శత్రుఘ్నుడు బలవంతము చేయగా ఆమె మూర్ఛపడినది ఆమెను పర్యంకంపై
నుంచుకొని ఆమె కర్ణమలతో కర్పూర రజముచల్లి, ఆమె కళ్ళను అచ్చ
పన్నీటితో కడిగిరాడు అంతేకాదు లాలించినాడు.

“శత్రుఘ్ను కోపదాయనుమ
ఎవరినోటానైనదిసి టడిసితివెము
ఎవరికైన కోపదానే గాని
నీకు బాండుడనుమ్మి నిజమువాటాట”

ఈ వాటలో శ్రుతకీర్తి క్రొత్తడిగా శత్రుఘ్నుడు రోపదానిగా చిత్రము
లయినారు.

శ్రుతకీర్తి ప్రస్తావన తిరిగి మశలచతుచ్చల కథలో వచ్చును.

కుశలవుల కుచ్చలకథలో మౌర్యజాతి రావణుని పటము ‘యిందు’ ప్రధా
నాంశము. సీతారాములు అయోధ్యలో ఆనందముగ జీవించుటను చూచి మౌర్యజాతి
సహించలేకపోయినది. తన అన్న రావణుడు మహావశేషుడైనాడు. రాముడు పూర్వ
వీక్తుడై రాజ్యమేలుచున్నాడు. సీత గర్భవతి. పుత్రవతి కానున్నది. మౌర్యజాతికు
సీతారాముల నెడబాపవలయునను తలంపు పుట్టినది. అటు యటపెషము ధరించి
అయోధ్యకు బయలుదేరినది. రాముడు లక్ష్మణుడులతో వేటకేగిరాడు. ఆ అడవికే
వెళ్ళినది. తాను

“ఉసిరికాయ దొంతర్లు పెట్టంగ నేర్తు
ఇసుకలో పొయిపెట్టి వండంగనేర్తు
పొరెడి పిట్టలను పట్టంగనేర్తు
జల్లెడలో ఉదకంబు తేవంగ నేర్తు
ఆలుమగల నెడబాపగ నేర్తు— అనుచు—

వివిధ విద్యలు కరతలామలకమనినది. అంగదుని తోడిచ్చి రాముడా యరిని
అంతాపురమున కంపినాడు. లక్ష్మణుడు అంతాపురమున కింతి యేల అని అడ్డు
పడినాడు. అడుదే కదా! అని రాముడు అత్యంతరమును తోసిపుచ్చినాడు.

ఆ యతి అంతఃపురమునకు వచ్చినది. రాముడంపగా వచ్చిన యతికావున నకల మర్యాదలతో ఆమెను ఆహ్వానించిరి పరిజనులు. ఆ యతి సీతను పిలువ నంపినది యతి వచ్చుచేమి? నన్ను పిలుచుచేమి? శాంతను పిలువడనినది సీత. శాంత వచ్చినది తన విద్యల పెంపు వర్ణించిన హర్షణఖ (యతి)తో గారడీ వారికి విద్యలు గాని యతులకు విద్యలేని అని శాంత ప్రశ్నించినది. వెంటనే అంతఃపుర మును వీడి పొమ్మన్నది.

నీవెవతెవు అడుగుటకు? నాకు రావణు పటము గీసి యిచ్చినగాని కదల నన్నది సీత తాను పటము గియుచేమి? ఆ పాపకర్మ నిముఖము నే చూడలేదని నది. ఇంతలో రాచుడు పటనుండి తిరిగివచ్చు భేరి వినిపించినది. శాంత అది విని—

‘రాధువుని చిత్తమే రీతి నున్నదో
ప్రాయమే శాసన పటమని పలికినది’

సీత ఆదవముచుతో నెను పదినెలలు చెబయుంటిని గాని ఆ పాపకర్మని కన్నుల చూడలేదనియు, అంగుష్ఠముక్కుచే యెరుగుదుననియు పలికినది. అంత మాత్రమే చాలునని యతి దానిని ప్రాయించినది. తక్కిన రూపమును తానే పూర్తి చేసి ఆ పటమును బ్రహ్మావధికు కొనిపోయినది. తాతగారగు బ్రహ్మతో—

‘అన్న చచ్చి ఆరునెలలాయె
నాటనుండి అన్నను తా గానను
అన్నమారుగ చూచుకొందును
పటమున కాయువు పోయుమనియెను
పటమునకు నాయున్ను బ్రహ్మతాపోసె’

ఆయువుపోయింది ఆ పటమును తిరిగి అయోధ్యకు తెచ్చి సీతను పిలిచి ఆయతి ‘నీ పటము నీ నెత్తిని పొనుమకే’ అనుచు ఆ పటమును అక్కడ పడవైచి ఆకాశవీధుల ఎగిరిపోయినది.

ఆ పటము ఇప్పుడు జీవము గలది. లేచి నడచుచు రావే సీతా! లంకకు బోదామనుచు సీత వెంటబడినది. సీత చేయిపట్టి లాగబొడగినది. ఆ విపరీత పరిణామమునకు అంతఃపుర శ్రీరెల్లరు కళవళపడిరి. ఆ పటమును నీళ్ళలోవైచి, నిప్పున

వైచి నాశనము చేయజూచిరి. కాని అది చెక్కు చెదరలేదు. ఇంతలో రాముడు అంతఃపురమునకు వచ్చుచున్న జాడను గని ఆ పటమును సీతారాములు పవళించు పరువుకొంద డాచిరి. ఆ పటము సీతారాములు పొప్పుపై ముండగ ఎత్తిపడవేసినది. 'రావే సీతా లొకకు పోదామనెనది. రాముడు నిశ్చేష్ట డైనాడు. కోపపరీత నేత్రుడైనాడు. సీతకు రావణునకు అన్యోన్యాయరాగమున్నటులుగా ఆ పటము ప్రత్యక్ష సాక్షిగ నున్నది. సీతను సంహరింప నిశ్చయించినాడు.

ఈ విషయము అంతఃపురమున ప్రాసెసది అంతఃపురమునోని శ్రీలందరూ తల్లడిల్లిరి. విషయమును రామునకు వివరించి చెప్పి జానరిరి కావుమనె వేయటకు డిద్దుకొల్లెరి. తల్లులు మువ్వరు, అక్క శాంతమ్మ రామునకు బహువిధముల చెప్పి చూచిరి. రాముని ఆలోచనలో మార్పు రాలేదు ఆతని మనస్సు నిదానించు స్థితిని కోల్పోయినది.

అద్దస్థితిలో సీతాదేవి చెల్లెండ్రు రాముని కొలువు కేగుటకు నిశ్చయించు కొనిరి. దానికి ప్రోత్సహించి ముందడుగు వేసినది శ్రుతకీర్తి. ఆ అక్క చెల్లెండ్రలో శ్రుతకీర్తి వయసున చిన్నది. కాని ఆమెలోని ఆవేశము న్యాయమునకై ఆమె పడిన ఆవేదన గొప్పవి. అక్క తప్పు లేదని బావగారతో ఆమె వాదించిన రీతి- శ్రీల మనోభావములకు అద్దము పట్టునట్టివి.

మాండవిని ఊర్మిశను తీసికొని ఆమె చదురుకు పోవుటకు బయలుదేరినది. అంతలో ఆ అక్కలిద్దరు చదురుకు పోవుట తగదేమో అని సందేహము పలి బుచ్చిరి. శ్రుతకీర్తి వెంటనే 'అక్క చావగ అణకువ లేటికి' అనుచు ముందుకు అడుగువేసినది. అక్కలిద్దరూ ఆమెను అనుసరించిరి.

వారరాక అల్లంత దూరాన చూచి రాముడు చదురులో తలవంచుకొనినాడు. బావగారిని చూచి అక్కలు అడుగు ముందుకు వేయుటకు మరల సందేహించుటకు గమనించిన శ్రుతకీర్తి అక్కలతో

'ఇదే సమయము చదురుకుపోవగ

పదరే చదురుకు పోదాము వేగ

అక్క చావగ అణకువ లేటికి?

మీరంథా యిక్కడ యుండ

భేషేనా చదురుకు పోయెదను'

అన్నది ప్రతక్షిర్తి పాటలు వారికి చుట్టుకు వుట్టించినవి చదువులోనికి వెళ్ళి మాళవి, ఆ పిమ్మట పిమ్మళ పసిది స్తంభము చాటున నిలచి, మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నారసింహ, హనుమ, భార్గవ, రామావతారములను పేర్కొని అక్కను కావుదని కోరి తప్పకొసరి.

ప్రతక్షిర్తి తరుణము వచ్చినది. ఆమె అందుకొనినది. అక్కలవర ఆమె కంబము చాటున నిలబడలేదు. శాంత వెలుక నిలచి మూట్లాడినది. ‘గొప్ప గళమునా బిక్కి గ్రమ్మినా కోరిల స్వరములే’ ఇట్లనియెనని కవి వర్ణన. కోపవేగమున ముందు గొంతుక పెద్దదిగ వచ్చినది. ఇంతలో చదువు సంగతి తల్లిపై రాగా స్వర స్థాయి తగ్గించిన దా ఉచితార్థాలు

‘రాటవాంతవా! ధర్మచాలనా
 శివశాపబంధనా! లోకేశా!
 ల హల్మపావనా! అంబుధిబంధనా!
 ఒక్కయింటను పుట్లనూరము
 ఒక్కయింటను చొచ్చివారము
 రావణుని పయి మోహిల్లిప్పుడు
 అక్కరి మాత్రమ రాదు చూడండి
 మూకందరికి కరిగున్నది డేవ!
 యంచరిని తెగదాల్చుడి యనెను.
 సీత చేసిన నేరము చెప్పక
 చెందనీయము మమ్మని పరితె
 యధ్యంతరకస్యలమై యుండగను
 బెల్లెగదా మీకి లాగును’

‘లష్మణదేవరనపుష్ప’ నాటికి అనగా రాం పునరాగమనము నాటికి బిడియ ముగా నుండు ప్రతక్షిర్తి కుశలపుల చుప్పుల’ కథనానికి అనగా ‘సీత గర్భవతి యయిన నాటికి పెంతటి ఖండితగ అయినదో!

ఒక ప్రక్క అక్క ప్రాణములు పోవుచున్నవి. ఆమె నిర్దోషి. ఆ విషయము అంతఃపురాంగనలందరకును తెలియును. సీత చేసిన నేరమేమియు లేదు. రావణునిపై ఆమెకు మోహముని రాముని భావన. ఆ భావనకే సీతకు మరణదండన. ఆ దండన

తప్పించుటకు తమను తమ అక్కకు వలె రావణునిపై మోహముగలదని చెప్పుటకును శ్రుతకీర్తి జంకలేదు.

అక్కల వలె ఆమె అవతారముల ఊసు ఎత్తలేదు ధర్మపాలనా! అన్నది ప్రకరణోచితమైన సంబుద్ధి అది పటము మూలముగ పుట్టిన ఈ గొడవలో సీత ఎంతటి దోషచాలో మేమును అంతటి దోషులమే యని ఆమె మాటలు. మేము రాణి వాస్తవ్యులమై యుండుట చేత మీరెది చెల్లుచున్నదని యొక్క సాగరితగ విడిచి. అక్క మీది ప్రేమచే, ధర్మము పట్ల అభిరతిచే ఆమె ఇట్లనినది.

రాముడు తలయెత్తి చూచినాడు తలవంచ వలసిన స్థితియది. ప్రక్కనున్న మహామునులతో

జనక చక్రవర్తి కూతల్ల మహిమలు

తెలిసెకదా మీ కందరకు అనెను

యేమి యెరుగని అబలల మనుచు

యెటుల చెప్పెదరో తమరైతేను?

మునులు దీనికి సమాధానము చెప్పనంతదలోనె శ్రుతకీర్తి ముఖంబు అందు కొనినది. అకారణ నిందల కామెలో ఆవేశము కట్టలు తెంచుకొని ప్రవహించినది. విరోషి యగుటతో నిలదీసి యడుగు చున్నది.

“అడవులలోపల కసుర వచ్చితే

మన్ననతోడుత మాట్లాడ నేల ?

యంగడు సాహాయ్యమిచ్చి పంపగనేల ?

యసురుని లోపలి కంపినవారు

యేమాయె నని యడుగగ రాదా ?

యంతఃపుర కన్యలమయి యుండగ

చెల్లెగదా మీకి లాగును

మరి యెవ్వరికి చెల్లదు యనెను.”

గీనికి రాముడు సమాధానము చెప్పలేదు. చెప్పలేకపోయి నాడన వచ్చును. శ్రుతకీర్తి కాకలు తీర్చి, న్యాయవాదిని వలె మాట్లాడినది.

మీరరాని రాజాజ్ఞకు శ్రుతకీర్తి లొంగక తప్పినదికాదు అమె వాడై సృణ్మము అస్థాన పతితమయినది. పాటలలో అమె ప్రత్యేకత ఇట్లు ప్రస్తుతమయినది.

‘చెల్లెళ్లు నిన్నేమి యుద్ధరిస్తారు?’

అని కొనల్ల ‘లక్కణ దేవరసవ్వు’లో సీతతోననినది కుశల శుచ్చల కథలో ఆ చెల్లెళ్లు చేసిన ఉద్ధరణ రాజ్యము ఇట్లైనది

సీతను తెగటార్చుటకు నిశ్చయించినప్పుడు గాని, సీతా పరిత్యాగ సంవర్తమానగాని రాజాంతఃపురములోని శ్రీల మనస్సులెట్లున్నది వారి విషయము కలెజేసికొననే రదా? వాటి విషయము తెలిదయా? తెలిసిన అ శ్రీల ప్రతివ్రయ ఎట్లుండును అను ప్రశ్నలకు సమాధానమే శ్రుతకీర్తి ప్రవర్తనము.

చెల్లెళ్లందరిలో సీత తరుపున నూదిగ, భూటగ మార్పాడినది శ్రుతకీర్తి. వయస్సున పిన్నదయ్యు వాదనలో దైవగృహ చూపినది శ్రుతకీర్తి. శ్రుతకీర్తి ప్రవర్తించిన తీరు శ్రీల మనస్తత్వమును వెలువరించినది. సమయమును బట్టి అవసరమగుచో శ్రీలు చూపగల తెగువ ఇందు వర్ణింప బడినది.

శ్రుతకీర్తిలోని ఈ దిట్టరితనము మొదటి సుండియు శత్రుఘ్నునకు తెలిసి యుండవలయును. సీతతో నాతడు

‘ముగ్ధులుగారబో మీరు జానకి

మీ వెనుక చెల్లెళ్లు ముగ్ధులుగార’

అన్న పలుకులు వ్యంగ్యవాసనా విలసితములు.

ఈ మాటలారదు కోపముతో అనినవికావనియు, తన కోమలి నైజమెఱి పరికినవియే అనియు మనమును కొన వచ్చును.

శ్రీలపాటలలో శ్రుతకీర్తి విశ్రుతకీర్తి.

అమె నానా విధ వచన రచనా చణ.

విశ్వనాథ దర్శించిన సీత

“సీతా యాశ్చర్యతమ్, మహతీ” అంటూ సీత చరిత్రను రామాయణంగా రూపొందించాడు వాల్మీకి. సర్వభారతీయ సంస్కృతి సంపన్నమయిన దివ్యసోరస్యిని సీతామహాదేవి.

ఆధునిక కవులలో తనదైన యనభూతి తనదిగా భావించుకొని కవితారూప తపస్సు చేసి, సద్యోనిర్గతమైన సర్వ కవితా సంభారములు రామచంద్రునికి నైవేద్యంగా “రామాయణ కల్పవృక్షా”న్ని టచించారు శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు. వారి కల్పవృక్షంలో దర్శనమిచ్చిన సీరాస్వాసి దర్శించగానికి చేసిన ప్రయత్నమే ఈ చిన్ని వ్యాసం.

విశ్వనాథవారి రామాయణంలో ప్రప్రథమంగా సీతాదర్శనం శ్రీరామచంద్రునితో పాటుగా శివ ధనర్చంగ శేఖలో పారకులకు కూడా కలుగుతుంది. బాహర మయిన అంగాంగ సౌందర్యం కాకుండా ఆంతరమయిన భావనామూర్తిగా సీత రామునికి ‘తోచింది.’

శివధనస్సును ఎత్తబోయే తరుణంలో తలఎత్తిన రామునికి అంతః పురంలో—

‘ఇదమిత్థమని నిర్ణయింపఁగా రాసిదే
కోర్కెయోరూపుఁ గైకొన్నయట్లు
జన్మ జన్మాంతర సంగతమ్మైన యా
శాఖలం బవధికి సాగినట్లు
ప్రాణముల్ బయటికి వచ్చి ముగ్ధాకార
మెనయించి దర్శన మిచ్చినట్లు
తన సృష్టిలోని యుత్తమ భావమానంద
ముగఁ బొంగి బింబమై పొడిచినట్లు

లలయమంథతియును నహల్యయును గోస
భాత్మవారహా మువ్వరి యాననముల
కన్నను బల్మితమగుచు శృంగార బాప
మొగిసి పల్లవ ముఖచంద్రుడొకడు తోడె.

[బాల-ధనుస్సు-2 7]

తన స్పృహలోని ఉత్తమభావం ఆనందంగా పొంగి వింబిస్తూ పొడిచిస్తూ కనిపించడంతోపాటు - శ్రీరాముడు అనాదికి దర్శించిన మువ్వరి శ్రీల - అహంభతి, అహల్య, హసల్యల ఆననముల కన్న పల్మితమవడమే కాకుండా, శృంగారబాపం ఒడిసిపరిస ముఖచంద్రుడు కడ, రావచంద్రునికి కసిపించాడు అని విశ్వనాథవారి వర్ణన. ఈ సదాంలో ప్రతిపాదంలోని భావనా అనుభవైకవేద్యమైనట్టిది.

శివధనుస్సు తాళప్రమాణమై ఉంది. అది జానకి దృష్టికి అడ్డముగా వచ్చి తనను చూడడానికి సీటు కాదేమో అని, ఎంచి రాముడు బ్రాహ్మ ప్రవీణునిగాడ - లాగగానే

అతని దృష్టికి జానకి యాగలేదు
అతని కృష్టికి శివధనుస్సాగ లేదు
సీత పూజక వెన్నుగా శిరసువంచె
బెరుగు గడవోరె నడిమికి నిలిగె ధనువు

[బాల-ధనుస్సు-300]

శార్యోపేమయైన రాముని దృష్టి తనను చేరగానే సీత పూజక వెన్నుగా శిరసు వంచినదట.

సీత శ్రీరామునికి భార్య కాబోతున్నదన్న విషయం తెలియగానే కుశ ద్వజుడు సీతను లాలిస్తూ -

‘ఈ యమ్మయటె నిరులెత్తినట్టి పతాక
యిత్వాకు వంశ కీర్తిందరకును’

[బాల-ధనుస్సు 324]

అంటూ మురిసిపోతాడు. కుశద్వజుని పలుకులు ప్రతిపద సార్థకమ - నట్టివి. ఇత్వాకువంశ కీర్తిందరకు సీతాసాధ్య చరిత్రయే కదా నిరులెత్తిన పతాక.

సీతారాముని బంధులను వివరించడమే విశ్వనాథవారి ప్రధానమయిన దృష్టి.

ప్రకృతి పురుషులు అయిన ఆ దంపతులు ఒకరిలో ఒకరుగా, ఏకమూర్తులుగా, అఽనాభావసంబంధ బంధువులై ప్రకాశించినట్లుగా భావించిన విశ్వనాథభావన అడుగడుగునా వారి రచనలో ప్రస్ఫుటమవుతూనే ఉంటుంది.

వివాహమైన క్రొత్తడిలో రాముని గురించి చెప్తూ—

‘రాముని మేనిలోని ప్రతిరక్తపు బిందువు జానకి మనో
జ్ఞామృత భావనా సుమధురాంచిత కోమల పాఠశాత మ్
లామధువాసనా భర విలాసముగా నయిందిదియంబులన్
బ్రామినదొసవాచ్య మధురం బనుభూతి యొకండు పొల్పుచున్ ”

| బాల-కల్యాణ-157 |

పాఠశాలలా అత్యంత సౌకుమార్యమూ, సువాసనాభరితమూ అయిన జానకి భావన రాముని ప్రతి రక్తబిందువుకు, పంచేంద్రియాలకూ మధురాతి మధుర మయిన- ఇది యని విప్పి చెప్పలేని అనుభూతిని కలిగించినదట. అంతటి అత్యంత పవిత్రప్రేమ భావనా సంకలితుడయిన స్వామి సీతను, వైడేహీ, మైథిలీ, జానకి అటంచు నోరారా పిలుచు పిలుపు అమ్మవారి ‘ప్రాణమూలములందు హత్తు కొన్నది.

‘సీత శ్రీరామచంద్రుని చిత్తపదము
రామచంద్రుడు జానకి ప్రాణపదము
రామ సర్వభామణి రమణి సీత
ధరణిజాజీవితాతప తరణిస్వామి’

| బాల-కల్యాణ-391 |

అని సీతారాముల దాంపత్య మార్మికతను చిత్తించారు విశ్వనాథ. లౌకిక మయిన శారీరిక సౌందర్యంతోపాటు ఆధ్యాత్మిక సంపదతో కూడిన సౌందర్యం సీతది. ఈ భావనను వారి రామాయణంలో అకంపనుడు, హనుమంతుడు పాత్రల ద్వారా వ్యక్తం చేయబడింది.

“నకలస్పష్టిలోని సర్వసౌందర్యంబు
మూట కట్టినట్లు ముగుద పొలుచు.”

| మారీచ-అరణ్య-25 |

అంటూ అకంపనుడు సీతాసౌందర్యం నిగమమహర్థముల నెలాగయిందో కూడా చెప్పే సందర్భం విశ్వనాథ ఊహకు అద్దం పడుతూ ఉంది,

‘నిగమమహార్థముల్ జగము సిందెను దన్నిగమాంత వైఖరుల్
నిగమచయంబు కన్న హవణించెను దన్నిగమాంతమాడమై
తగిలెను బ్రహ్మనాటడు పదార్థము బ్రహ్మము మోకి సీత క్రొం
తిగురు పదంబు గోలి రుచి చే రుచిమంత మదెంత చిత్రమో.”

| మారీచ-అరణ్య-78 |

అశోకవనంలో సీతను వెదుకురున్న హనుమన్నకు సీతాముఖాంబోజాన్ని దర్శించగానే చెదలిన భావన-

రూపమ హనుమంతుని నే
దోయధ్యాత్మిక మున్ను బుదిత శ్లోకాన్ని
ప్రాయముగ నుచితి వచ్చెడు
నీయమ వాసతియె సంశయేతరభజితే.”

| సుందర-పరరాత్రి-50 |

ఆధ్యాత్మిక నేరభక్తితో సీతాదేవిని చూపించడానికి ప్రయత్నించారు విశ్వనాథ. ‘కృతీభూతయై యన్న సీత- ‘భీతదృష్టిచేక అనువదింపగ బద్ధ మహా గమోక్తినాన్’ ఉన్నదట.

అసలు మైథిలుల కన్నులలో వేదాంతార్థము బుండునంటూ రాముడు సోమిత్రితో పలికినట్లు విశ్వనాథవారి అభివర్ణన.

‘అన్నా మైథిలులాడబిడ్డలకు వేదాంతార్థ సంభార భా
వొన్నత్యంబు జింతించి రక్తమున నేత్రాబ్జంబు లట్లుండునా
యెన్నందైనఁ దహ్మణి నయన సాహిత్యంబు లోలోతులం
గొప్పవాఁ యొక యుద్వజాత కసిలే కంఠే ప్రభావంబులా;

| సుందర-సంధ్య-228 |

ఆధ్యాత్మిక సాహిత్య ప్రపంచమున కాటవట్టయిన విదేహరాజు గృహంలో పెరిగిన మిథిలాసంశ్చయం ఆడబిడ్డల కన్నులలో వేదాంతార్థ సంభారాలుటాయనే కల్పన విశ్వనాథ వారిదే ప్రేయసారి నయన సాహిత్యంబు లోలోతులంకనగలిగిన సమర్థురా రామచంద్రుడొకడే.

సీతారాములు భిన్నంగా కనిపించినా, వారిద్దరూ ఒకటే ఒకరు అర్థం కావాల్సివుంటే మరొకరు కూడా అర్థం కావలసివచ్చింది. వాళ్ళు అర్థమవుతున్నారని అనే విష

యాన్ని ప్రతిపాదించడానికే ఆంజనేయుని ముఖత కవి అనిపించిన పలుకులే పరమ నిదర్శనాలు.

అశోకవనంలో సీతను చూడగా చూడగా హనుమకు కలిగిన భావన.

‘చేతము నందుఁ బూర్వమున శ్రీరఘరామునెఱింగి నట్లుగా
నేతలపోసి నాడ నిప్తదీయమ గాంచిన యంత సర్వము
జ్ఞాతముగ నుండెనను సంగతి నాకెలుగంగ నమ్మెదను
సీత నెఱుంగ కుండ రము శేఖరు డర్థము కాదు పూర్తిగా.

సుందర - సరరాత్రి - 68

సీతను తెలుసుకోలేకపోతే రాముణ్ణి పూర్తిగా తెలుసుకున్నట్లు కావని పరమ విజ్ఞాని ఆంజనేయుని మాటగా అనిపించి ఆ భావన కొక బొన్నర్యాన్ని కల్పించారు విశ్వనాథ.

అశోక శాఖాగ్రంలో కూర్చున్న హనుమ - ‘మానసము వ్యగ్రముగ సహ
ధానపరచి జనకరాట్టుతా భావ నిశ్చలము రామచంద్ర హృదయంబువోలే నచ్చ
టను నిలిచె’-

అలా సావధానుడైయున్న సమయంలో రావణుడు సీతను దర్శించడానికి
జవాబుడు. ఆ పరిస్థితిలో సీత ఏవిధంగా హనుమకు దర్శనమిచ్చినదీ వర్ణించే విశ్వ
నాథవారి ఉపమలు వారి ఉపజ్ఞకు దీపికలు.

సోమకాసురుడు దొంగిలింపరాగా కళవళంపడు త్రయీకాంతవలెనూ

హిరణ్యాక్షుని దౌష్ట్యానికి పాలిపోయి త్రిందు మీదైన భారణి సుందరివలెనూ
తానె సర్వేశ్వరుడనను అహంకారయై వర్తించు హిరణ్యకశిపుని సభలో
సర్వప్రళయ భీతిని చూచు విష్ణుభక్తివలెను

ఐలి చక్రవర్తి చేతిలో తన సుస్థితిని కోల్పోయి కృశీభూతయైన సర్వలక్ష్మి
వలెను

కార్తవీర్యుని పరాక్రమమునకు అంభాయని అరచి దిగులు పడిపోవు ఆతిథ్య
శోభత వలె కానిపింపబడినది సీత.

కళవళపడే త్రయీకాంత

త్రిందు మీదగు భారణి సుందరి

ప్రళయ భీతిని చెందిన విష్ణు భక్తి

కృతీభూత అయిన స్వర్గరక్షి
దిగులు పడిపోవు అతిథ్య దేవతల-

సమాహారరూపంగా సీతా సాధ్వీ స్థితిని అమలోదాత్తము అయిన ఉపమలతో సా జాత్కంఠంప చేసిక ప్రతిభ విశ్వనాథ వాడిది.

సీతలో రాముణ్ణి, రామునిలో సీతను దర్శించిన ప్రతిభాశాలి హనుమ. కిష్కింధలో రామునితో పరిచయం కలిగింది హనుమకు రాముని విరహ తీవ్రతను, రాముని ప్రతిష్ఠను ప్రత్యక్షంగా దర్శించి ఉన్నాడు. దాహారంగా కనిపించే కోదండ, రాముని దివ్యమగంధ రూపాన్ని కనుల నిండా కాంచి ఉన్నాడు. అ అనుభూతితో ఆ సంస్కారంతో సీతాదేవిని దర్శించాడు సీతా మాతలో రామమూర్తిని ప్రతిష్ఠించుకోగలిగాము, చిరస్థి రామ పయంగా భావించాడు.

అత్రైవ రామచంద్ర విరహాకృతి, కన్యామ తీరుస్వామిదా
వాచ్యుతి కన్యలై బ్రథు కృపాకృతి తై శికమందు రామదే
హాచ్యుతి సర్వ దేవి ముసి యగదున రాఘవ వంశమౌళి ధ
ర్మాకృతి మంచుచున్న నిధవంతయు స్వామి ప్రతిష్ఠ మూర్తియై"

సుందర - పరరాత్రి 189

రాఘవ వంశమౌళి ధర్మాకృతి సీత. దాంపత్య ధర్మానినీ, రాజధర్మానికి కూడా రామునినామ సర్వదా సర్వదా సూకరించినది. రాముని ధర్మమే సీత.

సీతతో సంభాషణ నెరపిన సందర్భంలో హనుమ సీతారాము లిరువురు ఒకరిలో ఒకరున్నారు అనే విషయాన్ని

'పరగ మీరు మీరు భద్రముగా నుంటి
రాకలి యాత్మ లందు నొక్కరొకరు
పట్టి పిచ్చి జగము పట్టి పాలార్చకు
దంబ! కొంటి మీపదాంబుజములు' - అంటాడు.

సుందర - ఉష 218

ఈ పిచ్చి జగము మీరు వేరు పడి ఉన్నారనుకుంటున్నది మీరు ఒకరిలో ఒకరు భద్రమూర్తులై ఉన్నా కదా! ఈలోకాన్ని బాధించకండి. నీవు అంబవు. జగన్నాథుడు. అంటూ చిన్న హెచ్చరిక చేస్తాడు.

సీతారాముల ఈ అవినాస్థితిని గురించి సీతారాములదేదేనే చెప్పించిన నేత్యు
విశ్వనాథాచార్యులు

రావణునితో మాట్లాడుతూ సీత -

‘పతియు జలంబు నేనును బ్రవాహము రామవుడాక సంబునే
నత మృదుగీతి నిండ్రుడగు నాయన నేను హవిస్సు వేద సం
తతి యతడే స్వరంబు వసుధాపతి తారసమూర్తి స్థాయినే
నతనికి నాకు నైన యవినాస్థితిదుస్థితి పొందదెప్పుడున్.

సుందర - పరరాత్రి - 202

‘సృష్టిలోని పంచభూతములు స్థితిగతులు తప్పినా రాముడు పతి నేను భార్యను-అనే
విషయాన్ని అసురి కాంతలకు వివరిస్తుంది సీత తన అవినాస్థితి స్థిరమని ఆమె
ప్రగాఢ విశ్వాసం అట్టి ధైర్యభావో పేత విశ్వనాథ సీత

‘జలధు లేడు నింకెన, జలజ బంధు
డొక్క మసి దొగ్గుగు గానైన నుర్వి యెల్ల
చిల్ల పెంకులుగా నగు స్థితియు నైన
నతడు పతి, నేను భార్యనే యసురలార!
వాయువు స్వర్క గణమును బాసియున్న
నగ్ని యందునఁ దేజమ్ము సమరకున్న
జలము నందున శైత్యమ్ము సమసియున్న
నతడు పతి నేను భార్యనే యసురలార!

సుందర - పరరాత్రి - 307 - 308

ఇంతగా వివరించినా ల అసురులు సీతా తత్వాన్ని అర్థం చేసుకోక ఆమెను చంప
బోయారు. తనను చంపబోయిన రాక్షసత్రిలతో సీత-చంపండి. ‘నాయీ శరీరము
నశించినను నేను రఘూద్యుని యందన పొయినని” - పరరాత్రి 315-అంటుంది.

సీత రామానకు అన పొయిని అనే విషయం కిష్కింధలో లంకాని చేత
చామునకే చెప్పివారు

‘చంద్రునకు వెన్నెలంబోలె జనకదుహిత
నీకు ననపొయిని మహావనీ మహేశ ”

కిష్కింధ-నియమపాఠన- 214

అంతవఱకు చచ్చిపో గుంటి చెప్పే సుందర్యంకో బోతన “అనపొయిని” అనే
విశేషాన్ని పదే పదే చెప్పినట్లు విశ్వనాథ వారు కూడా ఈ విషయాన్ని వివరించారు.

అరణ్యంకాడలో అకంపనుడ—“అతడు ప్రాణి ఆమె ప్రాణం అనడం—

సుందర కాండలో రాముడు—

“ఇది నాకెప్పుడు చెరియును

మదవతి నా ప్రాణచయము మద్దేహమునా

మొద మేధ మద్ది సర్వము” —సుందర—సంధ్యా-231

అనడం మొదటి అర్థం అనినాస్థిరమై ఐక్యతకు ఉదాహరణమే సీతాసతిపై రామునకుగల ప్రేమను విప్లవం సేతలే తెలుసు అందుకే ఆమె—“రాముడు—నేనున్నచో ఒక్క దేవునిసంహారమే చేయును నేను లేనిచో సతండు త్రిజగత్సంహారంబు చేయును” అంటుంది. ఎంతగా చెప్పిన ఆమెకే—రాముని తత్త్వము అంది అందక యున్నదట.

“చింది చవ్వనికొని వెలు గొండదవ్వ

చెదరికొని వచ్చెనన దాని పెడుక సగుట

ప్రభుని రాసెను యార్జ్య తత్త్వం ఎందుకు

నంది యందక జానని యటమంది”

బాల-222

తన స్వామి తత్త్వం ఇలా అంటే అందరూ ఉన్నా, తన తత్త్వాన్ని గురించి మాత్రం రాక్షసాంగినలతో నిజంగా చెప్పింది. తానెవరో ఏమి చేస్తున్నదో వివరించింది.

“నేను తొల్లి నాచిత్రం యమునకు ధర్మసూక్ష్మంబువదేలిచితిని... నేనిప్పుడు సీతనైయును స్వ్యాతఃకుగా వచ్చు వారి వ్రత్యంబునకు పరమ ప్రావాణంబు కల్పించుచుంటి” అంటుంది.

అససూయా దేవి నీ పాతివ్రత్యము కొనియాడగినదని అన్నప్పుడు సీత ఆమెచ్చుకోలు తనకు తగదనీ దానికే తగినది రాముడే ననీ సమాధానం చెప్తుంది.

“రముస్వామి ధర్మమందు తల్లి

యామహా స్వామి సంపూర్ణ దత్తని యందు

నను పతి వ్రత యగుట గుణంబుగాదు

సద్ర్యతయ కాకపోవుటసంధ వంబు.

అయోధ్య-అనఘాయ-158

అగౌరవ మంటా ఆ మహాస్వామికే ధర్మాలనే మహాన్నత భావమే ఆమె పాతివ్రత్యానికి ఉదాహరణం కాదా!

తామిద్దరము ఒకటే అనే రహస్యాన్ని తానే చెప్ప బూని కుంటుంది విశ్వ నాథ వారి సీత-అగ్ని పరీక్ష తన్నీ ఆమెత్రమే తిన్నది. ఆ సందర్భంలో సీత-

“చిగులోషచ్ఛుభ చండమూర్తిసి నైవేద్యంబు కాబోవు నేదొక రహస్యంబు చెప్పెదనుంటుంది. సీతారాములు అంటే ఏమిటో ఆ రహస్య మేమిటో తానై చెప్పాలను కుంటోంది సీత. అయితే చెప్తున్నది రామునికే రామునిది కూడా తెలియని రహస్య సంపత్తి సీతకే తెలిసినది రోకానిది కూడా వివరస్తున్నదామి.

నేనె సీవు దీపము, నేవర్తని నీవు వహ్నివసి నా భావంబు, అంటుంది. దీపము-వత్తి, అగ్ని మూత్రమే కాదు అసలు-

“ఇరువురమునొక వెలుగున

జెలు సగమును దీసి వెలుగుచు దొక్కరుండే

అంటూ-ఒకానొక దివ్యమైన వెలుగులో తామిరువురు చెబి సగమనీ, ఆ రహస్యం సర్వజ్ఞుడయిన శివునకు మూత్రమే తెలుగుననీ చెప్తుంది “ ఒక వెలుగున చెలి సగము అన్న భావన అపూర్వమైనట్టిది. వత్తిని, అగ్నిని పేరుచేసి చూడవచ్చు. కాని ఒక వెలుగును రెండు చేసి చూడడం సాధ్యం కా? ఏది పేరు చేయడం అసంభవమో ఆ ఉపమానం సీతారాముల ఐక్యతను స్వీకరింప బడింది దాంపత్య ఫిర్మమనే ఆ వెలుగు భారత జాతిని మహాత్తరమయిన మార్గంలో పుండుకు నడిపిందే శక్తిగా అనాదిగా గుర్తింపబడుతున్నది.

ఆ వెలుగు పరాశక్తి రూపమయినట్టిది. అందుకే విశ్వనాథవారు సీతను పరాశక్తిగా అభివర్ణించారు. రావణుడు సీతను పట్టబోయిన పట్టున-

“అంతస్థితి హేతు భూతయైన వైష్ణవి, పరాశక్తి, పాంచజన్య ముఖి, సుదర్శన స్థానిత-యిట్లను కొనియె అంటారు. రచనలో ఆయాతావుల్లో కవి వాడిన విశేషణాల్లో సీత పరమేశ్వరి అనే భావాన్ని వ్యక్తం చేశారు.

కాముకుడైన రావణుడు సీతను-“ఉత్తి స్వాదురనావతార పరిణామోల్లా సరూపాః” అంటూ సంబోధిస్తూ

“నేను తృణమైన సీతకోక

బిలుక వొచునెగురు మలకహరిత

యేటబాలుగాగ నెగురవే మద్దుకా

ఈ చివరి పాదం “ఓంకార పంజరభుకిమ్ | అనే మాటను స్ఫురంప జేస్తున్నది.

లక్ష్మిది, జగదంబపు, సూక్ష్మా చక్ర నిభృత పాలన కళానేత్ర, చైతన్య స్వరూప, ఆశ్శేష్యుని, యాగమూర్తిని, విచిత్ర లోకేశ్వరి, మాయ-మున్నగు సంబోధనలతో పాటు అయోధ్యకాండలో సుమంత్రా నీత రథస్థయైన సీత వర్ణన ఈ భావనను పుష్కరస్థుల్నిది

సీ సుందరమూర్తి షణ్మసేవ్య నానోభయ

పార్శ్వహి నాలయ ప్రభుకుమారి

యామంద సత్సనాధానుసే సుస్థిత

ప్రభుమాన చిత్కళా ప్రభమరేఖ

మర్వ్యైతని ముఖము సేవాస్వేకృ

త ప్రభకళ రలేబిది మూర్తి

పీత ప్రదర్శనాగ్రామ్యార మోదాధ్య

చితుమహాగిష్ఠయత్నో ర్భిరే

స్థానంరార యుగళోత్త మధ్యధాగ

నమి-తగన సుప్రియంబుని నామ తెలిది

రాజము సుమంత్రానీతరథమహేద

జూసికీదేవి సర్వభూషణయు బోలిచె. | అయోధ్య-ప్రస్తాన-281 |

ఇక హరివ్రత్య విషయము అగస్త్యుడు అభివర్ణించిన విధమే ఆమెకు ప్రత్యేకమైన మచ్చికోలు.

‘రమణి రమణీయత్వముననె యారాధనీయ

రమణి భారాత్వమునను నారాధనీయ

రమణి సీత పద్మవతోత్తమ జగచ్చి

రస్థమణి దానమిగుల నారాధనీయ.’ | అరణ్య-దశవర్ష-964 |

సీత అత్యంత ఆరాధనీయ అనే భావం మహర్షి అగస్త్యునకే కాదు, అంజ నేయునకు, అంగదునకు కూడ అభిక్రమగానే ఉన్నది. అసలు విశ్వనాథవారికి సీతామత ఎదలగల పూజ్యభావము ఆరాధన ఆయాపాత్రల ముఖత పలికించినారన వచ్చును.

సీతను దర్శించి వచ్చిన హనుమతో అంగదుడు తక్కిన విషయాలన్నీ తరవాత చూసుకుందాం. సీతా మాహాత్మ్యం గురించి చెప్పి అని అడుగుతాడు. వెంటనే అంజనేయులు ఆమెను మనసులో భావించుకొని

“కన్నులు కల్గినం ధదణి కన్యకాగౌరవవరేష్, నమస్కృతీన్

సున్నన జేయ నెదిలినన్ భామతమం బొవరింపరా వరేష్

విన్న ధరాకు హరికను పీనులపండువుగా వినన్ వలెన్
మన్నన రాముభార్య పదమంజరి సన్నిధినే మనన్ వలెన్."

| సుందర-సంధ్యా-52 |

పుట్టువు కృతార్థత పొందాలంటే హనుమ వాక్యాలు అక్షరాలా పాటింప వలసినదే మరి ఆనాడు హనుమ, ఈనాడు విశ్వనాథ, సీరా మాహాత్మ్యాన్ని దర్శించగలిగిన పుణ్యమూర్తులు

విశ్వనాథవారి దృష్టిలో సీత పరమపాతివ్రత్య భవ్యచరిత, అని స్యూతముగ వచ్చు పాతివ్రత్యమునకు పరమప్రామాణ్యము కల్పించునట్టి పుణ్యవసిత, రామునకు అనపాయని, ధర్మగేహిని, పరదేవతా స్వరూపిణి సీరారామలు దాంపత్య ధర్మ ప్రతిపాదకులు. ఆయా పాత్రలవారును తానే సీతను దర్శించిన అనుభూతి పొందారాయన అశోకవనములో సీతకు తన్ను వాసు ఎరిగించుకొవడానికై సానుమంతుడు రామకథను చెట్టుమీద నుండి చెప్తాడు. ఆయితే ఆ చెప్పడంలో సీతను తాను చూడడాన్ని ఒక మర్యాదాగంగా, అదొక అందరాని దివ్యానుభూతిగా ప్రదర్శించడం విశ్వనాథవారి నొత్తయింది

అవాల్మీకమయిన ఈ అద్భుతకల్పన విశ్వనాథవారి ఆత్మీయరస అద్దం పడుతున్నది.

సీ. మాత్రిదేవీ సమాజ్ఞా తీర్తి సున్నార

వినరా తనూహించు వేల్పులువ్వ

కనుగొన్న యన్నట్లుగా గనుగొంటి జానకి

దేవి గవేషణా తీర్థఫలము

పరమయాజ్ఞకులు నిర్భరమహావృందోఽవ

తారంబు గాయత్రి ద్రత్వమూర్తి

గనుగొన్నయట్లుగా గనుగొంటి జానకి

దేవి శ్రీదమురాముధీ పదంబు

కవిమహర్షి తపోఽగ్నిచే క్రాగి క్రాగి

సర్వతేజః ఫలం బ రసంబు తుదకు

చూచినట్లుగ జూచితి షోణి జాతర

జారితార్థ్యంబు జన్మకు సంఘటింప.

| సుందర-ఉష-52 |

జన్మకు దారితార్థ్యంబు సంఘటింప సీతాదర్శనం చేయడానికి అవకాశం కల్పించిన విశ్వనాథ రామాయణ కల్పవృక్ష సదస్సు నిర్వాహకులకు కృతజ్ఞత అర్పిస్తూ సీతారాములకు శిరస్తుతంపి నమస్కరిస్తూ ముగిస్తున్నాను.

8

రామాయణము - గోదావరి

వాల్మీకిరామాయణము - గోదావరి
 ఉత్తరరామచరిత్ర - గోదావరి
 గోదావరి శతకము
 వోడిరాజీయము - గోదావరి
 ఆంధ్రరామాయణ కవులు - గోదావరి
 సిరా తీర్థము - గోదావరి
 పద్మపురాణము - గోదావరి
 పింగళినూరస కవితరో - గోదావరి
 జనమంచి శేషాద్రిశర్మ కవితరో - గోదావరి
 దాశరథి శతకమురో గోదావరి

రామాయణమును సామాన్యనడి విశేషముతో పోల్చుచు

'వాల్మీకిగిరి సంఘాతా
 రామసాగర గామినీ
 పునాతి భువనంపుణ్యా
 రామాయణ మహానదీః

అను దాని భోగముకంటే వలదు. ఈ కావ్యమును ప్రత్యేకము గంగతో పోల్చుచు ఈ శ్లోకమునకు హాసాంతరముకంటే యున్నది. దానిని కూడ వినుడు.

'వాల్మీకిగిరి సంఘాతా
 రామాంబోనిని సంగతా
 శ్రీమద్రామాయణీ గంగా
 పునాతు భువన త్రయమ్:'

పుణ్యనదితో పులిడించుచు కవులచే కొనియాడబడు ఈ కావ్యమున నదుల ప్రస్తావన పలుతావుల యందు కలదు.

ఈ రామ గాథకు కార్యక్షేత్రమైన ఆ యోధ్యయునికి సరయూనదీ తీరమున. ఈ సదీతినిగూడ సీత దశరథేశ్వరుని కొడలిగా అత్తింటకాపురమునెలపెసిది.

గురు రామపై రాముడు సీతా లక్ష్మణసహితుడై గంగానదిని దాటెను. గర్భవతి పుట్టిన యయిన సీతవనవాసమును గంగాతీరమున గడపును ఇప్పట్టున గంగాతీరమున ఆయె యునికి యొంటరిగ భర్తను పోలి

గోదావరీతీరమున నట్లుకాదు కొన్ని సంవత్సరములకాలము సీరారాములు కలిసిమెలిసి యీ నదీతీరముననుండినారు. గోదావరినుండి సీరాదేవి స్వయముగా పర్ణశాలలకు సీరు కొనితెచ్చినట్లు వాత్మీకి వర్ణన గలదు

నాచ బసవదములోని నేటి తెనుగు దేశభాగములోని పెద్దనదులలో గోదావరి గొప్పది బమ్మెరపొతన భాగవతములో దండకారణ్యమును “గౌతమీ వాకణ పర్యటన ప్రభూత సాద్ధుజ్ఞాము” అనుచున్నాడు అష్టోత్తర శతనామములలో పద్మపురాణమున శ్రీరామనకు వాడబడిన పేళ్లలో ‘దండకారణ్య పుణ్యాకృత్’ అను నది యొకటి.

‘గోదావర్యాస్సమీపేచ’ అని అగస్త్యుడు పంచవటిని నిర్దేశించుటతో అరణ్య కాండమున సీరారామలక్ష్మణులకు గోదావరితో ప్రథమ పరిచయము.

వారు ఆదిలో సరయూనదీ తీరవాసులు. ఆమీద గుహుని నావమీద గంగావ తరణము చేసెనవారు. తరువాత యమునా నదిని తరించినారు. అటుపిమ్మట చిత్ర కూటాద్రి సమీపమున నుండిన మూల్యవతీనది, మందాకినీ నదీతీరమున బహు వారములుండి వానిజలములను స్నానపానములకు, విహారాది వినోదములకు విని యోగించుకున్నవారు. ఆ మందాకినీ నదినే సరయూనది యనుకొనుమని రాముడు సీతతో చెప్పినాడు. ఆమీద గోదావరి చేరులోపల వారు మఱికొన్ని సదుల పావన నలీలప్రయోజనమును పూర్తిగ పొందినవారు. వారిప్పుడు గోదావరి తీరవాసులయి నారు.

ఆ ముగ్గురును పంచవటికి వచ్చిన తరువాత గోదావరి ప్రస్తావన ముచ్చుండు రాముడు తెచ్చును.

‘ఇయం గోదావరీ రమ్యా

పుష్టితై స్తరుభిర్వృతా’

అనిరాడు రాముడు లక్ష్మణునితో, పర్ణశాల నిర్మించుటకు పూర్వము.

.....

పర్ణశాల నిర్మాణము పూర్తయైన వెంటనే లక్ష్మణుడు గోదావరిలో స్నానము చేసి గృహప్రవేశ సందర్భమున ఆరుపవలసిన పుష్పబలినినిత్తము పుష్పసంగ్రహణ మొనర్చెను. తరువాత సీతారామలక్ష్మణులు 'రమ్యాం గోదావరీం సదీం' - జలములతో కృతాభిషేకులయినారు.

కామస్థుడు సానుజ, సహసీరగా ఆ సదిలో పితృదేవరలన, దేవతలకు తర్పణము విడిచినాడు.

లక్ష్మణుని దుర్భాషలాడు సందర్భమున సీత -

'దినా రామేణ, లక్ష్మణః :

'గోదావరీం ప్రవాహ్వాము' అనును 'రాముడులేనిచో నేను గోదావరిలో పడుదును' అని.

రామజానుచును రన్నవారిందుకొని పోవుచున్న సీత గోదావరిని స్వయముగ ప్రార్థించును

'పందే గోదావరీంసదిం

సీతాం సారతిరావణః

ప్రథం రామాయశంసత్వం'

రామమును సీతను కొనిపోవుచున్నాయు ఈ విషయము సీత రామునితో చెప్పు :

రామలక్ష్మణులు మాయలేడితో మరలివచ్చి పర్ణశాలలో సీతలేకపోగా గోదావరికి సీటికై వెళ్ళియుండునని భానించిరి. తొలుతి లక్ష్మణుడు వెదలి చూచును. అమీద రాముడు స్వయముగా వెళ్ళి చూచును. సీత కనుపింపకపోగా 'సీత ఏడి?' అని రాముడు గోదావరిని ప్రశ్నించును. గోదావరి చెప్పలేదు. చెప్పవలసినదిగా వనదేవతలు వాడ గోదావరిని ప్రోత్సహించును. దురాత్ముడు క్రూరకర్ముడుఅయిన రావణునకు భయపడి గోదావరి 'పించిన్నప్రతిభాషితె.'

చూచు విటపలకని గోదావరితో జటాయువుకు తర్పణము విడిచి రామ లక్ష్మణులు వెదలిపోదురు.

'ఏషా గోదావరీరమ్యా

ప్రసన్నసలిలాశివా

అగస్త్యస్యాశ్రమోమేష్య

దృశ్యతే పశ్యమైథిరి :

‘గోదావరి రమ్మమై, ప్రసన్నసగిలమై యున్నది.’ పుష్పకారూఢుడై రాముడు గోదావరిని సీతకు చూపుచు చెప్పిన మాటలివి. వాల్మీకి రామాయణమును పట్టి ఇదియే రాముడు గోదావరిని చూచుట కడపారి ఇది.

కాని భవభూతి ఉత్తర రామచరిత్ర కచాచుట్టుమును కూడ తిరిగి గోదావరి తీరమునకు వచ్చినాడు.

ఇది భవభూతి ఆంధ్రుడగుటచే ఆంధ్రాధిపానియై చేసిని పనియని యను కొనుటకు అవకాశము లేకపోలేదు

రామాయణమును వాడుకభాషలోనిది వచనకావ్యముగ లెనిగించిని శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి ఆరణ్యకాండ పీఠికలో వ్రాసిన పాక్యములు ఈ సందర్భమున స్మరింపతగియిండును.

“మన గోదావరి మధురజలాలు సీరారామలక్ష్మణ స్నానపుణ్యాలు. రాము డనేకసదులు చూశాడు, స్వయంగా వొకనది వొడ్డనే పుట్టిపెరిగి వ్యవహరించాడు కూడా; కాని మన గోదావరి వంటిది మాత్రం మరొకటి కనపడలేదతనిని.”

రామాయణసవాదకులైన పెక్కురు ఆంధ్రకవులు ఇట్టి ఆంధ్రాధిపానము తోడనే వ్యవహరించినారనవలసియున్నది. గోదావరితీరమున సన్నియభట్టు మూలములో లేకున్నను అర్జునుని తీర్థయాత్రలలో ‘వచ్చిబగంగినాతవ్వయు నొప్పు’ గోదావరిని ప్రవేశ పెట్టినాడు. ఇతని వరవడి అందుకొని చేమర ర పెంకట కవి తన విజయవిలాసములో నాయకుని ‘గొతడితటిసీతీయస్నాతు’ను చేసినాడు.

భారతాంతర్గతరామాయణ రచన సన్నియ చేసియుండినచో గోదావరి ప్రస్తావన ఎంత మహనీయముగ చేసియుండునో? ఎచ్చాప్రెగడ ‘రాముడు దండ కారణ్యంబు సొచ్చియందు గోదావరి తీరంబున ననుజ వధూసహితంబుగా గృత నిజానందై యున్నంత’ అనిమాత్రము అనినాడు. ఈ ఘట్టమున శ్రీపాద తృష్ణమూర్తికాశ్రి తన భారతమున గోదావరితీరంబున రాముడు సజాయకుంబుగ నివసించియుండి’ అనినారు. ఇక్కడ రామకథ ఉపాఖ్యానముగ మాత్రమే చెప్ప బడుటచే గోదావరి ప్రస్తావనలతో తృప్తికలదో అనునట్లు ప్రెగడపల్లి పోతయ్య గోదావతీతకమునే రచించెను. దానిని అతడు ఎంతటి విశాలదృష్టితో పొగడెనో చూడుడు.

‘స్థిరపుణ్యోదయ మేదిసీందు వదనా

సీమంత పీఠీలన

ధ్వురు ముక్తాఫలసూత్రమో; సురుచిర

క్షోణీ పురంద్రీయశో

ధరధమ్మిల్లలతాంత మూలికయ్యె! భూ

తస్మై కుచశ్రీమనో

హర సంఖ్యాసము నాగ నీదగు ప్రవాహం

బొప్ప గోదావరీ.

ఈ పదములో మేదినిండువదనా, తొడివురంద్రీ, భూతస్మై అను పదములకు పూర్వము ఆంధ్రశబ్దము చేర్చిన గాని అరివ్యాప్తి దోషము చగులకుండ నుండదు. ఆంధ్రాధిపానముతో కవి ఈ విషయమును విస్మరించిరాదు.

స్వాదిహన మద్గ్రసనులు చేయించును నాని రచించిన భోజరాజీయములో ప్రసస్త కల్పించుకొని అనంతానుచ్యుత

ర ఈ గౌతమి మునుపుట్టెను

భాగవతి పిదపయ్యెట్టె ఫలమొసగెడిచో

నీ గౌతమి యే యెక్కుడు

భాగవతిరంబె నంద్రు ప్రాజ్ఞులుపుత్రా!

ప్రసస్త కల్పించుకొని యిట్లు గోదావరి గొప్పచెప్ప భోరణిగల ఆంధ్రకవుల కులము వారు ప్రసస్త కిపలబ్ధమై యుండుచో ప్రస్తరింపకవిదురురా?

రామాయణము నాంధ్రీకరించిన బుద్ధారెడ్డి, భాస్కర, గోపినాథము వెంకట కవివంటి కవులచాక, సంస్కృత నాటకకర్త భవభూతి, ద్వ్యర్థికావ్యరచయిత పింగళి సూరన్న, అంధ్రనాటకకర్త జనమంచి శేషాద్రిశర్మ మున్నగువారు కూడ అవ కాశమును పురస్కరించుకొని రామాయణముతో గోదావరికిగల సంబంధమును విశేషముగ విస్తరించిరి.

ముందు గోపినాథము వెంకటకవి గోదావరి ప్రస్తావన విషయము.

“గోదావరి తీరంబున ఫలమూలఫలోదకంబైన పంచవటి ప్రాజ్యమూల ఫలంబై”

చ ముగిసతి చెప్పినట్లు బహుపుష్పితభూమియహ ప్రకాండయై

యసుపమ చక్రవాకబకహంసమరాళ విరాజమానయై

ప్రణత నవాంబుసంభవతరంగ కణద్రవ గంధవాహయై

గననగు చున్నదల్లడిగో గౌతమి కంటివె యమ్మహానది.

ఇది యథావాల్మీకము.

గోదావరి విషయమై అవాల్మీకమగు కల్పనకు భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్ర ఉత్కృష్టనిదర్శనము.

అనాటకమున భాగీరథీనది ప్రసన్నపుణ్యనీలి, పవిత్ర నిర్మలశిరసరిభి తమసానతి భగవతి-గోదావరియు భగవతి.

రామ నిమాటలు- భగవతీ! గోదావరి! నీకు నమస్కారము.

పటేయొకచోట భగవతీ! గోదావరీ పూజ్యారాలవగు నీవు సావధానముగ
సీత విధవిప్రంభసాక్షులయిన గోదావరీకాసిన ప్రదేశములను గుఱించి తల
పోయును.

రాముడు- “ఎచటి మృగములు, చెట్లు నాపిష్టబంధు
లెందఁ దడవువసించితి సంతిఁగూడి
యివ్వయే యవి, పలుసెలయేళ్లగుహల
బరుగు గోదావరీ ప్రాంత గిరితటములు ”

అనుకొనును. అనుకొనటయే కాదు- “తలఁతె? గోదావరీతీరములను నీవు
నేను నడపిన చర్యల నీరజాక్షి!”

అని సీతను ప్రశ్నించును. “దండకారణ్యవాసప్రియసఖి” యైన సీత
పేరిట గోదావరిలో ఒకరేవుకు రాముడు సీతాతీర్థము అనుపేరు చెలయించినట్లు
ఆతనివాక్యములు నిరూపించుచున్నవి. ఎండలో గొతమీతీర్థవర్ణన తీరుగనడు.

“కొమ్మలను జేరి పట్టుకూయఁ దీర
భూరుహంబులు గొతమిఁ బూజసేయు
నెండ వేడిమి నడలి లేదండగండ
పిండ కషణంబుననె రాలుచుండు పూలు
దక్షిణమహీధరములు గద్గదలదత్పరి
భూత గోదావరీతీరంబులు పరస్ప
రోప మాతలుతత్తురంగోల్పజములు
మహిత పుణ్యనదీ సంగమములు ననియె.”

| వెంకటరామకృష్ణకవుల అనువాదము |

ఇంకొకవిశేషము నడులు ఈ నాటకమాన పాత్రలుగ ప్రవేశమునందుట.
‘అగస్త్యపత్ని లోపాముద్రాదేవి గోదావరీ దేవికి చురళ యను నదీదేవత ముఖమున
రాముడు సీతావిస్మంభసాక్షులయిన పంచవటీ ప్రదేశములను చూచుటకు పోక
మానదని ఆదర్శముచే ఆయనకు ప్రమాదము కలుగుననియు, శ్రీరాముడు
మూర్ఖుల్లివపుడెల్ల కమలసింహుల్ల పరిమళబంధురములగు నవలల చల్లని పిల్ల
కన్నులచే తీర్చుచుండుమని హెచ్చరిక పంపినది.

అనువాదము

| దేవు వెంకటరామకృష్ణగారి అనువాదము |

పాత్రలుగ ప్రవేశమునందుట. అనువాదము

కాని ఉత్తరరాషట్రలో సీత గోదావరినుండి లేచివచ్చినదీరు అహర్వ కల్పన. కావుననే శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు “వాల్మీకి తిప్పని దక్షిణా రణ్య మార్గముల నిందరి రాముడు తిరుగుట... .. అతడు చూపని గోదావరీతీర గిరి కాననాది విశేషములేన్నో చూచుట... .., ప్రసన్నవజ్రాద్రిమీది తమయునిసి దాచ కుంచేయుచు రాముడు సీతతో నన్నమాటలు... ..” అనుచు వ్రాసినారు

గౌతమీ నదిలోని సరసోదకము దానిచెంత పురినములు ఉత్తరరాషట్రలో ప్రస్తానితము లైనవి. ఇట్లే కాళిదాసు రఘువింశములో ఏకాదశ ద్వాదశ స్థలలో, సంస్కృతవాక్యాయములలోని రావసంబంధ కావ్యములలో గోదావరి ప్రస్తావన గొప్పగ గలదు పద్మపురాణమున దీనిని అపవాదు పచ్చినది.

ఆ నదిని వాల్మీకి రామాయణములోని రాముడు ఆనంతరుంగా గౌరవించును. పద్మపురాణములోని రాముడు శపించును.

వాల్మీకిరామాయణములో రాముడు సీతాన్వేషణములో ‘సీతకు గోదావరి యనిన చాల ముష్టము’ అమె ఆనదిని ‘పోయినదేమో’ అని అన్వేషింతునో ననును. పద్మపురాణము లోని రాముడు, కబంధవధానంతరము అన్వేషణతో గోదావరి దర్శనము చేయును. చేసి రాముడు ‘ఓగోదావరీ గంగా : నాస్రియరాల్సెన సీతను చూచి తివా ? అని అడుగును. గోదావరి ఆ మాటనినియు విననిదానివలె ఊరకున్నది. అందుమీద రామునికి కోపము వచ్చినది, ‘జనులు నీయందు సుస్నాతలు కాకుండ అపవిత్రవగు, మని గోదావరిని శపించును అప్పుడు గోదావరి భయపడినది. మునులను ముందుపెట్టుకొని రాముని దర్శనము చేసినది. గోదావరి తరపున మునులు రామునితో నిట్లు పలికిరి. ‘ఓ : రామా : గోదావరి మున్నగు గంగలు నీపాదశమలమున పుట్టినవి. అవి లోక పావనము చేయునవి. అట్టివానిలో నొకరైన ఈ పుణ్యనదికి శాపవిమోచనము చెప్పి లోకోపకారము చేయుము,

శరవాగతవత్సలుడైన రాముడు మునులు చెప్పినది విని

‘శబరి యాదిన పావనజలము నీవ్ర

రామాయణ గూర్తులను ప్రకారం నోడు

దీక్షము కలుగుచున్నది. దీక్షలో

అనినాడు. ఇట్లన చనే రామడు తనచేతి శార్కకోటిచే శబరిస్నానోదకమును తెచ్చి గోదావరి గంగలో కలిపి గోదావరికి పవిత్రతను కూర్చినాడు.

వాల్మీకి రామాజ్ఞము, భవభూతి ఉత్తరరామ చరిత్ర, వ్యాసుని పద్మపురాణము రామకథతో గోదావరికి గల సంబంధబాంధవ్యముల నిట్లు క్రోడీకరించినవి. ఆసంస్కృత గ్రంథముల ఆంధ్రానువాదముల వివరించితిని

ద్యవ్యక్తకావ్యకర్త పింగళిసూరన రామాయణపరమగు 'మహాగోదావరీతిర సద్రక్షోపాయపథంబు' ను పేర్కొనినాడు.

ఆంధ్రశ్రీమద్ద్రామాయణకర్త కావ్య తీర్థ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ రాము రచించిన శ్రీరామ వనవాసమున గోదావరి ప్రస్తావన తెచ్చిన తీరుచొంత విలక్షణ ముగ నున్నది.

లక్ష్మణుడు పొదలో నున్న గూర్వణఖ కుమారుని ఖండించును తపస్సు చేయుచున్న కొడుకుకు అన్నము తెచ్చి ఆతడు భండించుడగట చూచి

'గోదావరీ మహాహృదిని పినందు

లను వండి తెచ్చితి దనయవర్య !

అని విలపించును.

లక్ష్మణుడు కట్టిన వర్ణశాల పరీక్షించుచు లక్కడ ఒక అరుగున చూపి ఇది యెడలకని సీత రాముని అడుగును. రాముని జవాబు

చ. ఇరువుర మీయరంగుపయి నింపుగ కొక్కట గూడఁచుండి, సా

గరపతిగానఁ బోవు కురుకంబుననుచ్చి, తరంగహస్తచూర్

వరుసగ గ్రావి గౌతమిని నల్లనఁజూచుటకంచుఁ దోఁచెడిన్.

రాఘవపాండవీయము ఆ. 3, ప. 38.

దాశరథి శతకములో రామభక్తుడు గోదావరి గోదావరికెంతయో గౌరవిచ్చినాడు.

ఉ. శ్రీరమసీతగాఁగ నిజసేవక బృందము పీఠవైష్ణవా

చారణనందుగాఁగ విరజానది గౌతమిని వికుంభము

న్నారయ భద్రతైలజ్జలరాగముగా గ వసించి చేతనో

ద్ధారకుడైన విష్ణుడవు దాశరథి కరుణాపయోనిధి :

రామసంబంధమున గోదావరికి సారస్వతపద్మభద్రులు ఇద్దఱుహనీయత కూర్చినారు.

'గోదావరీయం సరితాం వరష్ణా'

రామాయణము - ఆంధ్ర విశ్వదాచిరామము

ఆంధ్రుల ఇష్టదైవం శ్రీరాముడు

ఆంధ్రదేశంలోని ప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రాల్లో గోదావరీతీరానగల భద్రాచలం ఒకటి. స్కాంతు సామంత్యము స్వామివారి కైంకర్యం కోసం వెచ్చించి కడకటాలపడి కడకటపడిన కంచెల్లగోపన్న రామదాసుగా ప్రసిద్ధిపొందాడు. అంతా రామమయం జగమంతా రామమయంగా తాను దర్శించి ఆంధ్రులను దర్శింప చేసిన మహాభక్తు చాతు, రామనితో “ఎడదబ్బా గొప్పని కులికేవు” అని ప్రశ్నించిన పరమ భాగవతోత్తమ చతుడు.

రామనితో, రామాయణమతో ఆంధ్రులకున్న సంబంధం రక్తసంబంధం కంటే అత్తరిత సన్నిహితమైనది. అది రక్తసంబంధంతో రాజితమైనది.

“శ్రీరామ” ముగ్ధుడే ఎవడు మాన్నీ వ్రాయడానికే ఆరంభించారు ఆంధ్రులు. చివరికి ఉత్తరం వ్రాయడానికే మొదలుపెట్టేటప్పుడు, క్రొత్తకలం బాగా వ్రాస్తున్నారో లేదో అని పరీక్షించేటప్పుడు మాతా “శ్రీరామ” అని వ్రాసుకోవడం ఆంధ్రులకు అలవాటు.

ఉదాహరణకు సిద్దమేల్కొనగానే అరచేతిలో “శ్రీరామ” వ్రాసుకొని కళ్ళకడ్డుకుని మరీ లేచే ఆచారం ఆంధ్రులది.

తెలుగుతల్లులు తమబిడ్డలకు స్నానమాడించి “శ్రీరామరక్ష సీతమ్మరక్ష” పెట్టనిదే స్నాన కార్యక్రమం పూర్తయినట్లు భావించరు.

పూజాసమయంలో పద్మం పెట్టుకునే చోట “శ్రీరామ” అనిగాని, “శ్రీరామజయశం” అనిగాని వ్రాసి పద్మం పెట్టుకుంటారు ఆంధ్రద్రావిడులు.

ఆంధ్రుల వివాహోహ్వన పత్రికల్లో సాచారణంగా కనిపించే శ్లోకం శ్రీరామ వైవాహికా ఘట్టంలోని తలంబ్రాల ముచ్చట. “శానక్యాకమలామలాంజరిపుడే”

అనేది. ఆనంద సునందమాయెనే మనసీతమ్మ పెళ్ళికూతురాయెనే రామయ్య పెళ్ళి కొడుకాయెనే” అనే సన్నాయి పాటతోగాని తెలుగునాట మంగళసూత్రధారణ పూర్తికాదు.

“శ్రీరామ” అని కావ్యారంభమున, రచనారంభమున వ్రాయడమే కాదు, రామకోటిని వ్రాయడం, రామనామాన్ని స్మరించడం వీరిపద్ధతి

రామనామ జపమూ, రామభజనా- “రాంభజన”- ప్రత్యేకంగా ఆంధ్రుల కిష్టమయిన పూజా నిధానం పలుకులురాని పసిపాపల చేతనాడా “రాంభజన” చేయించడం తెలుగునాట సంప్రదాయం. రామచర్యసలు తమ్మయతలో చలపూపుచు పాడేటి గాయకులస్థితి ఆంధ్రులలో ఎక్కువ

వ్యక్తుల నామాల్లో రామసంబంధపు పేర్లకు ఆంధ్రదేశంలో అతివ్యాప్తి.

రాముడు సర్వదేవతామయుడని బ్రహ్మాండపురాణం చెప్తున్నది. అందు వల్లనే “రాముడు” ఏదేవునితోనయినా పొత్తుకలిగి ఉంటాడు.

రామకృష్ణ, రామహరి, హరిరామయ్య, రామబ్రహ్మం, శివరాం, రాఘవేంద్రరావు, రామసత్యనారాయణ, రామశంకర్, రామనారాయణ, రామాంజనేయులు, రామేశ్వరరావు, రామశేషయ్య, రామసూరి, రామచంద్రుడు, రామజోగయ్య, రఘురాముడు, భాస్కరరామయ్య, మొదలయిన పేర్లలో హరి, కృష్ణుడు, బ్రహ్మ, శివుడు, ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, సూర్యుడు, శేషుడు, నారాయణుడు- అంజనేయులు- మొదలైనవి రామనామంతో కలిసిపోయినవి.

రాముని పేరే వివిధ తీర్థాల్లో నినివిస్తుంది కోదండరాముడు, పట్టాభి రాముడు, బారకరాముడు, అయోధ్యరాముడు, సీతారాముడు, జానకిరాముడు; దశరథరాముడు-కౌసల్యరాముడు, మొదలయినవి

రాముని పేరేగాక దశరథుని పేరు, లక్ష్మణ భరతులపేర్లు-సకృత్తుగా క్రతుమునుపేరు ఆంధ్రదేశంలో పెట్టుకుంటారు. కౌసల్య, సుమిత్ర అనే పేర్లు కూడా పెట్టేవారు. క్రతువేదికి క్రాంతదశం కలిగి బ్యాప్తిలో

హన మంచుడు, హనుమంతరావు. అంజనేయులు, జానకిరాహంజనేయులు, అంజయ్య, : నమంతప్ప హన మన్న అనేవి సర్వసాధారణమైన పేర్లు తెలుగునాట,

సీతారాముల నామములను పేర్లుగా గ్రహించడంలో ఆంధ్రులు లింగ భేదాన్ని గుర్తించిరిమిరినారు అ నావములను, భరించుటయందును క్కువ పెక్కువలపారు వారు “రాముడు” పురుషదయినను స్త్రీలకు కూడా రాముడు అనే పేరు పెడతారు. ఒక రామవృత్తి. రాధావృత్తి, రావి, రామక్క, రాములమ్మ, రావలు, రాహురాజ్యం, శ్రీరాములు, రామరత్నం— అనేపేర్లు విరివిగా విసిపిస్తున్నది ఇందులో రామరత్నం, శ్రీరాములు, రాములు అనేవి ఉభయులకు చెందురాయి.

మరి సీత, జానకితో కలిసి—సీతారామమ్మ, జానకిరామమ్మ, రామలక్ష్మి, రామసీత, సీతాల అనేవి. అలాగే “సీత” అనే పేరు పురుషులు కూడా పెట్టుకుంటారు. సీతన్న, సీతయ్య, జానకయ్య, జానకన్న, అంజనేయుని పేను స్త్రీలు భరిస్తారు అంజమ్మ, అంజనీ, హనుమాయమ్మ మొదలయినవి.

రామవతారం, రామకోటి, రామకోటయ్య, మొదలైనవి మరెన్నో రామ సంబంధి పేర్లు

ఆంధ్రుల పేర్లలో రామాయణ పాత్రలనామాల ఇంతగా విసిపించడమే కాదు, ఆంధ్రుల ఇంటపేర్లు ఏమైనా రాముని సంబంధించినవి రెండువదుల వరకూ వ్యాప్తిలోకి రావడం ఆంధ్రులకు రామాయణం ప్రేమ భక్తి, ఆదరణకూ తార్కాణమని భావించవలసి ఉంది.

ఆంధ్రులలో గృహనామాలు :

శ్రీరాం, రామా, రామమని, రామచంద్రుని, శ్రీరామరవచము, శ్రీరాముల, రామావ్రగడ, రాంభట్ల, రామమూర్తుల, రామాజోన్నుల, రామావస్థుల, రామవరపు, రామేశ్వరపు రఘుపతి, దాశరథి, రామదాసు, సీరా, జానకి అనేవేకాక ప్రతీకంగా “రామాయణము” అనే యింట్లోపేరు వాయున్నా ఉన్నారు.

వీడినన్నిటిని మించినది- విభక్తి ప్రత్యయంతో రామశబ్దం గృహనామంగా విసిపించడం విశేషవిషయం అది “రామేణ” అనేది.

ఆంధ్రుల పేర్లు, ఇంటిపేర్లే కాక వారినిత్య వ్యవహారంలో-కొన్ని వృత్తాలు, పువ్వులూ, పండ్లూ, కాయలూ, పక్షులూ, పురుగులూ, ధాన్యాలూ, రంగులూ కూడా రామాయణ ప్రభావాన్ని కలిగి వ్యవహరించబడుతున్నాయి.

తులసిమొక్కలలో ఒకరకపు తులసికి “రామతులసి” అని పేరు. టమాటాకు తెలుగుపేరు రామహ లగకాయ. తిగగాపాకే ఒక అడవి చీగకు సీతమ్మ నారచీరలని పేరు. రామాఫలము, సీతాఫలము-అందరు ఎరిగినట్టే, లబ్ధినిఫలము కూడా ఆంధ్రదేశంలో ఉంది.

పువ్వుల్లో సీతమ్మవారి జడకుచ్చులూ. రామబాణాలూ (గుత్తులుగా పూసే ఎఱ్ఱగుత్తులకు మన్మథబాణాలనీ, తెల్లగుత్తులకు రామబాణాలనీ పేరు.) హనుమంతుని తోక. ఇది ఎఱ్ఱగా వ్రేలాడుతూ పొడుగ్గా తోకలా ఉంటుంది.

సీతాభోగాలు, రామభోగాలు అనే దాస్య విశేషాలు ఆంధ్రదేశంలో ఉన్నాయి. రాగుల్ని రామవదాస్యం అంటారు.

ఒకరీతిరెల్లుకి “రామశర”మని పేరు సముద్రపుబొడ్డు. మురిచే ఒకరకపు రెల్లుకి రావణాసురుని మీసాలనిపేరు.

రామచిలకలూ, సీతాలోకచిలకలూ ఆంధ్రదేశమంతటా ఉంటాయి.

పుస్తకాలుబొట్టివేసే తెల్లని చిన్నపురుగుడు రామబాణం పురుగుని పేరు. ఈ పురుగు పుస్తకం మొదటి పేజీనుండి చివరపేజీ వరకు రామబాణంవలె చూసుకు పోయి ఒకే సైజు కన్నం చేస్తుంది. ఆ నేర్పును గుర్తించే ఆ పురుగుకి ఆపేరు పెట్టి ఉంటారు.

జటాయువు సంతతి గ్రద్దలు తెలుగువారికి రామబంధువులు-రాంబంధులు.

రామాయణ ప్రభావము శాంతిని లవణములలాగే ఒకరకపు లవణానికి రామ

అని పేరు. ఒకరకపు నీళ్లలో గాఢమైనది పేరు.

ఆంధ్రదేశంలోని వివిధ పీఠాల్లో శిష్యులతో రావణహస్తమొకటి, రామవీణ ఒకటి.

రామగుండములు, సీతగుండములు, రామపాదములు - ఆంధ్రదేశమున లడుగడ గుని ఎదురుపడు పుణ్యస్థల శిష్యములు.

సీతాసగరములు, రామసగరములు-రాంపురాలు, శ్రీరాంపురాలు, సీతారాం పురాలు, రామభద్రపురాలు, రామచంద్రపురాలు ఆంధ్రదేశంలో కోకొల్లలు.

వినువూడను పుణ్యం విన్నపము-అనంకల్పితంగా "రామరామ"-అను కోవడం ఆంధ్రుల అలవాటు.

రామాయణం చేతపట్టుకుని, రేగుసభరించి న్యాయస్థానంలో నీడం చెప్పడం- సాక్ష్యం పలకడం నన్నయెన్నటి వరకూ ఆచరణలో ఉన్న విషయం.

రామాయణాని ప్రతి వ్రాసి యిస్తే పిల్లసిచ్చి పెప్పిచేసే వ్యథిగలవారు ఆంధ్రగృహస్థులు.

చివర ఆంగ్లహాస్య పూరించినట్లే రామాయణాన్ని పూజామందిరంలో పెట్టి పూజించేటాతి ఆంధ్రజాతి.

రామాయణ పారాయణం పరంపరగా వచ్చిన సంపద.

పండితులకే కాదు, పామరులూ, బ్రాహ్మణులూ, బాలురూ, వృద్ధులూ, సర్వులూ రామాయణంలోని ఘట్టాలను తమ సత్యజీవితంలో ఆయా సందర్భాలలో అవసరమైనట్టి అలవోకగా స్మరించి ఆ విషయాన్ని ప్రయోగించే తత్వాన్ని ఉగ్గు పాలతో నేర్పనజాతి ఈ జాతి. చదువును వ్రాయను నేర్వనివారు కూడా రామాయణ పరమైన నానుడులు తమ సంభాషణల్లో మంచిసీక్ష్మప్రాయంగా ధారాళంగా వాడటం నేటికీ వింటూఉంటారు.

"ఇందిగుట్టు లంకకుచేటు"

"సీతపుట్టుక లంక చేటుకే"

"లంకలో పుట్టినవారందరూ రాక్షసులే"

"లంకకొల్పినవాడు హనుమంతుడు"

"చూదిరమ్మందే కొల్పినదేవరకం"

“నానుమంతుని ఎదుటి కుప్పిగంతులు”

“రామునివంటి రాజు ఉండిన

నానుమంతునివంటి బంటు ఉండును”

“ఇష్టారాజ్యం భరతుని పట్టం” వంటి నానుడురేకాక - రామాయణం లోని దుష్టపాత్రలచుట్టు పెక్కు నానుడులు వుట్టాయి

గావుకేకలు రావణాకేకలు, రావణుని వల్లరాదు, రావణాకాష్ఠం, కలియుగ రావణాసురుడు, ఓసికైకా-రాచకరా ఇది, చుప్పనాతిరా ఇది, కుంభకర్ణుని సిద్ధ, అంగదరాయబారం, కాలనేమిజం, కబంధ దర్శనం, కిష్కింధాపుర అగ్రహారీకులు ఇల్లు కిష్కింధ చేరాచ-మొకలైన జాతీయాల ప్రయోగించేటప్పుడు వారికి ఆ జాతీయాల వెనక ఉన్న గాఢమైన ఉన్నవే అయి ఉంటాయి ఎవరయినా తమ శక్తికిమించిన కష్టాలు పడుతుంటే వనవానం చేస్తున్నాడనటం సామాన్యం అలో లష్మణా, రామరావణయుద్ధం, ఉడతాభక్తి, సుగ్రీవాణ్ణి, భరద్వాజునిందు, సీతమ్మ శోకం, భరతునిపట్టం - రామదం - రామకీర్తనపాడించడం, రామరాజ్యం - మొదలయిన పలుకుబడులు అప్రయత్నంగా ఆంధ్రులందరూ వాడేవే.

ఇవిగాక రా. రామాయణానికి సంబంధించిన సామెతలు కొన్ని -

రాఘవాస్త్వస్తి! రావణాస్త్వస్తి!

రామాయణమంతావని రాముడికి సీత ఎంకావాని అన్నట్లుంది

రామాయణంలో పిడకలవేట. (పిటకలు)

రామాయణమంటే సామాన్యంకాదు గాడిదమోతంమంది

రాముడినాడు లేదు, భరతుడినాడు లేదు, శత్రుఘ్నునినాడు చెవులవాడు లన్నట్లు.

రాముడులేని రాజ్యంలాగ.

రాముని వాదాలు తగిలితే రాక్షసమణులౌతవి.

రామునివంటి దేవుడు, రావణునివంటి రాక్షసులు.

శ్రీరామరక్ష సర్వజగద్రక్ష.

శ్రీరాముడు మనవాడైతే చీకపురుగులేం చేస్తవి.

శ్రీరామలంకలో బోడి కోటి

చదివేది రామాయణం పడగొట్టేది దేవాలయం.

మొదటలేదు శ్రీరామ అంటే మొలరాదులేని గోబీ అన్నాట్ట.

కన్నులు కంపించిన నోరు రామ : రామా, రామా :

రాముడున్నాడు రాజ్యముంది

రామ రామ అని రాజ్యం ఎటుదువులే

రామాయణం రంకు ధారతం బొంకు

ఆంధ్రుల పేర్లు, ఇంగ్లీషు పేర్లు, హిందీ పేర్లు, పశుపత్యాదుల పేర్లు రంగుల పేర్లు, రామాయణ ప్రధానము రామాయణ సంబంధాలైన అనేక సంఘటనలూ, వ్యక్తులూ ఆంధ్రులకు సత్వ సర్వవియాలు.

సీతారాములకు శత్రువుగానే కాక తల్లిదండ్రులుగా వాదించి "సీతమ్మ హయమ్మ, శ్రీరాముడు మాకు తండ్రి" అన్న త్యాగరాజు-

"ఒరామ నీనామమెంత రుచిరా

పాదా మిగడలకన్నా

పంచదార చిలకలకన్న - నీనామమెంత రుచిరా"

అన్న రామదాసు

"అయోధ్యరామయ్య అన్నయ్యమాకు, వాలుగన్నులసీత వదినమ్మమాకు" అనుకునే జానపదులుగలదేశం ఆంధ్రదేశం.

శ్రీరామనవమి - చైత్రశుద్ధనవమి.

అది రాముని జన్మదినం. ఆనాడు ఉత్తరభారత దేశమంతటా రామలీలా మహోత్సవాలు జరుపుతారు. బాలరాముణ్ణి తొద్దెలో పెట్టి జోలలు పాడి తరిస్తారు. ఒక్క ఆంధ్రదేశంలో యాత్రం ఆనాడు ఊరూరా, వాడవాడలా, వీధివీధిని సీతా రామ కల్యాణం కడువేడుకతో జరిపిస్తారు. ఇది భద్రాచల రామదాసు పెద్దన ఒరవడి కావచ్చు. రాముణ్ణి పుట్టగానే పెళ్ళికొడుకుని చేస్తున్నాం మనం.

ఆంధ్రదేశంలో రామనవమికి చేసిన పండ్లతో పానకాలు, వడపప్పులు, ఎసనకర్రలు విరివిగా పంచిపెడతారు రామనవమి తొమ్మిది రోజులూ ఉత్సవాలు చేస్తారు.

రామనవమికి కాదు రామకోటి వ్రాసిన పుస్తకాలను గురిలో అర్చించే సందర్భంలో కూడా ఉత్సవాలు జరిపిస్తారు. ఆ ఉత్సవాలకు రామకోటి ఉత్సవాలని పేరు రామకోటి వ్రాయడానికి ప్రత్యేకంగా పుస్తకాలుగడులతో అచ్చుచెసి అమ్ముతారు ఏకాగ్రతతో “శ్రీరామ శ్రీరామ” అంటూ రోజుకి కొన్ని వందల పదలో శ్రీరామ వ్రాస్తారు భక్తులు. అలా వ్రాసి కోటి పూర్తి అయిన పుస్తకాలను రామమందిరాల్లో కట్టడాలు కట్టి వాదిలో వీటిని భద్రపరుస్తారు.

రామనవమి, రామకోటి ఆంధ్రులకు ప్రियమైనది.

రామమందిరం లేని ఊరు ఆంధ్రదేశంలో ఉండదంటే లక్షకమోస్తోంది. ఎంత చిన్న పల్లెలో అయినా రామాలయం వెలుస్తుంది. రామాలయం ఆ ఊరి పెద్దలు నలుగురూ చేరి రచ్చకొట్టంగా కూడా ఉంటుంది.

సీతారాములకు నమస్కరించడం ధార్మిక విధిని, దానధర్మాలనే కలుగజేస్తుందని ఆంధ్రుల నమ్మకం

కనుకనే ఆయవారం చేసుకునే బ్రాహ్మణుడు ఇంటిముందుకు వచ్చి ధర్మం చేయ్యండనో, వియ్యం వెయ్యండనో అడగడు తెలుగునేలమీద. “సీతారామాభ్యాం నమః” అనిపూత్రం అంటాడు. ఆమాట విన్న గృహస్థులతనకి ఆదర గౌరవాలతో వియ్యం వేస్తారు. రామాయణమన్నా, సీతారాములన్నా ఆంధ్రులకుగల అభిమానానికి ఈ ఒక్క ఉదాహరణ చాలు.

“ సీతారామాభ్యామ్ నమః ”

